

Abô Mavi atu ba
Luk
hato
Abô môᶇ

Luk hato kapyã êntêk. Yani ma anyô loᶇ buyaᶇ ma miᶇ Israël te ami. Yani ma dokta te ma Pol anêᶇ anyô môlô. Yanida ma miᶇ hayê Yisu ami, ma doᶇtom hanaᶇ abô haviᶇ ᶇê nômbêᶇ atu ba bôk êyê Yisu hathak maleᶇiᶇ.

Yani hato kapyã êntêk hadêᶇ anyô bêᶇ Tiapilus. Tiapilus ma anyô Lom te. Tiapilus miᶇ bôk hayê pik atu Yisu hamô ba haveᶇ ami. Ba intu Luk hawasa bêᶇ anôᶇ. Luk lahaviᶇ Tiapilus eyala abô avanôᶇ esak malêla takatu ba Yisu hanaᶇ ba hadum. Ba intu hato hathak malêla takatu habitak vêm ka evathu Yisu hi aleba hayô waklavôᶇ hathak leᶇ ba hi. Aêᶇ iyom ma Luk hik thô nena Yisu miᶇ halêm ek nêᶇ ᶇê Israël iyom bulubiᶇ ami. Mi, halêm ek nêᶇ ᶇê Israël lôk ᶇê loᶇ buyaᶇ bulubiᶇ imbiᶇ. Luk halam Yisu nena, “Anyô Anêᶇ Nakaduᶇ” bêᶇ anôᶇ.

Hato kapyã êntêk hadêᶇ 60 mena 70 AD la. Ma haveᶇ yam ma hato kapyã Aposel haviᶇ.

Abô môᶇ

¹ *Anyô bêᶇ Tiapilus, avômalô bêᶇ anôᶇ eto kapyã hathak nôᶇ takatu ba bôk hik anôᶇ hêk yêlô malêvôᶇ.

² Thêlô eto abô hatôm atu ba anyô vi êyê Yisu hadum ba hanaᶇ. ᶇê êᶇ êᶇ mô hatôm Wapômbêᶇ anêᶇ ᶇê ku ek enaᶇ abô hadêᶇ avômalô. ³ Aêᶇ ba yaleᶇmavi anôᶇ ba yahato kapyã êntêk hadêᶇ o hathak nôᶇ takêᶇ ek malê nena yada yahadam ku bêᶇ anôᶇ ek yahanaᶇ hik abô takêᶇ liᶇ

---

* 1:1: Ap 1:1

hathak Yisu anêḡ ku sapêḡ ek yenaḡ abô êḡ imbitak êtôm loho mavi. ⁴ Yahato abô takêḡ ek nêḡ o sa ek oyala abô takatu ba bôk holaḡô, êḡ ma abô avanôḡ.

Aḡela hayô ek Sekalaia

⁵ Sêbôk atu ba Kiḡ Helot hayabiḡ avômalô Judia ma anyô habôk da te hamô ba anêḡ athêḡ nena Sekalaia. Yani hadum ku habôk da haviḡ ḡê ôdôḡ atu ba iniḡ athêḡ nena Abiya. Ma yanavi Elisabet habitak anêḡ Alon anêḡ limi haviḡ. ⁶ Thai êḡmô thêthôḡ mavi hêk Wapômbêḡ ma, ma ethak esopa abô balabuḡ lôk Anyô Bêḡ anêḡ abô sapêḡ ba iniḡ kambom mi. ⁷ Ma doḡtom Elisabet ma avi yamu ba intu thai avômena mi, ma êḡmô aleba eyalôv.

⁸ Wak te ma ôdôḡ Abiya iniḡ waklavôḡ nindum ku êḡmô unyak mathêḡ. Ma etak Sekalaia ek indum ku êḡ. ⁹*Thêlô esopa ḡê êbôk da iniḡ kobom ba ibi valu ek nêḡê nena opalê intu tem imbitak êyô Anyô Bêḡ anêḡ unyak mathêḡ ba ni ek êḡmbôk kamuḡ ôv mavi. Êḡ ma Sekalaia anêḡ athêḡ habitak ba yani hi Wapômbêḡ anêḡ unyak ek êḡmbôk da. ¹⁰ Ma Sekalaia habôk da ôv mavi ba avômalô bêḡ anôḡ imiḡ unyak viyaiḡ ba eterḡ mek imiḡ.

¹¹ Êḡ ma Anyô Bêḡ anêḡ aḡela te hayô ek Sekalaia ba hamiḡ loḡ êbôk da ôv mavi anêḡ loḡ vianôḡ. ¹² Sekalaia hayê aḡela, êḡ ma hasoḡ ba hakô kambom. ¹³ Ma doḡtom aḡela hanaḡ, “Sekalaia, miḡ ôkô ami. Anêḡ mek ma Wapômbêḡ halaḡô. Vônim Elisabet tem embathu nalum malô te ba ondama anêḡ athêḡ nena Jon. ¹⁴ Ma tem lemmavi bêḡ anôḡ. Amena êḡ habitak ma avômalô bêḡ anôḡ tem leḡiḡmavi ¹⁵*ek malê nena yani tem imbitak anyô lôk athêḡ bêḡ imiḡ Anyô Bêḡ ma. Yani miḡ hatôm inum yak waiḡ lôk ḡaḡ maniḡ vi ami. Hamiḡ talêbô la denaḡ ma tem Lovak Mathêḡ êḡmbôlô yani kapô siḡ. ¹⁶ Ma

* 1:9: Kis 30:7 * 1:15: Nam 6:2-3

tem endom avômalô Israêl bêñ anôn ba ini êndên Anyô Bêñ, thêlônij Wapômbên. ¹⁷*Ma yani tem êmôn ek Anyô Bêñ ma anên lôklokwanj lôk ku lo loj ma tem êtôm Elia anên. Ma tem indum ba lami lôk nali nimitak kapôlônij donjom. Lôk indum nê leñondôn kôtôn leñondôn ekyav ek nedañô nê thêthônij iniñ auk mavi. Ma yani tem indum aên ek avômalô nêpôpêk i ba neyabij Anyô Bêñ anên êyô.”

¹⁸Ma Sekalaia hanañ hadên ajela, “Yai luvi bôk ayalôv yôv ba yanêmimibij abô êñ aisê?”

¹⁹*Ma donjom ajela hanañ viyanj nena, “Ya Gebliel, ba yahaminj Wapômbên thohavloma. Ba intu yanida hêv ya ba yahalêm ek yanaj abô mavi êntêk êndên o. ²⁰Yôv ma ondanô, miñ hôêvhavinj yenanj abô ami. Aên ba vembôlêk tem putup ba miñ hatôm onaj abô ami endeba yenanj abô êntêk injik anôn êtôm waklavônj atu ba Wapômbên hanañ am.”

²¹Avômalô eyabij Sekalaia aleba mi ma leñijhabi nena malê te lêk hapôm Sekalaia hamô unyak mathenj kapô am? ²²Ma Sekalaia hale yaiñ ma abôlêk putup. Ba hik nômkama thô hathak banj iyom ma miñ hanañ abô ami. Aên ba thêlô eyala nena yani lêk hayê wênj te hêk unyak mathenj kapô.

²³Sekalaia hadum anên ku yôv ma yani havôhi anên unyak. ²⁴Haveñ yam ma Sekalaia yanavi Elisabet hasabenj. Ma havunj i hatôm ayônj bahenji. ²⁵Ma hanañ nena, “Anyô Bêñ lamavi ba hadum nôm êñ ek ya ba hêv yenanj mama vê hêk avômalô malenij.”

Ajela hayô ek Malia

²⁶Elisabet hasabenj hatôm ayônj bahenji ba lahavute, ma Wapômbên hêv ajela Gebliel ba hi hayô malak Nasalet

* 1:17: Mal 3:1; 4:5-6; Mat 17:11-13   * 1:19: Dan 8:16; 9:21

hêk Galili kapô. ²⁷*Yani hi hadêñ avi muk te anêñ athêñ nena Malia. Malia anêñ avômalô bôk epesañ abô yôv ek nendom yani êndêñ anyô te anêñ athêñ nena Josep. Josep ma Kiñ Devit anêñ lim. ²⁸ Añela hi hadêñ Malia ma hanañ, “Waklêvôñ mavi o! Anyô Bêñ hêv lamavi anôñ hadêñ o ba hamô haviñ o.”

²⁹ Ma Malia hanañ abô êñ ma hasoñ kambom ba lahabi nena abô êntêk ma aisê am. ³⁰ Ma doñtom añela hanañ hadêñ yani, “Malia, miñ ôkô ami. Lêk hôpôm Wapômbêñ anêñ lamavi. ³¹*Ondañô, tem osabeñ ba onja okna te ba ondam anêñ athêñ nena Yisu. ³²*Yani ma tem imbitak anyô lôk athêñ bêñ. Ma tem nendam yani nena Wapômbêñ Leñ anêñ Nakaduñ. Ma tem Anyô Bêñ Wapômbêñ nêñ lim Devit anêñ ku kiñ êndêñ yani. ³³ Ma tem êmô êtôm Jekop anêñ avômalô iniñ kiñ wak nômbêñ intu sapêñ. Ma anêñ ku eyabiñ anêñ avômalô hatôm nêñ yak ami ma mi anôñ.”

³⁴ Ma Malia hanañ hadêñ añela aêntêk, “Nôm êñ tem imbitak aisê am? Miñ bôk yahêk haviñ anyô te ami.”

³⁵ Ma añela hanañ nena, “Lovak Matherñ tem êlêm êndôk o ma Wapômbêñ Leñ anêñ lôklokwan tem êyô o vôv. Ba amena atu ba hovathu ma tem matherñ ba nendam nena Wapômbêñ Anêñ Nakaduñ. ³⁶ Ondañô. Yatam avi Elisabet bôk avôdôñna ba elam yani nena avi yamu, ma doñtom lêk hasabeñ ba anêñ ayôñ baherñvi ba lahavute ba tem embathu amena te. ³⁷*Nômlate miñ malaiñ ek Wapômbêñ indum ami.”

³⁸ Ma Malia hanañ, “Ya ma Anyô Bêñ anêñ avi ku. Ba indum êndêñ ya êtôm intu honañ.” Êñ ma añela hatak Malia ba hi.

---

* 1:27: Mat 1:16,18   * 1:31: Ais 7:14; Mat 1:21-23   * 1:32: 2Sml
7:12-13,16; Ais 9:7   * 1:37: Stt 18:14

Malia hi hayê Elisabet

³⁹ Ma Malia hatak anêḡ loḡ ma hi ketheḡ ba hayô malak te atu ba hêk loḡ dumlolê anêḡ Judia. ⁴⁰ Ma habitak hayô Sekalaia anêḡ unyak kapô ma hanaḡ wاكلêvônḡ mavi hadêḡ Elisabet. ⁴¹ Ma Elisabet halanô anêḡ abô ma amena hapundik hamiḡ yani la kapô ba Lovak Matheḡ havôlô yani kapô siḡ. ⁴² Êḡ ma Elisabet halam kaêk lôk lamavi ba hanaḡ, “Wapômbêḡ hêv lamavi bêḡ anônḡ hadêḡ o hamônḡ ek avi vi. Ba tem indum mavi êndêḡ o imbiḡ amena intu ba hamiḡ o kapôlôm. ⁴³ Ma dorḡtom ya avi alê te ba yenaḡ Anyô Bêḡ anêḡ talêbô halêm ek ênjê ya? ⁴⁴ Ondaḡô, yahalanô anêm wاكلêvônḡ, êḡ ma amena êntêk hamiḡ yalensoam lamavi ba hapundik. ⁴⁵ Bôk holaḡô Wapômbêḡ anêḡ abô ba hôêvhaviḡ nena tem indum aêḡ. Ba intu ômô lôk lemmavi!”

Malia anêḡ yey

⁴⁶ *Ma Malia hanaḡ,
 “Yakapôlônḡ habô Anyô Bêḡ anêḡ athêḡ,
⁴⁷ ma yadahôlônḡ lamavi hadêḡ Wapômbêḡ atu ba hêv ya bulubiḡ
⁴⁸ ek malê nena yani hayê ba lahabi anêḡ avi oyaḡ atu ba hadum anêḡ ku.
 Avômalô sapêḡ tem nenaḡ nena Wapômbêḡ hêv lamavi hadêḡ ya hatôm wak nômbêḡ intu sapêḡ
⁴⁹ ek malê nena Wapômbêḡ Lôklokwaḡ Anônḡ hadum nômbêḡ ek ya.
 Ma anêḡ athêḡ ida ênjêk matheḡ.
⁵⁰ *Yani hathak hêv kapô hadêḡ ḡê takatu ba elanô anêḡ abô hadêḡ sêbôk ma êntêk ma embeḡ yam imbiḡ.
⁵¹ *Yani hadum ku bêḡbêḡ hathak yani anêḡ lôklokwaḡ.

* 1:46: 1Sml 2:1-10   * 1:50: Sng 103:13,17   * 1:51: 2Sml 22:28

Ma hathak havalorj avômalô takatu ba êbôi ma habi i hi.

52 * Ma hathak hamô nê bêjbêj iniñ lôklokwañ lu.
Ma hêv athênj bêj hadênj nê athênj mi.

53 * Ma hathak havakônj avômalô takatu ba ema kisi hathak nôm mavi anônj ba leñjiviyak.
Ma doñtom nê lôk nômkama bêj, ma hathak hêv i vê ba i oyañ.

54-55 * Ma yani hathak hêv anênj avômalô ku Israël sa,
ma lahabi anênj abô atu ba bôk havak haviñ Ablaham lôk anênj limi sapênj nena tem laimbi i ba nêmi i sa wak nômbênj intu sapênj.”

56 Êñ ma Malia hamô haviñ Elisabet hatôm ayônj lô vêm ma halehi anênj loñ hathak loñbô.

Elisabet havathu Jon anyô hathik ñañ

57 Ma Elisabet anênj waklavônj embathu hayô ba havathu okna te. 58 Êñ ma Elisabet anênj thalaleñ lôk anênj avômalô elañô nena Anyô Bêj hêv kapô bêj hadênj yani ba intu êbôi lôk leñjmavi anônj.

59 * Ma amena êñ hamô hatôm wak baherjvi ba lahavulô, ma anênj avômalô êlêm ek neñgothe anênj kupik. Ma leñjhaviñ nênmê lambô Sekalaia da anênj athênj êndênj okna êñ. 60 Ma doñtom talêbô hanañ nena, “Mi. Alalô nandam nena Jon.”

61 Ma thêlô enañ hadênj yani nena, “Libumi la miñ bôk ewa athênj Jon ami.”

62 Êñ ma thêlô enañ hik lambô liñ hathak baherjñ nena nendam anênj athênj aisê? 63 Aênj ba hanañ hathak bañ nena neja aseleñj te êlêm. Ma hatô nena, “Okna êñ

---

* 1:52: Jop 12:19; 5:11; Sng 147:6   * 1:53: Sng 34:10   * 1:54-55: Sng 98:3; Stt 17:7; Mai 7:20   * 1:59: Stt 17:12; Wkp 12:3; Luk 2:21

anêḡ athêḡ ma Jon.” Ma thêlô sapêḡ êyê athêḡ êḡ ba esoḡ kambom. ⁶⁴ Ma ketheḡ oyaḡ ma Sekalaia hanaḡ abô hathak loḡbô ba habô Wapômbêḡ anêḡ athêḡ. ⁶⁵ Ma avômalô malak êḡ êyê nôḡm êḡ ba êkô kambom. Ma abô êḡ hi haveḡ Judia iniḡ loḡ takatu ba hamô dumlolê sapêḡ. ⁶⁶ Ma thêlô enaḡ hadêḡ i nena, “Anyô Bêḡ anêḡ lôklokwaḡ hamô haviḡ amena êntêk ba embeḡ yam ka tem imbitak aisê?”

Sekalaia anêḡ yeḡ

⁶⁷ Yôv ma Lovak Matheḡ hayô halôk Jon lambô Sekalaia kapô ba hanaḡ abô plopet aêntêk,

⁶⁸ * “Anyô Bêḡ, Israeḡ iniḡ Wapômbêḡ, lêk halêḡ ek nêḡm anêḡ avômalô vê êḡjêk iniḡ malaiḡ. Ba intu nanêḡm athêḡ bêḡ êndêḡ yani.

⁶⁹ * Yani hêv Anyô Lôklokwaḡ te habitak anêḡ anyô ku Devit anêḡ thalaleḡ ek nêḡm alalô bulubiḡ.

⁷⁰ Yani hadum aêḡ hatôm sêbôk ba hanaḡ hadêḡ anêḡ plopet matheḡ ba enaḡ nena

⁷¹ * tem Wapômbêḡ nêḡm alalô bulubiḡ êḡjêk ḡê vovak lôk ḡê takatu ba bôk êpôlik hathak alalô.

⁷² * Aêḡ ba yani hêv kapô ek alalôaniḡ bumalô lôk lahabi anêḡ tabô matheḡ.

⁷³ * Abô atu ba yani bôk havak balabuḡ haviḡ alalôaniḡ kamik Ablaham nena

⁷⁴ tem nêḡm alalô bulubiḡ êḡjêk ḡê vovak iniḡ lôklokwaḡ ek alalô nandum anêḡ ku ma miḡ nakô ami

⁷⁵ * ek namô matheḡ lôk thêthônḡ êḡjêk Wapômbêḡ ma êtôm wak nôḡmbêḡ intu sapêḡ.

---

* 1:68: Sng 72:18   * 1:69: Sng 18:2   * 1:71: Sng 106:10   * 1:72: Stt 17:7; Sng 105:8-9   * 1:73: Stt 22:16-17   * 1:75: Tit 2:12-14

⁷⁶* Aêḡ ba, yenaḡ okna, tem ômôḡ ek ôpôpêk Anyô Bêḡ anêḡ loḡôndê ek êlêm ba intu tem nendam o nena Wapômbêḡ Leḡ anêḡ plopet.

⁷⁷* Lôk ôndôḡ anêḡ avômalô ek neyala nena Wapômbêḡ tem nêm i bulubiḡ esak hêv iniḡ kambom vê.

⁷⁸* Alalôaniḡ Wapômbêḡ lahiki bêḡ anôḡ ba intu hêv kapô ba tem indum nôḡ êḡ lôk nêm anêḡ wak êlêm anêḡ leḡ

⁷⁹ ek nêm deda êndêḡ avômalô takatu ba bôk ema ba êmô momaḡiniḡ bêḡ kapô. Lôk anêḡ deda êḡ tem nêm alalô sa ek namberḡ loḡôndê labali mavi.”

⁸⁰ Ma Jon halumbak bêḡ ma habitak lôklokwaḡ hathak hêvhaviḡ. Êḡ ma hi hamô loḡ thiliv ba hayabiḡ anêḡ waklavôḡ êlêm yaiḡ ek indum anêḡ ku êḡḡêk avômalô Israeḡ maleriḡ.

2

Malia havathu Yisu (Mat 1:18-25)

¹ Waklavôḡ êḡ ma Sisa Ogastus havak abô majariḡ ek neja avômalô pik takatu ba Lom eyabiḡ i iniḡ athêḡ. ² Wak êḡ ma môḡ anôḡ ek gavman hawa avômalô iniḡ athêḡ. Ma Kulinius ma hamô hatôm plovis Sîlia iniḡ gavman bêḡ. ³ Êḡ ma avômalô sapêḡ i iniḡ malak ôdôḡ nenanena ek neja iniḡ athêḡ. ⁴ Josep habitak anêḡ Kiḡ Devit anêḡ thalaleḡ. Ba intu hatak Nasalet anêḡ Galili ma hi Devit anêḡ malak ôdôḡ Betlehem anêḡ Judia. ⁵ Yani hi haviḡ Malia ek neto thainiḡ athêḡ. Avi êḡ bôk epesaḡ anêḡ abô yôv ek nendom êndêḡ Josep. Ma wak êḡ ma Malia hasaberḡ.

---

* 1:76: Ais 40:3   * 1:77: Jer 31:34   * 1:78: Ais 60:1-2

⁶ Êmô Betlehem denaŋ ma Malia anêŋ waklavôŋ hayô ek embathu. ⁷ Ma havathu namalô bôp ba havuliv hathak sôp ba hadô hêk bokmaŋkao iniŋ kabum ek malê nena unyak atu ba hêk ek avômalô nêjêk ma lêk putup ba mi.

Aŋela hayô ek nê eyabiŋ bok

⁸ Ma nê eyabiŋ boksipsip doho êmô loŋ êŋ viyaiŋ ba eyabiŋ iniŋ bok hadêŋ bôlôvôŋ. ⁹ Ma Anyô Bêŋ anêŋ aŋela te hayô ek thêlô lôk Anyô Bêŋ anêŋ deda lôkmaŋgiŋ habi hayôhêk thêlô ba êkô kambom. ¹⁰ Ma doŋtom aŋela hanaŋ nena, “Miŋ nôkô ami. Odaŋô! Yahawa abô mavi halêm ek môlô ba tem indum avômalô sapêŋ leŋiŋmavi anôŋ. ¹¹ Lêk êntêk hêk Devit anêŋ malak ma avi te havathu okna te atu ba tem nê m môlô bulubiŋ. Yani ma Anyô Bêŋ, Mesia* atu ba Wapômbêŋ bôk hatak ek nê m anêŋ avômalô bulubiŋ. ¹² Môlô tem ôŋgô amena kasek te ivuliv hathak sôp ba êdô hêk bokmaŋkao iniŋ kabum. Nôm êŋ ma hatôm lavôŋiŋ ek môlô ôŋgô.”

¹³ Aŋela hanaŋ yôv ma ketheŋ oyaŋ ma aŋela bêŋ anôŋ anêŋ leŋ êlêm iviŋ yani. Ma êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ ba enaŋ aêntêk,

¹⁴ * “Nômbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ lôkmaŋgiŋ esak leŋbum.

Ma pik ma anêŋ labali êmô imbiŋ avômalô takatu ba Wapômbêŋ lamavi hathak.”

Nê eyabiŋ bok i êyê Yisu

¹⁵ Aŋela etak thêlô ba i malak leŋ ma nê eyabiŋ bok enaŋ hadêŋ i, “Alôana ek nagê nô m atu ba Anyô Bêŋ hanaŋ hadêŋ alalô nena lêk habitak Betlehem.”

---

* 2:11: Mesia ma abô Hiblu ma Kilisi ma abô Glik. Ma anêŋ ôdôŋ ma ‘Ôpatu ba Wapômbêŋ hêv ek nê m avômalô bulubiŋ.” * 2:14: Luk 19:38

¹⁶ Êñ ma thêlô i ketherj ma êpôm Malia lo Josep ma amena kasek atu ba hêk bokmanjao iniñ kabum. ¹⁷ Thêlô êyê yôv ma enañ abô takatu ba añela hanañ hadêñ i hathak amena êñ. ¹⁸ Ma avômalô elañô ñê eyabiñ bok iniñ abô êñ ba esonj kambom. ¹⁹ *Ma Malia lahabi abô takêñ ba havalonj lonj hêk kapô. ²⁰ Ma ñê eyabiñ boksipsip ele i ma êbô Wapômbêñ lôk leñimavi anônj hadêñ Wapômbêñ hathak nôm takatu ba thêlô êyê lo elañô hatôm atu ba añela hanañ hadêñ i.

Elam Yisu anêñ athêñ

²¹ *Wak bahenji ba lahavulô hale ba hi ma engothe okna êñ anêñ kupik ba elam anêñ athêñ nena Yisu. Athêñ êñ ma Malia miñ hasabeñ ami denañ ma añela te bôk halam yôv.

Simeon lo Ana êyê Yisu

²² *Josep lo Malia iniñ waklavônj nimitak mabuñ êñjêk Wapômbêñ ma hayô hatôm balabuñ atu ba Mose bôk hato. Êñ ma ewa Yisu ba i Jerusalem ek nêñem êndêñ Anyô Bêñ ²³ *hatôm anêñ balabuñ bôk hanañ yôv nena, “Nônêm anyô môñ sapêñ êndêñ Wapômbêñ.” ²⁴ *Lôk i ek nêmbôk da hatôm Anyô Bêñ anêñ balabuñ bôk hanañ nena, “menak bôbô lokwanju mena thabiyom muk lokwanju.”

²⁵ Ma anyô te hamô Jerusalem ba anêñ athêñ nena Simeon. Yani ma anyô thêthônj ba hasopa abô balabuñ dedauñ mavi. Yani hayabiñ Mesia atu ba tem nêñ Israêl thêvô. Ma Lovak Matheñ hamô haviñ Simeon. ²⁶ Ma Lovak Matheñ bôk hanañ hadêñ yani yôv nena tem miñ ema ami ma êmô endeba êñjê Anyô Bêñ anêñ Mesia vêmam. ²⁷ Ma

* 2:19: Luk 2:51 * 2:21: Luk 1:31 * 2:22: Wkp 12:1-8 * 2:23: Kis

13:2 * 2:24: Wkp 12:8

Lovak Matherj halom yani ba hi Wapômbêñ anêñ unyak mathenj. Yani hamô denañ ma Josep lo Malia ewa Yisu ba êlêm ek nesopa abô balabunj. ²⁸ Ma Simeon hasip okna hamô banj ma habô Wapômbêñ ba hanañ aêntêk,

²⁹ “Anyô Bêñ Wapômbêñ, ya anêm anyô ku. Lêk yahayê yôv ba tem yama lôk yalenjmavi êtôm atu ba bôk hovak abô haviñ ya.

³⁰ *Lêk yamaleñ hayê nôñ atu ba hôêv ek nêñ yêlô bulubiñ.

³¹ Hôpôpêk nôñ êñ hêk avômalô sapêñ maleñij.

³² *Nôm êñ ma hatôm deda ek avômalô loñ buyañ nêgê, ma tem nêñ athênj lôkmanjij êndênj anêm avômalô Israel.”

³³ Yisu anêñ lambô lo talêbô elañô Simeon anêñ abô atu ba hanañ hathak okna êñ ba esoñ kambom. ³⁴ *Êñ ma Simeon hêv mek hadênj thêlô ma hanañ hadênj Malia aêntêk, “Wapômbêñ hatak okna êntêk ek indum avômalô Israel bêñ anôñ nêñem yak ma bêñ anôñ nimbijô nimij. Yani tem êmô êtôm Wapômbêñ anêñ lavôñij te ma doñtom avômalô bêñ anôñ tem miñ nêñemimbiñ yani ami. ³⁵ Êñ ma avômalô bêñ anôñ iniñ auk loñ kapô tem imbitak loñ yaiñ. Ma tem kapôlôm indij o êtôm biñ vovak hadabênj bimdalu kisi.”

³⁶ Ma plopet avi te hamô haviñ ba anêñ athênj nena Ana. Yani ma Panuel anêñ nalavi ba habitak anêñ Asel anêñ ôdônj. Yani bôk avôdônja ba anêñ sondabênj hatôm 84. Sêbôk ba yani avi muk ma hawa anyô ba hamô haviñ yamalô hatôm sondabênj baheñvi ba lahavuju. ³⁷ Vêm ma yamalô hama ma yani hamô hatôm avi tôp sondabênj bêñ anôñ. Wak lo bôlôvônj ma miñ hatak unyak mathenj ami,

* 2:30: Ais 52:10; Luk 3:6; Tit 2:11
Ais 8:14; Mat 21:42; 1Pi 2:8

* 2:32: Ais 42:6; 49:6; 52:10

* 2:34:

ma hathak hatak nô m ek nê m yeŋ lo eteŋ mek. ³⁸ Ma Simeon hanaŋ abô denaŋ, ma avi êŋ hi habobo thêlô ma hêv lamavi hadêŋ Wapômbêŋ. Ma hanaŋ abô hathak okna êŋ hadêŋ avômalô takatu ba êmô ek eyabiŋ waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ nê m avômalô Israe l vê ênjêk iniŋ malaiŋ.

³⁹ *Josep lo Malia idum nômkama sapêŋ hatôm atu ba Anyô Bêŋ anêŋ balabuŋ hanaŋ vê m ma ele i iniŋ malak Nasalet hêk Galili. ⁴⁰ Ma okna halumbak ba habitak lôklokwaŋ. Ma anêŋ auk mavi bêŋ anôŋ. Ma Wapômbêŋ anêŋ wapôm hamô haviŋ yani.

Yisu hamô unyak matheŋ kapô

⁴¹ *Sondabêŋ nômbêŋ intu ma Yisu anêŋ talêbô lo lambô i Jelusalem ek nêgê waklavôŋ anêŋ athêŋ nena Hale ba Hi.* ⁴² Ma Yisu anêŋ sondabêŋ hatôm laumiŋ ba lahavuju, ma thêlô idum aêŋ ba ethak ba i Jelusalem ek nêgê waklavôŋ êŋ. ⁴³ Waklavôŋ bêŋ êŋ hale halôk ma thêlô ele i iniŋ loŋ. Ma okna Yisu ma hamô Jelusalem denaŋ. Ma talêbô lo lambô êthôn ba i. ⁴⁴ Ma eson nena lêk haviŋ anêŋ avômalô vi ba hi la. Ba everŋ wak daluk te vê m ma êyê mi, êŋ ma i êbôlê m yani haveniŋ iniŋ avômalô malêvôŋ. ⁴⁵ Ma doŋtom miŋ êpôm ami, êŋ ma êvôi Jelusalem hathak loŋbô ek nêmbôlê m yani. ⁴⁶ Wak lô hale ba hi yôv ma êpôm yani hamô unyak matheŋ kapô. Yani hamô haviŋ kêdônwaga doho ba halaŋô iniŋ abô ma hanaŋ hik thêlô liŋ. ⁴⁷ Avômalô takatu ba elanô anêŋ abô lôk anêŋ auk bêŋ ma eson kambom. ⁴⁸ Êŋ ma lambô lo talêbô êyê yani ba eson kambom haviŋ. Ma talêbô

---

* 2:39: Mat 2:23 * 2:41: Kis 12:24-27; 23:14-17; Lo 16:1-8 * 2:41: Sêbôk ma Wapômbêŋ anêŋ aŋela ik Ijip iniŋ apenena môŋ vônô. Ma hayô Israe l ma hayê thalaleŋ hamô iniŋ unyak abôlêk, êŋ ma hale ba hi ba miŋ hik Israe l te vônô ami.

hanarj, “Yenarj okna, hudum malê aêj? Yai akô kambom ba abôlêm o.”

⁴⁹ Ma Yisu hanarj viyarj nena, “Mamu ôbôlêm ya eka? Miñ oyala nena tem yamô Wakamik anêj unyak ami e?”

⁵⁰ Ma doñtom êthônj anêj abô êj anêj ôdônj paliñ.

⁵¹ *Yôv ma hi havij talêbô lo lambô ba i Nasalet. Ma halarjô iniñ abô ba hasopa. Ma talêbô havalonj abô takêj loj hêk kapô. ⁵² *Yisu habitak bêj ma anêj auk mavi anônj. Ma Wapômbêj lôk avômalô leñijmavi hathak yani.

3

*Jon anyô hathik ñarj hanarj Wapômbêj anêj abô
(Mat 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28)*

¹ Hadêj sondabêj laumiñ ba labaherjvi atu ba kiñ Sisa Taibelias hayabiñ Lom, ma Pontius Pailat hayabiñ Judia, ma Helot hayabiñ Galili, ma yarj molok Pilip hayabiñ Itulia lo Takonitis, ma Lisantias hayabiñ Abilene, ² ma Anas lo Kaiapas êmô hatôm anyô bêj êbôk da. Hadêj wak êj ma Sekalaia nakaduñ Jon hamô loj thiliv, ma Wapômbêj hêv anêj abô hadêj yani. ³ *Êj ma Jon hi havej loj takatu ba hamô habobo ñarj Jolodarj ma hanarj ek avômalô nede kapôlônij liliñ ba nisik ñarj ek Wapômbêj nêm iniñ kambom vê. ⁴ Hatôm plopet Aisaia bôk hato halôk anêj kapy nena,

“Kaêk te halam havej loj thiliv nena,
‘Nôpôpêk lojônê ek Anyô Bêj êlêm,
ma nopesarj ba imbitak thêthônj ek yani.

⁵ Nusivurj kolosonj sapêj siñ
ma node dumlolê sapêj pesa ba imbitak kalônj mavi.
Ma nopesarj lojônê lokbarj ba imbitak thêthônj,

---

* 2:51: Luk 2:19   * 2:52: 1Sml 2:26; Snd 3:4   * 3:3: Ap 13:24

ma lojôndê kekela ma nopesaŋ ba imbitak thêthê mavi.

⁶ Ma avômalô pik sapêŋ tem nêgê Wapômbêŋ anêŋ kobom atu ba hêv avômalô bulubiŋ.’” *Aisaia 40:3-5*

⁷* Avômalô bêŋ anôŋ i hadêŋ Jon ek isik thêlô ma hanaŋ hadêŋ i, “Môlô ma umya kambom anêŋ nali ba osoŋ nena tem yasik môlô ek nôsôv ênjêk Wapômbêŋ anêŋ lamaniŋ e? Mi anôŋ! ⁸* Ma nundum kobom takatu ba injik thô nena lêk ole kapôlômim liliŋ. Ma miŋ lemimimbi auk takatu ba nonaŋ êndêŋ am nena, ‘Abraham ma yêlôaniŋ bumalô. Ba intu yêlô ma avômalô thêthôŋ.’ Mi, yanaŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ hatôm enja valu takêntêk ba epesaŋ Abraham anêŋ limi esak. ⁹* Kisiŋ lêk hamô alokwaŋ ôdôŋ yôv ek alokwaŋ takatu ba miŋ hik anôŋ mavi ami ma tem nede lu ba nêmbôk esak atum.”

¹⁰ Ma avômalô nômbêŋ atu ba elarô anêŋ abô enaŋ hik yani liŋ, “Yêlô nandum malê?”

¹¹ Ma Jon hanaŋ nena, “Anyô anêŋ kwêv ju hamô ma nêŋ yaŋ êndêŋ anyô yaŋ atu ba kwêv mi. Ma anêŋ nôŋ hamô ma nêŋ aêŋ iyom.”

¹²* Ma ŋê ewa takis doho êlêm ek Jon isik thêlô imbiŋ ba enaŋ hik yani liŋ nena, “Kêdôŋwaga, yêlô nandum malê?”

¹³ Ma Jon hanaŋ, “Môlô noja takis êtôm atu ba Lom iniŋ anyô bêŋ hanaŋ iyom ma miŋ noja vi oyaŋ ami.”

¹⁴ Ma ŋê vovak doho enaŋ hik yani liŋ haviŋ nena, “Ma yêlô nandum malê?”

Ma hanaŋ nena, “Miŋ o mathalaleŋ êndêŋ avômalô ek noja iniŋ valuseleŋ oyaŋ ami. Lôk miŋ osau ŋê idum abô ek onja anyô yaŋ anêŋ nômkama ami. Ma lemimimbi nena môlônim ku anêŋ vuli ma hatôm môlô.”

* 3:7: Mat 12:34; 23:33   * 3:8: Jon 8:33,39   * 3:9: Mat 7:19   * 3:12: Luk 7:29

¹⁵ Avômalô Israêl ethak êv maleñij ek Mesia nena tem êlêm. Ba êyê Jon hadum ku takêñ ma esoñ nena yani ma Mesia la. ¹⁶ *Êñ ma Jon hanañ hadêñ i nena, “Yahathik môlô hathak ñañ, ma doñtom ôpatu ba tem embeñ ya yam anêñ lôklokwañ ma bomañ ek yenañ. Yani ma anyô lôk athêñ bêñ ma ya ma yaônaloñ ba intu miñ hatôm yapole anêñ vakapô bokñgôp anêñ yak vê ami. Yani tem isik môlô esak Lovak Matheñ lôk atum. ¹⁷ Yani tem isuv nôm anêñ kupik vê ba êndô anôñ êmô unyak kapô. Ma yavoyav takatu ba hamô piklêvôñ ma isi ba êmbôk esak atum atu ba tem miñ ema ami.” ¹⁸ Ma Jon hanañ abô bêñ anôñ haviñ ek imbi avômalô leñij liñ ba hathak kobom êñ ma hanañ Wañômbêñ anêñ Abô Mavi bêñ hadêñ thêlô.

¹⁹ *Vêm ma Jon hathañ Galili iniñ Anyô Bêñ Helot hathak anêñ kambom takatu ba hadum ba hanañ te bêñ nena, “Aisê ka howa mamuyañ molok yanavi Helodias hatôm vônim?” ²⁰ Êñ ma Helot hadum kambom yañ hathak loñbô nena hatak Jon hamô koladôñ.

Jon hathik Yisu

(Mat 3:13-17; Mak 1:9-11; Jon 1:32-34)

²¹ Jon hathik avômalô bêñ anôñ halôk ñañ aleba hathik Yisu haviñ. Hathik vêm ma Yisu hamiñ ba hateñ mek ma leñ hakyav. ²² *Ma Lovak Matheñ halôk ba halêm hatôm menak bôbô ba hayô hamô yani. Ma kaêk te halêm anêñ leñ ba hanañ nena, “O ma yenañ okna atu ba yaleñhaviñ videdaũ. Ma yaleñmavi anôñ hathak o.”

²³ *Yisu hadum anêñ ku môñ haveñ avômalô maleñij, ma anêñ sondabêñ ma habobo 30. Ma avômalô esoñ nena yani ma Josep nakadaũ.

Ma Josep ma Heli nakadaũ.

---

* 3:16: Ap 13:25   * 3:19: Mat 14:3-4; Mak 6:17-18   * 3:22: Jon 1:32

* 3:23: Luk 4:22; Jon 6:42

²⁴ Ma Heli ma Matat nakaduņ.
Matat ma Livai nakaduņ.
Livai ma Melki nakaduņ.
Melki ma Janai nakaduņ.
Janai ma Josep nakaduņ.

²⁵ Josep ma Matatias nakaduņ.
Matatias ma Amos nakaduņ.
Amos ma Nahum nakaduņ.
Nahum ma Esli nakaduņ.
Esli ma Nagai nakaduņ.

²⁶ Nagai ma Mat nakaduņ.
Mat ma Matatias nakaduņ.
Matatias ma Semen nakaduņ.
Semen ma Josek nakaduņ.
Josek ma Joda nakaduņ.

²⁷ Joda ma Joanan nakaduņ.
Joanan ma Lesa nakaduņ.
Lesa ma Selubabel nakaduņ.
Selubabel ma Sealtiel nakaduņ.
Sealtiel ma Neli nakaduņ.

²⁸ Neli ma Melki nakaduņ.
Melki ma Adi nakaduņ.
Adi ma Kosam nakaduņ.
Kosam ma Elmadam nakaduņ.
Elmadam ma El nakaduņ.

²⁹ El ma Josua nakaduņ.
Josua ma Eliesel nakaduņ.
Eliesel ma Jolim nakaduņ.
Jolim ma Matat nakaduņ.
Matat ma Livai nakaduņ.

³⁰ Livai ma Simeon nakaduņ.
Simeon ma Juda nakaduņ.
Juda ma Josep nakaduņ.

Josep ma Jonam nakaduŋ.
Jonam ma Eliakim nakaduŋ.
³¹ Eliakim ma Melea nakaduŋ.
Melea ma Mena nakaduŋ.
Mena ma Matata nakaduŋ.
Matata ma Natan nakaduŋ.
Natan ma Devit nakaduŋ.
³² *Devit ma Jesi nakaduŋ.
Jesi ma Obet nakaduŋ.
Obet ma Boas nakaduŋ.
Boas ma Salmon nakaduŋ.
Salmon ma Nason nakaduŋ.
³³ Nason ma Aminadap nakaduŋ.
Aminadap ma Atmin nakaduŋ.
Atmin ma Alni nakaduŋ.
Alni ma Heslon nakaduŋ.
Heslon ma Peles nakaduŋ.
Peles ma Juda nakaduŋ.
³⁴ Juda ma Jekop nakaduŋ.
Jekop ma Aisak nakaduŋ.
Aisak ma Ablaham nakaduŋ.
Ablaham ma Tela nakaduŋ.
Tela ma Naho nakaduŋ.
³⁵ Naho ma Seluk nakaduŋ.
Seluk ma Leu nakaduŋ.
Leu ma Pelek nakaduŋ.
Pelek ma Ebel nakaduŋ.
Ebel ma Sela nakaduŋ.
³⁶ *Sela ma Kainan nakaduŋ.
Kainan ma Alpaksat nakaduŋ.
Alpaksat ma Sem nakaduŋ.

---

* 3:32: Rut 4:17-22   * 3:36: Stt 11:10-26

Sem ma Noa nakaduᅇ.
 Noa ma Lamek nakaduᅇ.
³⁷ Lamek ma Metusela nakaduᅇ.
 Metusela ma Inok nakaduᅇ.
 Inok ma Jalet nakaduᅇ.
 Jalet ma Mahalalel nakaduᅇ.
 Mahalalel ma Kenan nakaduᅇ.
³⁸ *Kenan ma Inos nakaduᅇ.
 Inos ma Set nakaduᅇ.
 Set ma Adam nakaduᅇ.
 Adam ma Wapômbêᅇ nakaduᅇ.

4

Sadaᅇ halôk Yisu la ek indum kambom

(Mat 4:1-11; Mak 1:12-13)

¹ Lovak Matheᅇ hadum ku lôklokwaᅇ hamô Yisu kapô, êᅇ ma hatak ᅇaᅇ Jolodaᅇ hêk. Ma Lovak Matheᅇ halom yani ba hi loᅇ thiliv. ² Ma hamô loᅇ êᅇ hatôm wak 40 ek Sadaᅇ êndôk yani la ek indum kambom. Ma miᅇ hayaᅇ nôᅇ ami aleba hama kisi.

³ Ma Sadaᅇ hanaᅇ hadêᅇ yani, “Avanôᅇ, o Wapômbêᅇ anêᅇ Nakaduᅇ ma onaᅇ ek valu êntêk imbitak êtôm polom.”

⁴ *Ma doᅇtom Yisu hanaᅇ viyaᅇ, “Wapômbêᅇ anêᅇ kapy a hanaᅇ, ‘Anyô miᅇ hatôm êᅇ lôkmala esak polom iyom ami.’”

⁵ Vêᅇ ma Sadaᅇ halom Yisu ba hathak dumlolê bêᅇ te ba hi daku anêᅇ dum. Ketheᅇ oyaᅇ ma hik pik êntêk anêᅇ loᅇ lôkliᅇyak sapêᅇ thô hadêᅇ yani. ⁶ Ma hanaᅇ hadêᅇ Yisu, “Tem yanêᅇ loᅇ takêᅇ iniᅇ athêᅇ bêᅇ lôk iniᅇ lôkmaᅇgiᅇ sapêᅇ êndêᅇ o ek oyabiᅇ. Nôm takêᅇ ma yenaᅇ

* 3:38: Stt 4:25-26 * 4:4: Lo 8:3

ba yalerhaviņ yanê m êndêj opalê, êj ma tem yanê m.
 7 Aêj ba hôêv yej hadêj ya, ma tem yanê m nômkama takêntêk sapêj êndêj o.”

8 *Ma Yisu hanaņ, “Wapômbêj anêj kapy a hanaņ, ‘Nê m yej êndêj Wapômbêj anê m Anyô Bêj lôk undum yani iyom anêj ku.’”

9 Yôv ma Sadaņ halom ba hi Jelusalem ma hatak yani hamiņ unyak mathej anêj vov. Ma hanaņ, “Avanôj, o ma Wapômbêj anêj Nakaduņ ma ôsôv kisi nu tamu pik 10 ek malê nena bôk eto yov nena,

“Yani tem nê m anêj aņela ek neyabiņ o mavi 11 lôk nisip o ek miņ hatôm valu la embatho vemkapô ami.”

Kapya Yej 91:11-12

12 *Ma Yisu hanaņ, “Wapômbêj anêj kapy a hanaņ nena, ‘Miņ osaê Wapômbêj anê m Anyô Bêj ami.’”

13 *Sadaņ halok Yisu la ek indum kambom takêj vê m ma hatak yani ba hi ma hayabiņ wak yaņ.

Yisu hadum ku môj daluk hêk Galili

(Mat 4:12-17; Mak 1:14-15)

14 Hathak Lovak Mathej anêj lôklokwaņ ma Yisu hale hi Galili hathak loņbô. Ma abô hathak yani havej loņ takêj sapêj. 15 Ma hadôj thêlô hamô iniņ unyak yej ba avômalô sapêj ebam yani.

Avômalô Nasalet êpôlik hathak Yisu

(Mat 13:53-58; Mak 6:1-6)

16 Ma Yisu hi Nasalet, loņ êj intu anêj loņ halumbak bêj hamô. Ma Sabat ma hi unyak yej hatôm anêj kobom hathak hadum. Haviyô hamiņ ek esam Wapômbêj anêj abô. 17 Ma êv plopet Aisaia anêj kapy a hadêj yani, ma hakak ma hapôm abô bute hanaņ aêntêk,

* 4:8: Lo 6:13-14 * 4:12: Lo 6:16; 1Ko 10:9 * 4:13: Hib 2:18; 4:15

18 “Anyô Bêñ anêñ Lovak Matherñ hamô haviñ ya ek malê nena Anyô Bêñ hatak ya ek yanañ anêñ Abô Mavi êndên avômalô siv.

Ma hêv ya ba yahalêm ek yanañ bêñ êndên ñê takatu ba êmô koladôn ek nede yaiñ

lôk yanañ êndên ñê malerññ pusip ek nêgê tak esak loñbô

ma yanja ñê takatu ba anyô vi êv vovañ hadên i vê

19 *lôk yanañ nena lêk ma Anyô Bêñ anêñ waklavôn hik anêñ lamavi thô.” *Aisaia 62:1-2*

20 Êñ ma hik kapyã siñ ma hêv hadên ôpatu ba hayabiñ kapyã ma halôk hamô biñ. Ma avômalô sapên ititiñ yani.

21 Ma hanañ nena, “Abô êntêk ba hêk Wapômbên anêñ kapyã ba olañô intu lêk hik anôn.”

22 *Ma thêlô sapên eson ba enañ nena anêñ abô ma mavi anôn. Ma donjom enañ, “Yani ma Josep anêñ nakadun iyom, aên e?”

23 Ma Yisu hanañ hadên thêlô, “Yahayala nena môlô tem nonañ abô loñ kapô te êndên ya aêntêk, ‘Dokta, oda undum lemvimkupik mavi am. Yêlô bôk alañô nôñ takatu ba hudum hêk Kapaneam. Ba intu undum aên êñjêk anêm malak ôdôn imbiñ.’ ”

24 *Ma hanañ, “Yanañ avanôn êndên môlô nena plopet te hi anêñ malak ôdôn ma anêñ avômalô miñ ethak ewa yani thô ami. 25 *Yanañ avanôn biñ êndên môlô nena sêbôk atu ba Elia hamô pik ma Israêl iniñ avi tôp bêñ anôn êmô. Ma Wapômbên hadum ba ôthôm mi hatôm sondabên lô ma wata te haviñ ba bôm bêñ habitak loñ êñ.

26 *Ma donjom Wapômbên miñ hêv Elia ba hi hadên avi

---

* 4:19: Ais 58:6 * 4:22: Luk 3:23; Jon 6:42 * 4:24: Jon 4:44 * 4:25:

1Kij 17:1,7 * 4:26: 1Kij 17:8-16

Israël te ami, ma mi. Ma hêv hi hadêḡ avi tōp te atu ba hamô Salepat Saidon iniḡ pik.

²⁷ * “Ma sêbōk atu ba plopet Elisa hamô ma avômalô Israël bêḡ anôḡ êpôm palê lepla. Ma doḡtom thêlô te miḡ mavi ami, ma mi. Ma Elisa hêv anyô loḡ buyaḡ Naiman anêḡ Silia iyom sa.

²⁸ “Ma avômalô takatu ba êmô unyak yeḡ elarḡ abô takêḡ ba leḡḡmaniḡ kambom. ²⁹ Ma iviyô imiḡ ma êv Yisu vê hêk anêḡ malak. Ma êmô yani siḡ hi hadêḡ dumlolê atu ba elav iniḡ malak hamô anêḡ dum. Ma êmô siḡ hadêḡ loḡ kambom te ek nêsô yani pōḡḡḡ êndôk. ³⁰ Ma doḡtom Yisu hêv i vê hêk thêlô malêvôḡ ba haveḡ ba hi.”

*Yisu hêv ḡḡōk vê
(Mak 1:21-28)*

³¹ Vêḡ ma Yisu halôk ba hi Kapaneam anêḡ Galili. Ma Sabat ma hadôḡ avômalô. ³² * Thêlô elarḡ anêḡ abô ba eson kambom ek malê nena anêḡ abô ma lôklokwaḡ bomaḡ.

³³ Ma unyak yeḡ êḡ, ma anyô te atu ba ḡḡōk lelaik hamô haviḡ yani hamô. Ma yani halam kaêk lôklala aêntêk, ³⁴ “Ei. Yisu anêḡ Nasalet, hôlêḡ ek undum malê te êndêḡ yêlô? Hôlêḡ ek umbuliḡ yêlô e? Yahayala o. O ma Wapômbêḡ anêḡ Anyô Mathêḡ.”

³⁵ Ma doḡtom Yisu hatharḡ ḡḡōk êḡ ba hanaḡ, “O bônôḡ ma otak ôpêntu.” Ma ḡḡōk êḡ hadum ba ôpêḡ hêv yak halôk pik hêk thêlô malêvôḡ ma hatak ôpêḡ ba hi ma miḡ habuliḡ ôpêḡ dokte ami.

³⁶ Ma avômalô sapêḡ eson kambom ba enaḡ hadêḡ thêlôda nena, “Malê êntêk aêḡ am? Yani hanaḡ hadêḡ ḡḡōk lelaik hatôm anyô lôk athêḡ bêḡ ma anêḡ abô ma

* 4:27: 2Kiniḡ 5:1-14   * 4:32: Mat 7:28-29

lôklokwanj bomañ ba ngôk elañô ba ele yaiñ ba i.” ³⁷ Ma abô hathak yani hi havenj loñ bêñ êñ sapênj.

Yisu hadum nê lôk lijiñ bêñ anêñ mavi

(Mat 8:14-17; Mak 1:29-39)

³⁸ Ma Yisu hatak unyak yeñ ma hi Saimon anêñ unyak. Ma Saimon yañavi hapôm lijiñ vovañ kambom. Ma thêlô enañ ek Yisu nêm yani sa. ³⁹ Êñ ma Yisu hi habobo avi êñ ma hathañ lijiñ êñ ma lijiñ êñ hatak yani. Ma kethenj oyañ ma haviyô ba hapôpêk nôm ek thêlô.

⁴⁰ Wak halôk jalôm ma avômalô ewa nê lôk lijiñ lo-maloma êyô ek Yisu. Ma hatak bañ hayô hêk tomtom ma sapênj ibitak mavi. ⁴¹ *Ma hadum ba ngôk etak avômalô bêñ anêñ ba ele yaiñ ma elam lôklala nena, “O ma Wapômbênj Anêñ Nakaduñ.” Ngôk takênj eyala nena yani intu Mesia ba intu hathañ i ek bônônj.

⁴² Lôkbôk momañiniñ ma Yisu hatak loñ êñ hêk ma hi loñ thiliv. Ma avômalô êbôlêm yani aleba êpôm. Ma idum ek nebalonj yani loñ ek miñj etak thêlô ba ni loñ buyañ ami. ⁴³ Ma dorjtom hanañ, “Wapômbênj hêv ya ba yahalêm ek yandum ku êñ ba intu yana ek yanañ Abô Mavi esak Wapômbênj anêñ loñ lôklinyak êndênj avômalô malak yañ imbiñj.” ⁴⁴ *Êñ ma hi Judia iniñ unyak yeñ tomtom ma hanañ Wapômbênj anêñ abô bêñ hadênj i.

5

Yisu hêv ku lukmuk hadênj Saimon

(Mat 4:18-22; Mak 1:16-20; Jon 1:35-42)

¹ *Wak te ma Yisu hamiñ kasukthôm Genesalet* anêñ dañ ma avômalô bêñ anêñ imiñj ba elañô Wapômbênj anêñ

---

* 4:41: Mat 8:29; Mak 3:11-12   * 4:44: Mat 4:23   * 5:1: Mat 13:1-2;
Mak 3:9-10   * 5:1: Genesalet ma kasukthôm Galili anêñ athênj yañ.

abô ba ililij yani siñ hawê haveñ. ² Ma hayê ñê ik alim etak iniñ yeñ luvi hamô liñdañ ma i ithik iniñ yakseñ. ³ Êñ ma hi hathak yeñ êñ yañ, yeñ êñ ma Saimon anêñ. Ba intu hanañ hadêñ Saimon nena, “Ôlêm ususuniñ yeñ dokte ni tovola kasuk.” Ma halôk hamô ma hadôn avômalô.

⁴ Yani hadôn avômalô yôv ma hanañ hadêñ Saimon nena, “Onja yeñ ba nu kasuk malêvôn ma otak yakseñ êndôk kasuk ek ômbôv alim.”

⁵ *Ma Saimon hanañ, “Anyô bêñ, bôkam bôlôvôn daim ma yêlô atak yakseñ halôk kasuk aleba miñ avôv alim te ami ma mi anôn. Ma dorjtom lêk honañ ba intu tem yêlô natak yakseñ êndôk kasuk.”

⁶ Thêlô idum aêñ ma êvôv alim bêñ anôn ba yakseñ hadum ek itip. ⁷ Êñ ma ik kaiyav hadêñ yeñ yañ atu ba thêlô idum ku êvôv alim haviñ i nena nêlêm ek nênem thêlô sa. Êñ ma êlêm ba etak alim halôk yeñ luvi ba hayô siñ ba hadum ek êmô yeñ luvi seson.

⁸⁻⁹ Saimon Pita lôk ñê takatu ba êmô haviñ yani êyê alim nômbêñ atu ba êvôv ma eson kambom. Êñ ma Saimon halek vadôn lêlô hamô Yisu va luvi ma hanañ nena, “Anyô Bêñ, otak ya ba nu. Ya anyô yahadum kambom.” ¹⁰ Ma Sebedi anêñ nakaduñ Jems lo Jon atu ba thêlô idum ku êvôv alim haviñ i êyê nôm êñ ba eson kambom haviñ.

Ma Yisu hanañ hadêñ Saimon, “Miñ ôkô ami. Vêm ka tem ômbôv anyô êtôm lêk hôvôv alim.” ¹¹ *Êñ ma ewa yeñ ba i ethak liñdañ. Ma etak iniñ nômkama sapêñ hamô ma i esopa Yisu.

Yisu hadum anyô lepla te mavi

(Mat 8:1-4; Mak 1:40-45)

¹² Wak te ma Yisu hamô malak lôn te ma anyô palê lepla hatêtô liñkupik te halêm. Hayê Yisu ma halek vadôn lêlô

* 5:5: Jon 21:3-8   * 5:11: Mat 19:27

ba hakôm halôk pik. Ma hanañ, “Anyô Bêñ, lemhaviñ ma hatôm opesañ ya ek yenañ kupik imbitak thêthê mavi.”

¹³ Êñ ma Yisu hasôm ôpêñ ma hanañ, “Yaleñhaviñ. Umbitak mabuñ mavi.” Ma kethêñ oyañ ma palê lepla hatak ôpêñ ma ôpêñ habitak liñsiñ anôñ.

¹⁴ *Ma Yisu hanañ hadêñ ôpêñ nena, “Miñ onañ nôñ êntêk bêñ ami. Ma nu nuñgwik o thô êndêñ anyô habôk da lôk nêñ da êndêñ Wapômbêñ hatôm Mose bôk hanañ yôv. Ma ñê êbôk da tem nenañ êndêñ avômalô sapêñ nena lêk o mabuñ mavi.”

¹⁵ Ma doñtom abô hathak Yisu hi mayaliv. Ba intu avômalô bêñ anôñ êlêm ek nedañô anêñ abô lôk indum iniñ lijiñ mavi. ¹⁶ Ma doñtom wak bêñ anôñ ma Yisu hatak avômalô hamô ma hi loñ thiliv ek eteñ mek.

Yisu hadum anyô havuviñ te mavi

(Mat 9:1-8; Mak 2:1-12)

¹⁷ Wak te ma Yisu hadôñ avômalô. Ma ñê Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ êlêm anêñ Jelusalem lôk malak takatu ba hamô Galili lôk Judia kapô. Ma Anyô Bêñ anêñ lôklokwañ hamô haviñ Yisu ek indum avômalô lôk lijiñ nimbitak mavi. ¹⁸ Ma anyô doho etak anyô havuviñ te halôk hêk yêm ba ewa ba êyô. Thêlô idum ek neja yani ba ini unyak kapô ek netak êñjêk ebobo Yisu. ¹⁹ Ma doñtom avômalô bêñ anôñ ba loñ putup ba miñ hatôm neja yani ba ini unyak kapô ami. Êñ ma ethak unyak vôm ma êñgô unyak vôm abyañ ba êlêlô ôpatu halôk avômalô malêvôn aleba hayô Yisu thohavloma.

²⁰ *Yisu hayê thêlôniniñ êvhaviñ ma hanañ hadêñ anyô havuviñ atu nena, “Aiyañ, lêk yahêv anêm kambom sapêñ vê.”

---

* 5:14: Wkp 14:1-32   * 5:20: Ais 43:25; Luk 7:48

²¹ Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ elarŋô abô êŋ ma leŋiŋhabi nena, “Ôpêntêk ma opalê ba hasoŋ nena yani ma Wapômbêŋ e? Anyô late miŋ hatôm nêmbombom vê ami ma Wapômbêŋ iyom.”

²² Yisu hayala thêlôniŋ auk ba hanaŋ nena, “Aisê ka môlô lemimhikam hathak abô êntêk?” ²³ Abô alê intu vumvum ek yanaŋ: ‘Lêk yahêv anêmbombom sapêŋ vê’ mena ‘Umbiyô ombêŋ.’ ²⁴* Aêŋ ba tem yaŋgik Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu thô êndêŋ môlô nena anêŋ athêŋ ma bêŋ ba hatôm nêmbombom vê.” Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ anyô havuviŋ atu aêntêk, “Yanaŋ êndêŋ o nena umbiyô umiŋ ma onja anêmbombom yêmba nu anêmbombom unyak.” ²⁵ Ketheŋ oyaŋ ma ôpêŋ haviyô hamiŋ avômalô malêvôŋ ma hawa anêŋ yêmba. Ma hi anêŋ unyak ba habô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ. ²⁶ Ma avômalô sapêŋ esoŋ kambom ba êbô Wapômbêŋ anêŋ athêŋ haviŋ. Ma êkô ba enaŋ nena, “Lêk êntêk ma alalô ayê nômbithi anôŋ te.”

Yisu halam Livai
(*Mat 9:9-13; Mak 2:13-17*)

²⁷ Vêmba ma Yisu hi hayê anyô hawa takis te ba anêŋ athêŋ nena Livai ba hamô unyak ewa takis. Ma hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Ôlêmba osopa ya.” ²⁸ Êŋ ma Livai haviyô ba hatak nômbikama sapêŋ hamô ma hi hasopa yani.

²⁹ Ma Livai hi hanŋgabôm nômbi bêŋ hamô anêŋ malak ek Yisu enaŋ. Ma nê ewa takis bêŋ anôŋ lôk avômalô vi eyaŋ nômbi haviŋ thai. ³⁰* Ma Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ doho atu ba êmba Palisi kapô êyê ba enaŋ abô diŋdiŋ hadêŋ anêŋ nê ku nena, “Môlô oarŋ ba unum haviŋ nê takis lôk nê idum kambom eka?”

³¹ Êŋ ma Yisu hanaŋ nena, “Nê lôk lijiŋ iyom intu ethak i êyê dokta. Ma nê lijiŋ mi ma mi. ³² Ma aêŋ iyom yahalêmba

* 5:24: Jon 5:8 * 5:30: Luk 15:1-2

ek yandam nê takatu ba idum kambom ek nede kapôlônjin liliñ. Ma miñ yahalêm ek yandam nê thêthôn ami.”

*Enañ hik Yisu liñ hathak kobom evak balabuñ ek nôm
(Mat 9:14-17; Mak 2:18-22)*

³³ Ma thêlô enañ hadênj Yisu aêntêk, “Wak bênj anônj ma Jon anênj nê ku evak balabuñ ek nôm ek leñjnhabi Wapômbênj, ma Palisi iniñ nê ku idum aênj iyom. Ma aisê ka anêm nê ku eyañ nôm wak nômbênj intu sapênj?”

³⁴ *Ma Yisu hanañ nena, “Anyô te hawa avi lukmuk, êñ ma anênj anyô môlô eyañ nôm lôk leñjmavi. Ma miñ hatôm nembak balabuñ ek nôm ami. ³⁵ Ma doñtom haveñj yam ba ewa yani vê hêk thêlô, êñ ma anênj nê môlô tem nembak balabuñ ek nôm.”

³⁶ Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te aêntêk, “Anyô te miñ hatôm edabênj sôp lukmuk ek indu sôp bô anênj abyañ siñ esak ami. Hadum aênj ma habuliñ sôp lukmuk lôk sôp bô iniñ lêlêyañ haviñ.

³⁷ “Ma môlô othak ôkê waiñ lukmuk halôk kolopak epesañ hathak bok kupik bô e? Mi! Waiñ lukmuk êñ tem imbuliñ bok kupik bô atu ba bôk thekthek ba tem ipup ba waiñ engasô ni. ³⁸ Ba intu othak ôkê waiñ lukmuk halôk bok kupik lukmuk atu ba belap ek isiñ mavi ma miñ ipup ami lôk waiñ miñ engasô ni ami.

³⁹ “Ma doñtom nê takatu ba inum waiñ bô yôv ma ethak êpôlik ek waiñ lukmuk. Ba enañ, ‘Waiñ bô ma vasiñ mavi ek waiñ lukmuk.’ ”

6

*Yisu ma Sabat anênj alay
(Mat 12:1-8; Mak 2:23-28)*

---

* 5:34: Jon 3:29

¹ *Sabat te ma Yisu lôk anêj nê ku i everj ku kapô te. Ma anêj nê ku everj haviñ yani. Ma ewa wit anêj va ba ekamithiñ hamô baheñj kapô ek anêj kupik nê m yak ek nejañ. ² *Ma Palisi doho êyê ba enañ, “Abô balabuñ hanañ nena Sabat ma miñ hatôm nandum ku ba naja nô m ek nanñan ami. Ma doñtom anê m nê ku ibuliñ waklavôn êj!”

³ *Ma Yisu hanañ nena, “Mô lô bôk osam abô hathak Devit lôk anêj nê mô lô ema kisi ba idum e? ⁴ *Yani habitak hayô Wapômbên anêj unyak matheñ kapô ba hawa polom matheñ atu ba matheñ anôj. Polom êj ma nê êbôk da iyom iniñ ek nejañ ba intu habuliñ abô balabuñ buên. Ma doñtom Devit hayañ ma hêv doho hadên anêj nê takatu ba everj haviñ yani ba eyañ.”

⁵ Êj ma Yisu hanañ hadên thê lô, “Anyô Anêj Nakaduñ atu ma Sabat anêj Alañ.”

Sabat ma Yisu hadum anyô bañ hatyôk te mavi
(Mat 12:9-14; Mak 3:1-6)

⁶ Sabat yañ ma Yisu habitak hayô unyak yeñ te ba hi ma hadôn avômalô. Ma anyô te hamô loñ êj ba bañ vianôn hatyôk. ⁷ Ma nê Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ doho ê m ba ititiñ Yisu ek nêgê nena tem indum avômalô lôk lijiñ mavi êndên Sabat mena mi e? Thê lô êbôlê m loñôndê ek nanañ yani bên. ⁸ Ma doñtom hayala thê lôniñ auk ba hanañ hadên anyô bañ hatyôk atu nena, “Umbiyô umiñ ek avômalô sapên nêgê o.” Êj ma ôpên haviyô hamiñ.

⁹ Ma Yisu hanañ, “Yahadum ek yanañ injik mô lô liñ. Alalô hatôm nandum malê ek nasopa Sabat anêj balabuñ? Hatôm nandum mavi mena kambom? Hatôm nanê m anyô sa ek ê m lôkmala mena nambuliñ i ek nema?”

* 6:1: Lo 23:25   * 6:2: Jon 5:10   * 6:3: 1Sml 21:1-6   * 6:4: Wkp 24:5-9

¹⁰ Ma Yisu hatitij thêlô sapêj hawê havenj ma hananj hadêj ôpatu nena, “Oto bahem.” Êj ma ôpêj hadum aêj ma baj habitak mavi hathak lojbô. ¹¹ Ma dojtom jê lôkauk hathak abô balabuj lôk Palisi leñjmanij kambom ba enanj hadêj i hi ba halêm nena, “Alalô nandum malê êndêj Yisu?”

Yisu halam aposel laumij ba lahavuju

(Mat 10:1-4; Mak 3:13-19)

¹² Wak te ma Yisu hathak dum te ba hi ek eterj mek. Ma bôlôvôn êj aleba hayanj ma hatej mek iyom hadêj Wapômbêj. ¹³ Hayanj ma halam jê takatu ba esopa yani ethak dojtom. Ma habi baj hayô hamiñ tomtom hatôm laumij ba lahavuju ma halam i nena aposel.* ¹⁴ Ma halam Saimon ba hêv athêj lukmuk nena Pita hadêj yani ma yanj molok Andulu ma Jems lo Jon ma Pilip lo Batolomiu ¹⁵ ma Matyu lo Tomas ma Jems Alpius nakaduj ma Saimon ba elam yani nena Selot ¹⁶ ma Judas Jems nakaduj ma Judas Iskaliot, ôpatu vêm ma hananj Yisu bêj.

Yisu hadum avômalô bêj anôj mavi

(Mat 4:24-25; Mak 3:7-12)

¹⁷ Yôv ma Yisu lôk anêj jê ku êlôk ba i kalônj bute. Ma avômalô nômbêj atu ba bôk esopa yani êmô loj êj lôk avômalô bêj anôj êlêm anêj Judia lo Jelusalem ma avômalô ngwêk Taia lo Saidon êlêm havij. ¹⁸ Thêlô êlêm ek nedañô anêj abô lôk indum iniñ jê lôk lijiñ mavi. Ma jê lôk ngôk lelaik ma Yisu hêv ngôk takêj vê ba ibitak mavi. ¹⁹ Ma avômalô bêj anôj idum ek nêsôm yani ek malê nena anêj lôklokwanj bêj anôj habitak ba hi ba hathak thêlô ma tem thêlô nimbitak mavi.

---

* 6:13: ‘Aposel’ anêj ôdônj nena jê takatu ba Yisu hêv i ba i ek nenanj Wapômbêj anêj abô.

*Yisu hadêñ avômalô**(Mat 5:1-12)*

²⁰ Ma Yisu hayê avômalô takatu ba esopa yani ma hanañ hadêñ i nena,

“Môlô avômalô siv, môlô lêk ômô mavi ba Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak ma tem môlônim.

²¹ * Ma môlô takatu ba lêk oma kisi, môlô lêk ômô mavi ba tem lemimviyak.

Ma môlô takatu ba lêk olañ, môlô lêk ômô mavi ba tem nomalik.

²² * Ma avômalô êyê môlô takatu ba osopa Anyô Anêñ Nakaduñ atu, ba êpôlik lôk êvôliñ dômiñ ma enañ abôma nena môlônim athêñ ma nôm ôvathek kambom.

²³ “Êñ ma lemimmavi lôk nodam kaêk lôklala ek malê nena môlônim nôm mavi bêñ lêk hamô malak leñ. Sêbôk ma iniñ bumalô idum aêñ hadêñ plopet lôkthô.

²⁴ “Ma doñtom kikaknena môlô ñê lôk nômkama bêñ anôñ, lêk owa unim nômkama lôk lemimmavi yôv.

²⁵ Ma kikaknena môlô takatu ba lêk lemimviyak, tem noma kisi.

Ma kikaknena môlô takatu ba lêk omalik, tem lemim-malaiñ kambom ba nodañ.

²⁶ Ma kikaknena môlô takatu ba lêk avômalô sapêñ êbô môlô. Sêbôk ma môlônim bumalô êbô plopet abôyañ aêñ iyom.

*Lemimibiñ ñê takatu ba ik vovak hadêñ môlô**(Mat 5:38-48)*

²⁷ “Ma doñtom yanañ êndêñ môlô takatu ba othak olañô yenañ abô nena lemimibiñ ñê takatu ba ik vovak hadêñ môlô ma nundum kobom mavi êndêñ ñê êpôlik

---

* 6:21: Sng 126:5-6; Ais 61:3; ALK 7:16-17   * 6:22: Jon 15:19; 16:2; 1Pi 4:14

hathak mólô. ²⁸ Ma nonañ êndêñ Wapômbêñ ek indum mavi êndêñ ñê takatu ba enañ nena Wapômbêñ imbuliñ mólô. Ma notej mek ek Wapômbêñ indum mavi êndêñ ñê takatu ba idum kambom hadêñ mólô. ²⁹ Ma anyô te hapetav malem dañ vi, ma nuñgwik vi liliñ ek epetav imbiñ. Ma anyô te havôv anêm kwêv daim vê, êñ ma otak yani ek enja anêm kwêv yañ imbiñ. ³⁰ Ma anyô te hanañ hik o liñ hathak nômkama, êñ ma nêm iyom. Ma anyô te hawa anêm nômkama, êñ ma miñ onañ lôklokwañ ek nêm endelêm ami. Dô. ³¹*Ma kobom atu ba lemhaviñ anyô yañ indum êndêñ o, êñ ma undum aêñ êndêñ yani.

³² “Mólô lemimhaviñ ñê takatu ba leñiñhaviñ mólô iyom, êñ ma osoñ nena mólô avômalô mavi e? Mi anôñ, ñê idum kambom ethak idum aêñ iyom. ³³ Ma mólô othak udum kobom mavi hadêñ ñê takatu ba idum kobom mavi hadêñ mólô iyom, êñ ma osoñ nena mólô avômalô mavi e? Mi anôñ, ñê idum kambom ethak idum aêñ iyom. ³⁴ Ma mólô ôêv nômkama hadêñ ñê takatu ba lemimhabi nena tem nêñem viyañ iyom, êñ ma osoñ nena mólô avômalô mavi e? Mi anôñ, ñê idum kambom ethak idum aêñ iyom. ³⁵ Ma dorñtom lemimhaviñ nundum kobom mavi, êñ ma lemimimbiñ ñê êpôlik hathak mólô ba nundum kobom mavi lôk nôñem nômkama oyañ êndêñ i. Udum aêñ ma embeñ yam ma tem noja vuli bêñ, ma tem nômô êtôm Wapômbêñ Leñ anêñ nali ek malê nena osopa yani anêñ bôk lo loñ. Yani hathak hadum kobom mavi hadêñ ñê palonñ lôk avômalô idum kambom haviñ. ³⁶ Ma mólô kapôlômim injik am esak avômalô lôkthô êtôm mólônim Lemambô kapô hiki hathak avômalô pik sapêñ.

*Mólô miñ notatale anyô vi iniñ kobom ami
(Mat 7:1-5)*

*

6:31: Mat 7:12

³⁷ * “Môlô miñ notatale anyô vi ami. Wapômbênj tem etatale môlô aênj iyom! Ma miñ nonañ êndênj anyô vi nena vovañ bênj tem êpôm yani ami. Wapômbênj tem enañ êndênj môlô aênj iyom. Ma anyô te hadum kambom hadênj o, ma otak kapôlôm ek ôpênj. Êñ ma tem Wapômbênj nêm anêm kambom vê aênj iyom. ³⁸ * Ma ôêv nômkama hadênj avômalô vi, ma tem Wapômbênj nêm nômkama êndênj môlô. Yani tem nêm bênj anônj. Ma dorjtom yani hathak hasopa môlônim kobom. Môlô udum palonj ma tem yani indum aênj. Ma udum wapôm, ma tem Wapômbênj indum aênj iyom êndênj môlô.”

³⁹ * Vêm ma Yisu hanañ abô lonj kapô te hadênj thêlô aêntêk, “Hatôm anyô mapusip yanj endom anyô mapusip yanj e? Mi anônj. Thai luvi tem nênenêm yak êndôk lôv. ⁴⁰ * Avômena ethak unyak ma miñ bênj ek iniñ kêdônjwaga ami. Ma dorjtom ethak unyak vêm ma tem nimbitak êtôm iniñ kêdônjwaga.

⁴¹ “Aisê ka hôyê siñusik hamô mamuyan madaluk ma miñ lemhabi aseleñ atu ba hapalañaniñ hêk malemdaluk ami? ⁴² Ma aisê ka honañ hadênj mamuyan, ‘Aiyañ, yaleñhaviñ yanêm siñusik vê ênjêk malem?’ O anyô abôyanj, nêm aseleñ atu ba hapalañaniñ hêk malem vê ek nôñgô katô am ka nêm siñusik atu ba hamô mamuyan madaluk vê.”

Alokwanj lôk anênj anônj

(Mat 7:15-20; 12:33-35)

⁴³ “Alokwanj mavi ma miñ hathak hik anônj kambom ami. Ma alokwanj kambom miñ hathak hik anônj mavi ami. ⁴⁴ Ma anyô ethak êyê alokwanj anênj anônj ma eyala nena alokwanj mavi mena alokwanj kambom. Ma anyô

---

* 6:37: Mat 6:14   * 6:38: Mak 4:24   * 6:39: Mat 15:14   * 6:40: Mat 10:24-25

miņ hatôm enja ŋgôbêņ mena bada êmô yak lôkmanņiņ kapô ami. Milôk. ⁴⁵ Aêņ ba anyô iniņ kobom tem injik iniņ kapôlôņiņ thô. Auk mavi hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama mavi. Ma doņtom auk kambom hamô anyôla kapô ma tem indum nômkama kambom. Aêņ ba malêla takatu ba hamô anyô kapô siņ intu tem enaņ ende abôlêk.”

Kobom elav unyak

(Mat 7:24-27)

⁴⁶ * “Aisê ka olam ya nena, ‘Anyô Bêņ’ ma miņ osopa yenaņ abô ami? ⁴⁷ Ma ôpatu ba halêm hadêņ ya ba halaņô yenaņ abô ba hasopa, êņ ma tem yangik ôpêņ anêņ bôk lo loņ thô êndêņ môlô. ⁴⁸ Yani ma hatôm ôpatu ba halav anêņ unyak landiņ halôk pik lôk valu ba havalon loņ majaņ. Ma ŋambô bêņ hayô ba hayôkwiņ unyak êņ, ma doņtom miņ hapu ami ek malê nena pik lôk valu havalon loņ majaņ. ⁴⁹ Ma doņtom ôpatu ba halaņô yenaņ abô ma miņ hasopa ami, êņ ma hatôm halav anêņ unyak hayô hamô pik pulusik. Ma ŋambô bêņ hayô ba hayôkwiņ unyak êņ, ma hapu ketheņ oyaņ ba mi.”

7

Anyô vovak laik anêņ hêvhaviņ

(Mat 8:5-13)

¹ Yisu hanaņ abô takêņ hadêņ avômalô vêm ma hi Kapaneam. ² Ma anyô vovak laik te anêņ Lom hamô ba yani lamavi hathak anêņ anyô ku te, ma doņtom anêņ anyô ku êņ hapôm lijiņ kambom ba hadum ek ema. ³ Anyô vovak laik atu halaņô nena Yisu lêk hamô loņ êņ, êņ ma yani hêv Israeļ iniņ ŋê bêņbêņ doho ba i hadêņ Yisu ek nenaņ injik yani liņ ek êlêm indum anêņ anyô ku êņ mavi.

---

* 6:46: Mat 7:21

⁴ Thêlô êyô ek Yisu ma enaŋ, “Ôpêntêk ma anyô mavi ba intu mavi ek nê m yanî sa. ⁵ Ôpêŋ hathak lahaviŋ alalô avômalô Israêl ba bôk hêv yêlô sa ek alav unyak yeŋ.”

⁶⁻⁸ Êŋ ma Yisu hi haviŋ thêlô. Thêlô ebobo anêŋ unyak ma anyô vovak laik êŋ hêv anêŋ anyô môlô doho ba i hadêŋ Yisu ma enaŋ, “Anyô Bêŋ, ya miŋ anyô mavi ek ôlêm yenaŋ unyak kapô ami ba intu dô. Ma aêŋ iyom ma ya miŋ anyô mavi ek yasôk yangê o ami. Yada yahamô anyô bêŋ te vibîŋ ma yenaŋ ŋê vovak êmô ya vibîŋ aêŋ iyom. Ba yahanaŋ hadêŋ yenaŋ ŋê vovak te nena, ‘Nu,’ ma hi. Mena yahanaŋ hadêŋ yaŋ nena, ‘Ôlêm,’ ma halêm. Ma yahanaŋ hadêŋ anyô ku te, ‘Undum ku êntêk,’ ma hadum. Ba intu humiŋ daim ba honaŋ ek yenaŋ anyô ku imbitak mavi ma tem mavi.”

⁹ Yisu halaŋô ôpêŋ anêŋ abô ba hasoŋ kambom ma hik i liliŋ havôhi ma hanaŋ hadêŋ avômalô nômbêŋ atu ba evenŋ yanî yam nena, “Yanaŋ êndêŋ môlô nena miŋ bôk yahayê anyô te anêŋ pik Israêl anêŋ hêvhaviŋ hatôm ôpêntêk ami!”

¹⁰ Ma ŋê takatu ba enaŋ abô haviŋ Yisu êvôi unyak ma êyê nena anyô lôk lijiŋ atu lêk habitak mavi.

Yisu hik anyô ŋama te liŋ

¹¹ Kasana ma Yisu hi malak te anêŋ athêŋ nena Nain. Ma anêŋ ŋê ku lôk avômalô bêŋ anôŋ i haviŋ yanî. ¹² Thêlô ebobo malak êŋ anêŋ badêŋ abôlêk ma avômalô malak êŋ ewa anyô ŋama te ba ele yaiŋ ba i. Yanî ma avi tôp te anêŋ nakaduŋ dorŋtom êŋ iyom. Ma avômalô malak êŋ bêŋ anôŋ i haviŋ avi tôp lôk nakaduŋ ŋama atu ba i ek nedav. ¹³ Yisu hayê avi êŋ ma lahiki ba hanaŋ hadêŋ yanî nena, “Miŋ ondaŋ andô.”

¹⁴ Ma Yisu hi ma hatak baŋ hayôhêk alapa, ma ŋê takatu ba evak ôpêŋ imiŋ tiŋiŋ. Ma Yisu hanaŋ, “Anyô muk,

yanan̄j êndên̄j o, umbiyô!” ¹⁵ *Ma anyô ñama êñ haviyô hamô ma hanan̄j abô, ma Yisu hêv ôpên̄j hadên̄j talêbô.

¹⁶ *Ma avômalô sapên̄j êyê ba êkô ma êbô Wapômbên̄j anên̄j athên̄j ba enan̄j, “Plopet bên̄j te lêk habitak alalô malêvôn̄j. Ma Wapômbên̄j lêk halêm ek nêm anên̄j avômalô sa.” ¹⁷ Êñ ma abô hathak Yisu anên̄j ku atu ba hadum hi haveñ avômalô Judia iniñ loñ sapên̄j lôk pik buyan̄j takatu ba habobo haviñ.

*Jon hêv ñê ku ju ba i ek nenan̄j injik Yisu liñ
(Mat 11:2-19)*

¹⁸ Jon anên̄j ñê ku enan̄j hadên̄j yani hathak nôm takatu ba Yisu hadum. ¹⁹ Ma halam anên̄j anyô ju êlêm ma hêv i ba i ek nenan̄j injik Yisu liñ, “O ma Mesia atu ba Wapômbên̄j bôk habutiñ abô ek nêm êlêm mena yêlô nayabiñ anyô yan̄j?”

²⁰ Anyô ju êñ êyô ek Yisu ma enan̄j, “Jon anyô hathik ñan̄j hêv yai ba alêm ek nanan̄j injik o liñ nena, ‘O ma Mesia atu ba Wapômbên̄j bôk habutiñ abô ek nêm êlêm mena yêlô nayabiñ anyô yan̄j?’ ”

²¹ Thai êyô ma êyê Yisu hadum avômalô lôk lijiñ lo-maloma mavi lôk hêv ñgôk kambom bên̄j anôn̄j vê hêk avômalô. Ma hadum ñê malen̄jiñ pusip bên̄j anôn̄j êyê tak.

²² *Vêm ma hanan̄j hadên̄j thai aêntêk, “Nôbôn̄u ma nonan̄j êndên̄j Jon esak nôm takatu ba mamu ôyê lo olan̄jô. ñê malen̄jiñ pusip êyê tak, ma ñê ven̄jiñvuvij even̄j, ma ñê palê lepla ibitak mavi, ma ñê leñjiñôndôn̄j kôtôn̄j elan̄jô abô, ma ñê ñama iviyô hathak loñbô ma ñê siv elan̄jô Wapômbên̄j anên̄j Abô Mavi atu. Ba intu unu nonan̄j êndên̄j Jon esak nôm takên̄j. ²³ Ma ñê takatu ba êyê ya ba evalon̄j iniñ êvhaviñ loñ, nêmo lôk leñjiñmavi.”

* 7:15: 1Kiñ 17:23; 2Kiñ 4:36
Luk 4:18

* 7:16: Luk 1:68

* 7:22: Ais 35:5-6; 61:1;

²⁴ Ma Jon anêḡ anyô ku êvôi ma Yisu hanaḡ abô hathak Jon hadêḡ avômalô nena, “Bôk môlô u loḡ thiliv ek ôyê malê? Môlô u ek ôyê lovak hayuv baselak vuak e? ²⁵ Mi. Mena u ek ôyê anyô te hik kwêv kêkêlô ba hayaḡ nôḡ mavi lomaloma e? Mi, ḡê takatu ba ik kwêv kêkêlô ma êmô kiḡ anêḡ unyak ma miḡ êmô loḡ thiliv ami. ²⁶ *Môlô u loḡ thiliv ek ôyê malê? Plopet te e? Avanôḡ! Ma doḡtom yanaḡ êndêḡ môlô nena Jon ma bêḡ ek plopet sapêḡ. ²⁷ Bôk eto hathak ôpêḡ hêk Wapômbêḡ anêḡ kapya nena,

“ ‘Odaḡô, tem yanêḡ yenaḡ anyô ku te êmôḡ ek o,
ek enaḡ yenaḡ abô bêḡ ek
êpôpêk loḡndê ek o.’

Malakai 3:1

²⁸ “Yanaḡ êndêḡ môlô nena Jon ma bêḡ ek avômalô pik sapêḡ. Avi te miḡ bôk havathu anyô te aêḡ ami ma mi. Ma doḡtom ôpatu ba yaôna hêk Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡnyak, ôpêḡ ma bêḡ ek Jon.”

²⁹ *(Sêbôk ma Jon hathik avômalô lôk ḡê ewa takis haviḡ ba intu elarô abô atu ba Yisu hanaḡ hathak Jon ma enaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ kobom ma thêthôḡ anôḡ.” ³⁰ *Ma doḡtom ḡê Palisi lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ êdô ek Jon isik thêlô ba intu êvôliḡ dômiḡ hadêḡ loḡndê atu ba Wapômbêḡ hik thô hadêḡ i.)

³¹ Ma Yisu hanaḡ, “Yanaḡ aisê esak avômalô bôlôḡ êntêk? Ma thêlô hatôm malê? ³² Thêlô ma hatôm avômena takatu ba êmô loḡ ethak doḡtom halôk ba elam hi ek avômena vi nena,

“ ‘Yêlô abi yeḡ beleḡ ek môlô nondo yeḡ,
ma doḡtom miḡ olo yeḡ ami.
Ma yêlô alarḡ asêḡ malêḡ ek môlô nodarḡ,
ma doḡtom miḡ olarḡ ami.’

* 7:26: Luk 1:76   * 7:29: Luk 3:12   * 7:30: Mat 21:32

³³ “Ma avômalô bôlônj êntêk êtôm avômena takêj. Jon anyô hathik njan halêm ma hatip ek nô m lôk waij. Ma môlô ôpôlik hathak yani ba onan nena ngôk hamô havij yani. ³⁴ *Ma dojtom Anyô Anêj Nakadu j atu halêm ma mi j hatip ek nô m lo waij ami. Ba intu môlô onan, ‘Ôngô, anyô êj hathak haya j nô m lôk hanum waij bêj anônj aleba intu halo molo. Yani ma jê idum kambom lôk jê ewa takis ini j anyô môlô.’ ³⁵ Aêj ba Wapômbêj anêj auk tem injik anônj mavi ba avômalô tem nêgê nena auk êj ma thêthôn anônj.”

Avi te hathik Yisu va hathak nô m ôv mavi

³⁶ Palisi te halam Yisu hi ek enanj nô m imbi j yani. Êj ma yani hi hayô ôpêj anêj unyak ma halôk hamô ek enanj nô m. ³⁷ *Ma avi sek te anêj lo j êj hala jô nena Yisu lêk haya j nô m hamô Palisi atu anêj unyak. Êj ma hawa nô m ôv mavi halôk kolopak valu te ba thapuk ba hi unyak êj. ³⁸ Ma halêm hami j Yisu dô m habobo valuvi ma hala j ba mathôk hêv yak hayô hamô Yisu vakapô. Ma hathav mathôk vê hathak yanida wakadôk njanj. Ma hali j Yisu vakapô lôbôlônj ma hawa nô m lêj lêj ôv mavi atu ba hathik Yisu vakapô hathak.

³⁹ Palisi atu hayê nô m êj ma lahabi nena, “Yisu ma mi j plopet te ami. Yani plopet ma tem eyala nena avi atu ba hasôm yani ma avi sek te ba tem êpôlik.”

⁴⁰ Yisu hayala ôpêj anêj auk ma hana j, “Saimon, yenanj abô te hêk ek yana j êndêj o.”

Ma Saimon hana j, “Kêdônj waga, onanj.”

⁴¹ Ma Yisu hana j, “Anyô ju bôk ewa valuselej hêk anyô bêj te. Anyô yanj hawa hatôm 500, ma yanj hawa hatôm 50 ba ini j viyanj hêk. ⁴² Ma thai mi j hatôm nê nê m valuselej

---

* 7:34: Luk 15:2 * 7:37: Mat 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

êḡ viyaḡ ami. Ma anyô bêḡ êḡ hanaḡ hadêḡ thai luvi nena, ‘Dô, hatôm.’ ”

Yisu hanaḡ abô loḡ kapô êḡ yôv ma hanaḡ hik Saimon liḡ nena, “Lemhabi nena anyô ju êḡ yaḡsê intu lahaviḡ ôpêḡ bêḡ anôḡ?”

⁴³ Ma Saimon hanaḡ viyaḡ nena, “Yaḡ atu ba hawa valu bêḡ la.”

Ma Yisu hanaḡ, “Anêm auk ma mavi.”

⁴⁴ Ma Yisu hik i liliḡ ma hayê avi êḡ ma hanaḡ hadêḡ Saimon, “Nôngô avi êntêk. Yahabitak hayô anêm unyak kapô ma miḡ hôêv ḡaḡ ba yahathik yaveḡ ami. Ma doḡtom avi êntêk hathik yaveḡ hathak yanida mathôk ma haya vê hathak yanida wakadôk ḡauḡ. ⁴⁵ Ma miḡ huliḡu ya ami, ma doḡtom avi êntêk halinḡu yaveḡkapô lôbôlôn. ⁴⁶ Ma miḡ howa nôm lêḡlêḡ ba hoḡgasô hayô hamô yalenkadôk ami, ma doḡtom avi êntêk hawa nôm lêḡlêḡ ôv mavi ba haḡgasô hayô hamô yaveḡkapô. ⁴⁷ Aêḡ ba yanaḡ êndêḡ o nena avi êntêk lahaviḡ ya bêḡ anôḡ ba intu alalô ayala nena anêḡ kambom bêḡ anôḡ bôk hêv yak yôv. Ma doḡtom avômalô takatu ba esoḡ nena iniḡ kambom takatu ba Wapômbêḡ hêv vê ma dokte iyom, êḡ ma leḡiḡhaviḡ yani dokte aêḡ iyom.”

⁴⁸ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ avi êḡ nena, “Anêm kambom sapêḡ lêk hêv yak yôv.”

⁴⁹ Ma avômalô takatu ba êmô Saimon anêḡ unyak elañô abô êḡ ma enaḡ hadêḡ i nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hêv kambom vê?”

⁵⁰ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ avi êḡ, “Anêm hôêvhaviḡ hêv o bulubiḡ. Nu lôk lemmavi.”

8

Avi doho êv Yisu thêlô sa

* 7:50: Luk 8:48; 18:42

¹ Yôv ma Yisu hi havenj malak lôbôlôbô ba hanañ Abô Mavi hathak Wapômbên anênj loñ lôkliñyak. ² *ñê ku laumiñ ba lahavuju lôk avi takatu ba bôk hêv iniñ ngôk lôk lijiñ vê everj haviñ yani. Avi takatu te ma Malia anênj Magadala sêbôk ba ngôk baherji ba lahavuju etak yani. ³ Ma avi yañ ma Joana, Kusa yanavi. Kusa ma ôpatu ba hayabiñ Helot anênj unyak. Ma te ma Susana lôk avi bênj anônj haviñ. Avi takênj ethak êv Yisu thêlô sa hathak nômkama.

*Abô loñ kapô hathak anyô hapaliv yañvêk
(Mat 13:1-23; Mak 4:1-20)*

⁴ Avômalô bênj anônj ibi thêthô hêk lomalak lomalak ba êlêm ethak doñtom ek nêgê Yisu. Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te nena, ⁵ “Anyô te hi hapaliv yañvêk halôk anênj ku. Ma hapaliv yañvêk takênj ma vi halôk loñôndê ba avômalô evak pesa lôk menak êpôm ba eyañ. ⁶ Ma doho halôk pik lôk valu ba hapup. Ma doñtom pik êñ moma ba yañvêk êñ hayerj ba hama. ⁷ Ma vi halôk loñ yak lôkmarjiñ kapô ba yak êñ halumbak hayô yañvêk takênj vov. ⁸ Ma doñtom vi halôk pik mavi ba hapup ba habitak bênj ma hik anônj ba hatôm 100.”

Yisu hanañ abô takênj yôv ma halam nena, “Môlô ñê lôk lemôndônj ma nodañô abô êntêk katô.”

⁹ Ma Yisu anênj ñê ku enañ hik yani liñ hathak abô loñ kapô êñ anênj ôdônj. ¹⁰ *Ma yani hanañ nena, “Wapômbên lêk hik anênj auk loñ kapô hathak anênj loñ lôkliñyak thô hadênj môlô yov. Ma doñtom avômalô vi ma yahathak yahanañ hathak abô loñ kapô iyom. Ba intu “thêlô êyê, ma doñtom miñ êyê katô ami.

Ma thêlô elañô, ma doñtom miñ eyala anênj ôdônj katô ami.’”

Aisaia 6:9

* 8:2: Mat 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49   * 8:10: Ais 6:9-10

¹¹ Ma Yisu hanaŋ nena, “Abô loŋ kapô êŋ anêŋ ôdônŋ ma aêntêk. Yaŋvêk ma hatôm Wapômbêŋ anêŋ abô. ¹² Yaŋvêk takatu ba halôk loŋôndê ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêŋ anêŋ abô, ma havenŋ yam ma Sadaŋ hayô ma hêv Wapômbêŋ anêŋ abô vê hêk thêlô kapôlônŋiŋ ek miŋ nênmimbiŋ ami. Ba intu Wapômbêŋ miŋ hatôm nêm thêlô bulubiŋ ami. ¹³ Ma yaŋvêk takatu ba halôk pik lôk valu ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêŋ anêŋ abô ba evaloŋ lôk leŋiŋmavi. Ma doŋtom iniŋ ŋgalôk miŋ halôk pik kapô ba hi ami. Ba intu êvhaviŋ bidoŋna iyom ma malaiŋ hayô ma etak iniŋ êvhaviŋ. ¹⁴ Ma yaŋvêk takatu ba halôk yak lôkmaŋŋiŋ kapô ma hatôm avômalô takatu ba elañô Wapômbêŋ anêŋ abô, ma doŋtom thêlô êmô dokte ba pik êntêk anêŋ malaiŋ lôk anêŋ nômkama lôk anêŋ nôm mavi hathivuŋ Wapômbêŋ anêŋ abô siŋ ba thêlô miŋ ik anônŋ ami ma mi. ¹⁵ Ma doŋtom yaŋvêk takatu ba halôk pik mavi ma hatôm avômalô takatu ba kapôlônŋiŋ mavi ba maleŋ lêlê. Thêlô elañô Wapômbêŋ anêŋ abô ba evaloŋ loŋ majanŋ. Êŋ ma hatôm imiŋ lôklokwaŋ ba ik anônŋ mavi.

Miŋ evuŋ atum lam anêŋ deda ami
(Mak 4:21-25)

¹⁶ * “Anyô miŋ ethak êtôm atum lam ba êdô hamô uŋ kapô mena ivuŋ hamô loŋ kapô te ami. Thêlô ethak êthôkwên hamiŋ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô ma nêgê deda. ¹⁷ *Nômkama takatu ba ivuŋ hêk loŋ kapô ma tem nimbitak loŋ yaiŋ. Ma nômkama takatu ba ivuŋ i êmô loŋ momaŋiniŋ ma tem nimbitak yaiŋ ek sapêŋ neyala i. ¹⁸ *Aêŋ ba môlô nodañô yenaŋ abô êntêk katô. Ôpatu ba hayala yenaŋ abô katô ma tem Wapômbêŋ

* 8:16: Mat 5:15; Luk 11:33   * 8:17: Mat 10:26; Luk 12:2   * 8:18: Mat 25:29; Luk 19:26

indum ba yani eyala nômkama doho imbiņ. Ma doņtom ôpatu ba miņ hayala yenaņ abô ami, ma tem Wapômbêņ enja auk takatu ba ôpêņ hasoņ nena bôk hawa yôv vé êņjêk ôpêņ.”

Yisu anêņ talêbô lôk iviyaņ

(Mat 12:46-50; Mak 3:31-35)

¹⁹ Ma Yisu anêņ talêbô lôk iviyaņ êlêm ek nêgê yani, ma doņtom avômalô bêņ anôņ imiņ loņ siņ ba miņ hatôm nêgê yani ami. ²⁰ Êņ ma anyô te hanaņ hadêņ Yisu nena, “Lemtambô lôk môlôviyaņ imiņ yaiņ ba leņiņhaviņ nêgê o.”

²¹ Êņ ma Yisu hanaņ, “Yenaņ wakatik lôk aiyaņ thêlô ma ñê takatu ba elañô Wapômbêņ anêņ abô ba esopa.”

Yisu hanaņ ba lovak bêņ hama

(Mat 8:23-27; Mak 4:35-41)

²² Wak te ma Yisu hanaņ hadêņ anêņ ñê ku nena, “Alôana kasukthôm vi tuvulu.” Êņ ma ewa yeņ ba i. ²³ Thêlô i ma Yisu hêk sôm. Ma ôthôm bêņ lôk lovak hayô ba hayuv kasuk ba hik halôk yeņ kapô ba hadum ek êmô thêlô sesoņ êndôk kasuk kapô ba ini.

²⁴ Êņ ma i ik Yisu liņ ba enañ, “Anyô bêņ, anyô bêņ, alalô tem nama ba mi!”

Ma Yisu haviyô ma hathañ lovak lôk kasuk budum bêņ takatu ba ema ba êk tiņiņ. ²⁵ Ma Yisu hanaņ hadêņ thêlô, “Môlônim ôêvhaviņ hamô êsê?” Ma thêlô êkô ba esoņ kambom ba enañ hi ba halêm nena, “Ôpêntêk ma opalê ba intu hanaņ abô hadêņ kasuk lo lovak ba elañô anêņ abô ba esopa?”

Yisu hêv ñgôk vé hêk anyô te

(Mat 8:28-34; Mak 5:1-20)

²⁶ Ma thêlô ewa yeņ êņ ba ibup êyô kasuk ba i avômalô Gelasa iniņ pik. Loņ êņ hêk Galili vi tuvulu. ²⁷ Ma thêlô

ethak liņ ma Yisu hatak yeņ ba hi, ma anyô te atu ba ngôk hamô haviņ yani anêņ loņ êņ halêm ba hapôm Yisu. Ôpêņ bôk hatak anêņ malak ma hi hamô siô ba haveņ kôlôlôn.
²⁸⁻²⁹ Ȳê loņ êņ ethak ekak ôpêņ baņ lo va lusu hathak seņ ma êv anyô te ek eyabiņ, ma doņtom ngôk êņ hayô ba hayôkwiņ ôpêņ ma hamô seņ êņ kisi. Ma habi ôpêņ vôkê ma hi hamô loņ thiliv.

Ma anyô êņ hayê Yisu ma halaņ boloba ba hêv yak halôk pik habobo Yisu valuvi. Êņ ma Yisu hanaņ hadêņ ngôk lelaik atu nena, “Otak ôpêntêk ba nu.” Êņ ma ôpêņ halam lôklala bomaņ nena, “Yisu, o ma Wapômbêņ Leņ Anôn Biņ anêņ Nakaduņ, lemhaviņ undum malê êndêņ ya? Miņ nêմ vovaņ êndêņ ya ami!”

³⁰ Êņ ma Yisu hanaņ hik ôpêņ liņ, “Anêմ athêņ nena?”

Ma ôpêņ hanaņ, “Yenaņ athêņ nena Ȳê Vovak Lubuņlubuņ” ek malê nena ngôk bêņ anôn êmô yani kapô.

³¹ Ma ngôk takêņ enaņ lôbôlôn hadêņ Yisu nena, “Miņ ômbi yêlô êndôk Viv atu ami. ³² Nêմ yêlô ni êndôk bok takêņdaku ba êmô dum endaku.” Êņ ma Yisu halôk hathak iniņ auk. ³³ Ma ngôk takêņ etak ôpêņ ma i êlôk bok takêņ kapô. Ma bok takêņ elañviņ kethêņ ba i hadêņ loņ kambom ma êv yak halôk kasukthôm ba ņaņ halok sapêņ vônô.

³⁴ Ma ņê takatu ba eyabiņ bok êyê nôm êņ ma êsôv ba i enaņ mayaliv haveņ lomalak. ³⁵ Ma avômalô êlêm ek nêgê nena malê te habitak loņ êņ. Thêlô êyô ma êyê Yisu lôk ôpatu ba ngôk bêņ anôn bôk êmô haviņ yani ba lêk anêņ auk habitak mavi ba hapuk sôp ma hamô habobo Yisu valuvi. Avômalô êyê ba êkô kambom. ³⁶ Ma ņê takatu ba êyê nôm êņ enaņ hadêņ avômalô hathak nôm takatu ba hadum ba anyô lôk ngôk atu habitak mavi. ³⁷ Ma avômalô Gelasa sapêņ êkô ba elowaliņ kambom ba enaņ ek Yisu

etak i ba ni buyañ. Aêñ ba Yisu hathak yerj ma thêlô êvôi Galili hathak loñbô.

³⁸ Ma anyô lôk ngôk atu lêk mavi ba hanañ lôklokwañ hadêñ Yisu nena, “Hatôm yasôk imbiñ o e?” Ma doñtom Yisu hêv ek êmbôni anêñ loñ ba hanañ, ³⁹ “Onañ êndêñ avômalô esak nômbêñ atu ba Wapômbêñ hadum hathak o.” Êñ ma havôhi anêñ loñ ma hanañ hadêñ avômalô sapêñ hathak nômbêñ atu ba Yisu hadum hadêñ yani.

Avena ñama lo avi lijij

(Mat 9:18-26; Mak 5:21-43)

⁴⁰ Yisu hale hi kasukthôm vi tuvulu hathak loñbô ma avômalô bêñ anôñ lêk eyabiñ yani êmô liñdañ ba ewa yani thô. ⁴¹ Ma anyô bêñ hayabiñ unyak yerj te halêm ma anêñ athêñ nena Jailus. Yani halek vadôñ lêlô habobo Yisu valuvi ma hanañ hik yani lijij lôk kapô malaiñ ek Yisu imbiñ yani ba ini anêñ unyak. ⁴² Ek malê nena anêñ amena ma doñtom iyom ba hapôm lijij ba hadum ek ema. Amena êñ anêñ sondabêñ ma hatôm laumiñ ba lahavuju.

Êñ ma Yisu hi haviñ yani ma avômalô bêñ anôñ ekalabu yani siñ. ⁴³ Ma avi te hamô loñ êñ ba hapôm lijij thalaleñ halom hatôm sondabêñ laumiñ ba lahavuju. Ma anyôla miñ hatôm idum yani mavi ami. ⁴⁴ Avi êñ halêm habobo Yisu dômlokwañ ma hasôm Yisu anêñ kwêv daim anêñ dañ iyom ma ketheñ oyañ ma thalaleñ êñ hakapok.

⁴⁵ Êñ ma Yisu hanañ hik thêlô lijij, “Opalê hasôm ya?”

Ma thêlô sapêñ enañ nena thêlô mi. Ma Pita hanañ, “Anyô Bêñ, avômalô bêñ anôñ ekalabu o siñ ba intu êsôm o.”

⁴⁶ Ma doñtom Yisu hanañ, “Anyôla hasôm ya ba yahasaê nena yenañ lôklokwañ doho hêv yak.”

⁴⁷ Ma avi êñ hayê nena miñ hatôm imbuñ i ami. Ba intu hakô ba halowaliñ ba hi halek vadôñ lêlô habobo Yisu

va. Ma hanaŋ hathak hasôm yani ma ketheŋ oyaŋ ma anêŋ thalaleŋ atu hakapok ba avômalo nômbêŋ atu elanô.
⁴⁸ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avi êŋ, “Yenaŋ avena, anêm hôêvhaviŋ hadum ba lêk hubitak mavi. Nu lôk kapôlôm labali.”

⁴⁹ Yisu hanaŋ abô hamiŋ denaŋ ma anyô te halêm anêŋ Jailus anêŋ unyak ba hanaŋ, “Nalum avi lêk hama yôv ba intu otak kêdôŋwaga ma miŋ nêm malaiŋ êndêŋ yani ami.” ⁵⁰ Yisu halaŋô abô êŋ ma hanaŋ hadêŋ Jailus, “Miŋ ôkô ami. Nêmiŋbiŋ iyom ma tem nalum avi mavi esak loŋbô.”

⁵¹⁻⁵³ Yisu hayô Jailus anêŋ unyak ma avômalo êmô ba elan asêŋ malêŋ lôk leŋiŋmalaiŋ bêŋ hathak yani. Ma Yisu hanaŋ, “Asêŋ dô. Yani hêk sôm iyom ma miŋ hama ami.” Thêlô eyala nena lêk hama yôv ba intu emalik hathak Yisu. Ma Yisu hadô avômalo ini imbiŋ yani ba hawa Pita lo Jon ma Jems lôk amena êŋ talêbô lo lambô iyom ba i unyak kapô haviŋ yani.

⁵⁴ Êŋ ma havalon avena hamô baŋ ma halam nena, “Avena, umbiyô!” ⁵⁵ Ma avena êŋ anêŋ dahô hayô halôk kupik hathak loŋbô ma ketheŋ oyaŋ ma haviyô. Ma Yisu hanaŋ ek nênem nôm êndêŋ avena êŋ ek enjaŋ. ⁵⁶ Ma anêŋ talêbô lo lambô eson kambom. Ma doŋtom Yisu hanaŋ lôklokwaŋ nena miŋ nenaŋ nôm êŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami.

9

Yisu hêv nê ku ba i

(Mat 10:5-15; Mak 6:7-13)

¹ Yisu halam anêŋ nê ku laumiŋ ba lahavuju ethak doŋtom ma hêv lôklokwaŋ lôk athêŋ bêŋ hadêŋ i ek nênem ngôk sapêŋ vê lôk nindum avômalo lijiŋ mavi. ² Ma

---

* 8:48: Luk 7:50

yani hêv thêlô ba i ek nenan abô esak Wapômbêñ anêñ loñ lôklinyak lôk nindum avômalô lôk lijij mavi. ³*Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô, “Môlô nu lomalak lomalak. Ma miñ noja kôm lo vak ma nôm lo valuselerñ imbiñ ami. Uñgwik kwêv doñtom ma miñ noja kwêv yañ imbiñ ami. ⁴Unyak alêla takatu ba môlô ôyô, ma nômô unyak êñ iyom endeba notak loñ êñ ek unu buyañ. ⁵Ma doñtom loñ takatu ba miñ ewa môlô thô ami, ma waklavôñ otak loñ êñ, ma uñgwik vonçovañ takatu ba hamô vemimkapô vê êndôk thêlô malarñij ek injik iniñ kambom thô.” ⁶Yôv ma thêlô i everñ lomalak lomalak ba enañ Wapômbêñ anêñ Abô Mavi lôk idum avômalô lôk lijij mavi.

Helot lahabi nena Yisu ma opalê

(Mat 14:1-2; Mak 6:14-16)

⁷*Anyô Bêñ Helot halarô nôm takatu ba Yisu hadum ba lahabi bêñ anôñ hathak ek malê nena anyô doho enañ aêntêk, “Jon haviyô hêk ñama hathak loñbô.” ⁸Ma anyô doho enañ, “Elia halêm,” ma doho enañ, “Plopet tak sêbôk te haviyô hathak loñbô.” ⁹*Êñ ma Helot hanañ nena, “Bôk yahadabêñ Jon laselo kisi yôv, ma doñtom Yisu ma opalê ba yahalarô avômalô enañ abôkama hathak yani?” Êñ ma yani hadum ek êñjê Yisu.

Yisu havakôñ avômalô hatôm 5,000

(Mat 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-15)

¹⁰Ma Yisu anêñ aposel êyô, ma enañ hathak nôm takatu ba thêlô idum bêñ hadêñ Yisu. Yôv ma Yisu halom thêlôda iyom ba i malak te anêñ athêñ nena Betsaida. ¹¹Ma doñtom avômalô bêñ anôñ eyala nena Yisu lêk hi. Êñ ma thêlô esopa yani ba i. Thêlô i êyô ek Yisu ma yani hawa

---

* 9:3: Luk 10:4-11   * 9:7: Mat 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19   * 9:9: Luk 23:8

thêlô thô. Yôv ma yani hanaŋ abô hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôklinyak ba hadum avômalô lôk lijiŋ ibitak mavi.

¹² Ma yaŋsiŋ bôlôvôŋ ma Yisu anêŋ ŋê ku êlêm ma enaŋ hadêŋ yani nena, “Lêk yaŋsiŋ ma alalô amô loŋ thiliv. Ba intu otak avômalô takêntêk ek ini malak lôk loŋ takatu ba hamô habobo ek nêmbôlêm iniŋ nôm lôk loŋ nêjêk.”

¹³ Ma doŋtom Yisu hanaŋ nena, “Mi, môleđa nobakôŋ i.” Ma thêlô enaŋ, “Yêlôaniŋ nôm ma polom baheŋvi ma alim ju iyom hamô ba miŋ hatôm ami. Aêŋ ba yêlô ana nanêm nôm vuli ek avômalô nômbêŋ êntêk êŋ la?”

¹⁴ Thêlô enaŋ abô êŋ ek malê nena anyô bêŋ anôŋ ba hatôm 5,000 la intu êmô.

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku nena, “Môle nonaŋ êndêŋ avômalô nena nesak doŋtom êtôm aêntêk 50 dum te, ma 50 dum yaŋ êtôm 5,000.” ¹⁵ ŋê ku idum aêŋ hadêŋ avômalô ba sapêŋ êlôk êmô biŋ. ¹⁶ Ma Yisu hawa polom baheŋvi lôk alim ju atu ba hêv ma hathak leŋ ma hateŋ mek. Vêm ma haya hi lôbôlôbô ma hêv hadêŋ anêŋ ŋê ku ba ibi sam hadêŋ avômalô nômbêŋ atu. ¹⁷ Ma avômalô sapêŋ eyaŋ ba leŋiŋviyak. Ma nôm wata vi atu ba hamô ma ŋê ku isup halôk vak sam laumiŋ ba lahavuju.

Pita hanaŋ nena Yisu ma Kilisi

(Mat 16:13-28; Mak 8:27-9:1)

¹⁸ Wak te ma Yisu hateŋ mek ma anêŋ ŋê ku iyom êmô haviŋ yani. Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ nena, “Avômalô ethak elam ya nena opalê?”

¹⁹* Ma thêlô enaŋ nena, “Doho enaŋ nena o ma Jon anyô hathik ŋaŋ. Ma doho enaŋ nena o ma Elia, ma doho enaŋ nena o ma plopet bô te intu haviyô hathak loŋbô.”

²⁰* Ma Yisu hanaŋ hik thêlô liŋ, “Ma môleđa olam ya nena opalê?”

---

* 9:19: Luk 9:7-8   * 9:20: Jon 6:68-69

Ma Pita hanaŋ viyaŋ nena, “O ma Mesia atu ba Wapômbêŋ hêv ek nê m anêŋ avômalô bulubiŋ.”

²¹ Êŋ ma Yisu hanaŋ lôklokwaŋ hadêŋ thêlô ek miŋ nenaŋ abô êŋ bêŋ êndêŋ anyôla ami. ²² *Ma yani hanaŋ nena, “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem esopa Wapômbêŋ anêŋ lahaŋiŋ ba enja vovaŋ bêŋ anôŋ. Ma Israel iniŋ nê bêŋbêŋ lôk nê bêŋbêŋ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ tem nêmbôliŋ dômiŋ êndêŋ yani. Ma Wapômbêŋ tem indum ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem injik yani liŋ imbiyô esak loŋbô.”

²³ *Ma yani hanaŋ hadêŋ avômalô sapêŋ nena, “Anyôla hadum ek esopa ya, êŋ ma êmbôliŋ dô m êndêŋ yanida ma enja anêŋ alovalaŋaŋsiŋ êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba esopa ya. ²⁴ *Ek malê nena ôpatu ba lahabi bêŋ anôŋ hathak anêŋ lôkmala pik ma anêŋ lôkmala êŋ tem nê m yak. Ma doŋtom ôpatu ba hatak anêŋ lôkmala ek hasopa ya, yani êŋ tem enja lôkmala anôŋ. ²⁵ Anyô te hawa nômkama pik sapêŋ, ma doŋtom miŋ hasopa Wapômbêŋ ami ba anêŋ lôkmala hêv yak, êŋ ma tem yani êmô mavi e? Mi anôŋ, tem enja vovaŋ. ²⁶ *Ma anyôla mama ek ya lôk yenaŋ abô, ma embeŋ yam atu ba ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ yandealê m imbiŋ yenaŋ deda lôkmaŋgiŋ lôk lambô ma aŋela matheŋ iniŋ deda lôkmaŋgiŋ, ma tem ya mama ek ôpêŋ aêŋ iyom. ²⁷ Aêŋ ba yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êlê m. Ma môlô vi atu ba umiŋ loŋ êntêk tem nô m lôkmala denaŋ ma ôŋgô nô m êŋ imbiŋ.”

*Yisu liŋkupik habitak yan da
(Mat 17:1-13; Mak 9:2-13)*

* 9:22: Luk 9:44; 18:32-33
10:39; Luk 17:33; Jon 12:25

* 9:23: Mat 10:38; Luk 14:27
* 9:26: Mat 10:33; Luk 12:9

* 9:24: Mat

²⁸ Ma Yisu hanaŋ abô êŋ yôv ma wak baherŋvi ba lahavulô hale ba hi. Ma Yisu hathak dumlolê te ba hi ek eterŋ mek ma hawa Pita lo Jems ma Jon iviŋ yani. ²⁹ Yisu hateŋ mek denaŋ ma thohavloma habitak yaŋda ba anêŋ kwêv habitak thapuk hatôm damak hêv. ³⁰⁻³¹ *Ma ketheŋ oyaŋ ma anyô lokwaŋju lôk deda bêŋ imiŋ ba enaŋ abô haviŋ yani, yaŋ ma Mose ma yaŋ ma Elia. Thai enaŋ abô hadêŋ Yisu hathak nô m takatu ba Yisu tem indum ba injik anôŋ êmô Jelusalem ende ba yani etak pik êntêk ba ni. ³² *Ma Pita lo Jems ma Jon thêlô maleŋ hatulak ba êk sôm. Ma thêlô iviyô ma êyê Yisu anêŋ deda bêŋ lôk anyô ju imiŋ iviŋ yani. ³³ Ma thai idum ek ini ma Pita hanaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, “Anyô bêŋ, mavi anôŋ ek lêk alalô amô loŋ êntêk. Yêlô nadav unyak lôkkupik lokwaŋlô, te ek o ma te ek Mose ma te ek Elia.” Pita hathôŋ abô atu ba enaŋ ba intu hanaŋ aêŋ.

³⁴ Pita hanaŋ abô denaŋ ma buliv te hayô hava thêlô siŋ ba thêlô êkô. ³⁵ *Ma abô te halêm anêŋ buliv êŋ kapô nena, “Intu ma yenaŋ Okna ba bôk yahatak yani yôv ek indum yenaŋ ku. Ba nodanô anêŋ abô.” ³⁶ Abô êŋ habitak yôv ma thêlô êyê Yisu iyom hamiŋ. Pita lo Jems ma Jon miŋ enaŋ hadêŋ anyôla hathak nô m takatu ba êyê lo elanô ami.

*Yisu hêv ngôk vê hêk okna te
(Mat 17:14-21; Mak 9:14-29)*

³⁷ Haviyô hayaŋ ma Yisu thêlô etak dumlolê hêk ma êlôk ba i, ma avômalo bêŋ anôŋ i êpôm yani. ³⁸ Ma anyô te halam aêntêk, “Kêdôŋwaga, hatôm nê m kapôlôm ek yenaŋ okna ba nê m yani sa ek malê nena yenaŋ okna doŋtom iyom. ³⁹ Ngôk te hathak hayôkwiŋ yani ba ketheŋ oyaŋ ma yani halaŋ boloba ba halowaliŋ kambom ba

---

* 9:30-31: Luk 9:22   * 9:32: 2Pi 1:16-18   * 9:35: Luk 3:22

wapôk habitak abôlêk. Ngôk êñ habuliñ yani linjkupik kambom anôn ba miñ hathak hatak yani dokte ami. ⁴⁰ Yahanaj hik anêm nê ku liñ lôklokwanj ek nênm ngôk kambom êñ vê, ma doñtom thêlô miñ hatôm ami.”

⁴¹ Ma Yisu hanaj viyaj nena, “Yahamô haviñ môle sawa daim ma doñtom miñ êvHAVIñ ami ma owa auk lokbanj aleba yakapôlônj lêk hagiap hathak môle. Onja okna êñ êlêm.”

⁴² Ma okna êñ havenj denaj, ma ngôk êñ habi vôle halôk pik ba hadum ba okna halowaliñ kambom. Ma doñtom Yisu hathaj ngôk lelaik êñ, ma hadum okna êñ ba habitak mavi ma hêv hi hadênj lambô hathak lojbô. ⁴³ Ma avômalo sapênj esoj kambom hathak Wapômbênj anênj lôklokwanj bênj.

Yisu hanaj bôlônj yaj hathak anênj njama

(Mat 17:22-23; Mak 9:30-32)

Avômalo sapênj leñinhabî abô bênj anônj hathak nôm takatu ba Yisu hadum, ma Yisu hanaj hadênj anênj nê ku nena, ⁴⁴ * “Môle nodarjô abô êntêk katô. Tem nenanj Anyô Anênj Nakaduj atu bênj ba netak êndôk avômalo bahenjinj.”

⁴⁵ * Ma anênj nê ku êthônj abô êñ anênj ôdônj paliñ ek malê nena havuj ek thêlô. Ma êkô ek nenanj injik yani liñ ek enaj anênj ôdônj bênj êndênj thêlô.

Opalê intu anyô bênj?

(Mat 18:1-5; Mak 9:33-41)

⁴⁶ * Ma Yisu anênj nê ku êkôki nena thêlô alisê intu bênj ek nê ku vi. ⁴⁷ Ma Yisu hayala thêlôninj auk êñ. Ma hawa amena te ba hadô hamiñ habobo yani. ⁴⁸ * Ma hanaj hadênj anênj nê ku nena, “Ôpatu ba hêvhaviñ ya ba hawa amena nate aêntêk thô, ma hatôm hawa ya thô. Ma

---

* 9:44: Luk 9:22   * 9:45: Luk 18:34   * 9:46: Luk 22:24   * 9:48: Mat 10:40

ôpatu ba hawa ya thô, ma hatôm hawa ôpatu ba hêv ya ba yahalêm thô haviņ. Ma ôpatu ba hadum i aleba yaôna hamô môlô malêvônj intu anyô bêņ ek môlô.”

⁴⁹ Ma Jon hanaņ nena, “Anyô Bêņ, yêlô ayê anyô te hêv ŋgôk vê hathak anêm athêņ. Ma doņtom yani ma miņ alalô te ami ba intu yêlô anaņ ek yani etak ku êņ.”

⁵⁰ *Ma doņtom Yisu hanaņ nena, “Dô! Miņ numiņ yani loņ siņ ami. Ôpatu ba miņ hapôlik hathak alalô ami, intu alalôaniņ te.”

Avômalô Samalia êdô Yisu

⁵¹ Waklavônj Wapômbêņ enja Yisu ni leņ lêk habobo, êņ ma yani lavidonj ek ni Jelusalem. ⁵² Ma yani hêv anyô doho ba i malak te hêk Samalia ek nêpôpêk nômkama êmônj ek yani. ⁵³ Ma doņtom avômalô loņ êņ êdô neja yani thô ek malê nena hi Jelusalem. ⁵⁴ *Ma ŋê ku Jems lo Jon êyê nôm êņ ma enaņ hik yani liņ aêntêk, “Anyô Bêņ, yai nandam atum êndôk ba êlêm anêņ leņ ek esaņ thêlô e?” ⁵⁵ Ma doņtom Yisu hik i liliņ ma hayanda thai. ⁵⁶ Ma thêlô i malak yaņ.

Ku bêņ ek nesopa Yisu vaņgwam

(Mat 8:18-22)

⁵⁷ Thêlô everj loņôndê ba i ma anyô te hanaņ nena, “Loņ nômbêņ atu ba hu ma tem yasopa o.”

⁵⁸ Ma Yisu hanaņ, “Avuņ yatap iniņ pik abyañ hamô ma menak iniņ unyak hamô aliņ, ma doņtom ya Anyô Anêņ Nakaduņ atu ma yenaņ loņ yaņgêk ma mi.”

⁵⁹ Ma Yisu hanaņ hadêņ anyô yaņ nena, “Osopa ya.”

Ma doņtom ôpêņ hanaņ, “Anyô Bêņ, otak ya ek yana yandav wakamik vêmam.”

---

* 9:50: Mat 12:30; Luk 11:23   * 9:54: 2Kij 1:9-16

⁶⁰ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani, “Dô, ɲê ɲama da nedav iniŋ ɲama. Ma nu onaŋ abô esak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak bêŋ.”

⁶¹ *Ma anyô yaŋ hanaŋ hadêŋ Yisu nena, “Anyô Bêŋ, tem yasopa o, ma doŋtom otak ya ek yanaŋ waklêvônŋ êndêŋ yenaŋ avômalô vêmam.”

⁶² Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Ôpatu ba haveŋ loŋôndê ma hik ma lilij miŋ hatôm indum ku êŋjêk Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak kapô ami ma mi.”

10

Yisu hêv ɲê ku hatôm 72 ba i

(Mat 11:20-24)

¹ *Yôv ma Anyô Bêŋ hatak avômalô yaŋda hatôm 72 ba hêv i juju ba êmônŋ ek yani ba i hadêŋ malak lôŋ sapêŋ atu ba yani tem ni. ² *Ma yani hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Nôm bêŋ anônŋ lêk hayôk ba hamô ku kapô, ma doŋtom ɲê ku ma tomtom iyom. Aêŋ ba noteŋ mek êndêŋ ku anêŋ alaŋ ek nêŋ ɲê ku ba ini ek nindum anêŋ ku. ³ *Môlô nu. Yahêv môlô ba u hatôm boksipsip nali i êmô avuŋ yatap malêvônŋ. ⁴ *Ma miŋ môlô noja valuseleŋ lôk vak lôk bokŋgôp imbiŋ ami. Ma miŋ nonaŋ abô pôk embeŋ loŋôndê ami ma unu nundum ku êŋ ketheŋ.

⁵ “Môlô ôyô unyak te kapô, ma nonaŋ êndêŋ thêlô aêntêk, ‘Wapômbêŋ hatôm indum ba môlô nômô yôhok mavi.’ ⁶ Anyô yôhok te hamô unyak êŋ ba hêvhaviŋ, êŋ ma tem môlônim abô mavi êŋ êmô imbiŋ thêlô. Ma mi, ma tem abô êŋ êmbôlêŋ ek môlôda esak loŋbô. ⁷ *Ma môlô nômô unyak êŋ iyom. Ma môlô oŋgwaŋ ba nunum êtôm

* 9:61: 1Kij 19:20   * 10:1: Mak 6:7   * 10:2: Mat 9:37-38; Jon 4:35

* 10:3: Mat 10:16   * 10:4: Mat 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5   * 10:7:

1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18

atu ba êv hadêŋ mólô iyom ek malê nena mólô ma ɣê ku ba mavi ek avômalô neyabiŋ mólô. Ma miŋ mólô unu nosak unyak mayaliv ami.

⁸ * “Mólô ôyô malak lôŋ te ba ewa mólô thô ba êv nôŋ hadêŋ mólô, êŋ ma mólôŋgaŋ. ⁹ Ma mólô nundum thêlônin avômalô lôk lijin nimitak mavi, ma mólô nonaŋ aêntêk, ‘Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lêk halêm habobo mólô.’ ¹⁰ Ma doŋtom miŋ ewa mólô thô ami, êŋ ma mólô unu numiŋ loŋôndê ma nonaŋ nena, ¹¹ * ‘Yêlô ik vonŋovaŋ veŋiŋkapô vê halôk mólô malemim ek injik mólônim kambom thô. Ba intu mólô lemim imbi katô nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak lêk halêm habobo mólô.’ ¹² * Yanaŋ êndêŋ mólô nena waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ endelêm ek endanô abô, êŋ ma avômalô loŋ atu ba miŋ ewa mólô thô ami, thêlônin malaiŋ tem êmôŋ ek avômalô kambom anêŋ Sodom.

¹³ “Alikaknena, mólô avômalô Kolasin lo Betsaida! Mólô bôk ôyê nômbithi lomaloma. Ma doŋtom bôk yandum nômbithi takêŋ êmô Taia lo Saidon malêvôŋ, êŋ ma ketheŋ oyaŋ ma tem nijik kwêv kambom lôk nesav atum ŋgavu esak leŋiŋkadôk ek nede kapôlôŋin liliŋ. ¹⁴ Waklavôŋ atu ba Wapômbêŋ endelêm ek endanô abô, êŋ ma mólônim malaiŋ tem bêŋ anôŋ êmôŋ ek avômalô Taia lo Saidon iniŋ! ¹⁵ Ma mólô avômalô Kapaneam, tem nêmbô mólônim athêŋ esak leŋ e? Mi, mólô tem unu ɣê ŋama iniŋ loŋ!

¹⁶ * “Anyô halaŋô mólônim abô, êŋ ma yani halaŋô yenaŋ abô haviŋ. Ma anyô havôliŋ dôŋ hadêŋ mólô, êŋ ma yani havôliŋ dôŋ hadêŋ ya haviŋ. Ma anyô havôliŋ

---

* 10:8: 1Ko 10:27   * 10:11: Ap 13:51; 18:6   * 10:12: Stt 19:24-25; Mat 10:15; 11:24   * 10:16: Mat 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23

dôm hadêñ ya, êñ ma yani havôliñ dôm hadêñ Ôpatu ba hêv ya ba yahalêm haviñ.”

ñê ku êvôlêm hathak loñbô

(Mat 11:25-27; 13:16-17)

¹⁷ ñê ku 72 takatu êvôlêm hathak loñbô ma leññmavi bêñ anôn ba enañ, “Anyô Bêñ, yêlô adum ku lomaloma lôk êv ñgôk vê hathak anêm athêñ.”

¹⁸ *Ma Yisu hanañ aêntêk, “Yahayê Sadañ hêv yak anêñ leñ hatôm damak. ¹⁹ *Odañô, yahêv lôklokwañ hadêñ môlô ek nombak umya lo dañgaviñ pesa. Ma môlô hatôm nômô Sadañ ôpatu ba lamaniñ hathak môlô anêñ lôklokwañ sapêñ lu. Ma nômlate miñ hatôm imbuliñ môlô ami ma mi. ²⁰ *Ma môlô miñ lemimmavi bêñ anôn esak ñgôk elañô môlônim abô ami ma mi, ma doñtom môlô lemimmavi esak Wapômbêñ bôk hato môlônim athêñ hêk leñ.”

²¹ Yôv ma Lovak Matherñ hadum Yisu anêñ kapô lamavi ba hanañ, “Wakamik, O ma leñ lo pik anêñ alañ! Lêk huvuñ anêm auk hadêñ ñê lôkauk lôk ñê bêñbêñ ma huik thô hadêñ ñê takatu ba êtôm avômena yaônena. Ba intu yahabô anêm athêñ! Wakamik, avanôn oda hosopa anêm lemhaviñ ba intu hudum aêñ.

²² * “Wakamik bôk hôêv ya auk sapêñ yôv. Ba anyô late miñ hayala Nalum atu ami. Mi, O Wakamik iyom. Ma anyô late miñ hayala O Wakamik katô ami. Mi, Nalum lôk ñê takatu ba Nalum lahaviñ injik O thô êndêñ i iyom.”

²³ Ma Yisu hik i liliñ ba hanañ hadêñ anêñ ñê ku iyom nena, “Wapômbêñ hadum mavi hadêñ môlô ba môlô ôyê nôm takatu. ²⁴ Yanañ êndêñ môlô nena sêbôk ma plopet

---

* 10:18: Jon 12:31; ALK 12:8-9   * 10:19: Sng 91:13; Mak 16:18   * 10:20:
Plp 4:3; ALK 3:5   * 10:22: Jon 3:35; 10:15

lôk kiñ bêñ anôñ leñiñhaviñ nêgê nôñ êntêk ba lêk môlô ôyê, ma doñtom miñ êyê ami. Ma leñiñhaviñ nedañô abô takêntêk ba lêk môlô olañô, ma doñtom miñ elañô ami.”

Anyô Samalia mavi te

(Mat 22:34-40; Mak 12:28-34)

²⁵ *Wak te ma anyô lôkauk hathak abô balabuñ hayô hamiñ ba hadum ek esaê Yisu ba hanañ, “Kêdôñwaga, yandum malê ek Wapômbêñ nêñ lôkmala atu ba nêñmô êtôm wak nômbêñ intu sapêñ êndêñ ya?”

²⁶ Ma Yisu hanañ hik yani liñ aêntêk, “Abô balabuñ hanañ malê? Êñ ma oda osam abô êñ ba lemimbi nena abô êñ hanañ aisê?”

²⁷ *Ma yani hanañ nena, “Lemimimbiñ Anyô Bêñ unim Wapômbêñ êñjêk unim kapôlômim lôk dahôlômim ma lôklokwañ lôk unim auk sapêñ. Ma lemimbiñ anêñ avômalô êtôm lemhaviñ oda.”

²⁸ *Ma Yisu hanañ nena, “Avanôñ. Undum aêñ ma tem ômô lôkmala.”

²⁹ Ma doñtom yani hadum ek avômalô nêgê nena anêñ auk ma mavi, aêñ ba yani hanañ nena, “Yenañ avômalô êñ ma opalêla?”

³⁰ Ma Yisu hanañ viyañ aêntêk, “Anyô te hatak Jelusalem ma halôk ba hi Jeliko. Êñ ma ñê vani êpôm yani ba ik yani ba hamayak hêk loñôndê ma ewa anêñ nômkama vani ba i. ³¹ Ma anyô habôk da te hasopa loñôndê êñ ba halôk ba hi. Êñ ma yani hayê anyô êñ, ma doñtom yani habup halôk loñôndê vi hale ba hi. ³² Aêñ iyom ma Livai te halôk loñôndê bô êñ hale ma hayê ôpêñ, ma ketheñ oyañ habup halôk loñôndê vi atu hale ba hi.

* 10:25: Mat 22:35-40; Luk 18:18
Wkp 18:5

* 10:27: Wkp 19:18; Lo 6:5

* 10:28:

³³ Ma doŋtom anyô Samalia* te halom loŋôndê êŋ ba hi ma hayê ôpêŋ ba lahiki. ³⁴ Êŋ ma yani hi hadêŋ ôpêŋ ma haŋgasô waiŋ lôk nôŋ lêŋlêŋ hathak ôpêŋ anêŋ palê ma hasum. Yôv ma yani hawa ôpêŋ ba hatak hayô hamô anêŋ bok doŋki ma halom ba hi unyak atu ba êv vuli ba êk. Ma yanida hayabiŋ ôpêŋ. ³⁵ Ma haviyô hayaŋ ma yani hêv valuseleŋ seleva ju hadêŋ unyak alaŋ ma hanaŋ nena, ‘Oyabiŋ anyô lijiŋ êntêk mavi. Ma valu êntêk miŋ hatôm ami ba wak yaŋ atu ba yahalehalêm ma tem yanêm doho imbiŋ.’ ”

³⁶ Yisu hanaŋ abô loŋ kapô êŋ yôv ma hanaŋ hik anyô lôkauk êŋ liŋ aêntêk, “Lemhabi aisê? Ôpatu ba ŋê kambom ik ma opalê hêv yani sa hatôm yanida anêŋ avômalô te?”

³⁷ Ma anyô lôkauk hanaŋ vijaŋ nena, “Ôpatu ba hêv kapô hadêŋ yani.”

Ma Yisu hanaŋ hadêŋ ôpêŋ nena, “Nu ma undum aêŋ iyom.”

Yisu hamô Mata lo Malia iniŋ unyak

³⁸ Yisu lôk anêŋ ŋê ku everŋ ba i ma Yisu habitak hayô malak lôŋ te ba hi. Ma avi te anêŋ athêŋ nena Mata hawa Yisu thô ba hi hamô anêŋ unyak. ³⁹* Mata anêŋ yaŋ molok Malia hamô habobo Anyô Bêŋ valuvi ba halaŋô anêŋ abô. ⁴⁰ Ma doŋtom Mata hadum ku bêŋ anôŋ ek hapôpêk nôŋ. Êŋ ma yani hi hadêŋ Yisu ma hanaŋ, “Anyô Bêŋ, lemhabi aisê? Yahadum ku bêŋ anôŋ ma yenaŋ aijaŋ molok miŋ hêv ya sa dokte ami. Ba intu otak yani êlêm ek nêŋ ya sa.”

⁴¹ Ma doŋtom Anyô Bêŋ hanaŋ vijaŋ hadêŋ yani nena, “Mata, Mata, aisê ka lem hik o ba kapôlôm malaiŋ hathak nômkama lomalama? ⁴²* Ma doŋtom nômlate iyom intu

* 10:33: Avômalô Samalia ma Israël iniŋ ŋê kambom. * 10:39: Jon 11:1;

12:2-3 * 10:42: Mat 6:33

ba nômbêḅ ma Malia lèk hawa nôḅ êḅ yôv ba anyô te miḅ hatôm enja nôḅ êḅ vê êḅjêk yani ami ma mi.”

11

Kobom neteḅ mek

(Mat 6:9-15; 7:7-11)

¹ Wak te ma Yisu hateḅ mek hamô bute. Ma hateḅ mek yôv ma anêḅ ḅê ku te hanaḅ hadêḅ yani nena, “Anyô Bêḅ, ôndônḅ yêlô ek yêlô nateḅ mek êtôm sêbôk ba Jon hadônḅ anêḅ ḅê ku.”

² Ma Yisu hanaḅ, “Môlô noteḅ mek aêntêk, “Wakamik, anêm athêḅ êḅjêk mathêḅ. Ma anêm loḅ lôkliḅyak êlêm êtôm loḅ lôkthô.

³ Ma nêm wak tomtom anêḅ nôḅ êḅndêḅ yêlô.

⁴ Ma yêlô êv avômalô iniḅ kambom takatu ba idum hadêḅ yêlô vê,

ba intu nêm yêlôaniḅ kambom vê aêḅ iyom.

Lôk miḅ otak yêlô êḅndôk nôḅ atu ba esau yêlô ami.’ ”

⁵⁻⁶ Yôv ma Yisu hanaḅ abô loḅ kapô te hadêḅ thêlô aêntêk, “Bôlôvônḅ biḅ te ma hu hadêḅ anêm anyô môlô te anêḅ unyak ma honaḅ, ‘Aiyaḅ, yenaḅ anyô môlô te halêm anêḅ loḅ daim ba lèk hamô yenaḅ unyak ba hama kisi ma ya nôḅ mi. Ba hatôm nêm polom lokwaḅlô ek yani e?’

⁷ Ma anêm anyô môlô atu hamô unyak kapô tem enaḅ viyaḅ nena, ‘Yahadô. Yêlô lèk êk sôm ba unyak abôlêk lèk putup yôv ba tem miḅ yanêm nôḅ êḅndêḅ o ami ma mi.’ ⁸ Yani hadô ek nêm anêḅ anyô môlô sa. Ma doḅtom yahanaḅ hadêḅ môlô nena oteḅ lôbôlônḅ, êḅ ma tem yani mama ba imbiyô ba nêm nôḅ êtôm atu ba hoteḅ yani.

⁹⁻¹⁰ “Ba intu yahanaḅ hadêḅ môlô nena ḅê takatu ba enaḅ hik Wapômbêḅ liḅ, ma tem neja nôḅkama êtôm atu ba enaḅ. Ma êbôlêm nôḅmlate ma tem nêpôm. Ma ipididiḅ unyak abôlêk ma tem injik vê ek i. Aêḅ ba onaḅ hik

Wapômbênj liņ ma tem nê mômônim lemimhaviņ êndênj mômô. Ma ôbôlêm ma tem nôpôm. Ma upididiņ unyak abôlêk ma tem injik vê ek mômô.

¹¹ “Mômô avômena iniņ lami, nalum hanaņ hik o liņ ek enjaņ alim ma tem nê umya kambom te êndênj yani e? Ma mi! ¹² Mena yani hanaņ ek enjaņ menak daluk, êņ ma tem nê ŋgalivaņ te e? Ma mi! ¹³ Mômô avômalô pik unim bôk lo loņ ma kambom, ma doņtom mômô othak ôêv nômkama mavi hadênj nalumi. Aên ba mômô noyala katô nena mômônim Lemambô Bênj atu ba hamô malak leņ yani lamavi anônj ek nê Lovak Matherj êndênj ŋê takatu ba enaņ hik yani liņ.”

Yisu lo Belsebul

(Mat 12:22-32,43-45; Mak 3:20-27)

¹⁴ Yisu hêv ŋgôk vê hêk anyô abôlêk putup te. Ma ŋgôk êņ hatak ôpênj ba hi ma ôpênj hanaņ abô ba avômalô sapênj êyê ba esoņ kambom. ¹⁵* Ma doņtom avômalô doho enaņ, “Ŋgôk iniņ anyô bênj Belsebul hêv lôklokwaņ hadênj ôpênj. Ba intu hatôm nê ŋgôk sapênj vê ênjêk avômalô.” ¹⁶* Ma avômalô doho idum ek nesau Yisu ba enaņ hik yani liņ nena, “Undum lavônij te ek injik thô nena Wapômbênj hêv o ba hólêm mena mi e?”

¹⁷ Ma doņtom Yisu hayala thêlônij auk ba hanaņ abô loņ kapô te hadênj thêlô nena, “Avômalô malak lôņ te evaki vose hi ôdônj ju, êņ ma tem malak lôņ êņ ŋgathiniņ ba bapu ipup imbitak. Ma avômalô ôdônj te evaki vose hi ôdônj ju ma tem thêlôda nê nê yak. ¹⁸ Aên ba Sadaņ anênj ŋgôk vi evaki vose hi ôdônj ju, êņ ma Sadaņ anênj loņ lôkliņyak tem imiņ majaņ aisê? Mi. Ma aisê ka mômô onaņ nena yahêv ŋgôk vê hathak Belsebul anênj lôklokwaņ? ¹⁹ Mômô onaņ nena ŋgôk bênj Belsebul hêv

* 11:15: Mat 9:34; 10:25   * 11:16: Mat 12:38

lôklokwanj hadêj ya ba yahêv ngôk vê. Ma môlônim avômalô idum ku êj haviñ! Ma opalê intu hêv lôklokwanj hadêj thêlô ba idum ku mavi êj? Ijgôk Bêj, e? Mi! Mólôda unim avômalô ik thô nena môlô onañ abôyañ. ²⁰ Wapômbêj da hêv lôklokwanj hadêj ya ba yahêv ngôk vê hêk avômalô. Aêj ba oyala nena Wapômbêj anêj loj lôklirjak lêk halêm yôv.

²¹ “Anyô lôklokwanj te havalonj nômkama vovak ba hayabiñ anêj loj, êj ma anêj nômkama tem êmô mavi.

²² *Ma doñtom anyô vovak laik môj hayô ba hik vovak hadêj ôpêj aleba hamô lu, êj ma yani tem enja ôpêj anêj nômkama vovak takatu ba bôk hadum ôpêj ba habitak lôklokwanj vê. Aêj ba ôpatu ba lovak ma tem imbi yañ atu ba hêv yak anêj nômkama sam.

²³ * “Anyôla miñ hêv ya sa ek yai nangik vovak êndêj Sadarj ami, ôpêj hatôm haviñ Sadarj ba thai ik vovak hadêj ya. Ma anyô miñ hêv ya sa ba hasup avômalô hathak doñtom ami, êj ma hatôm halupunij i ba êsôv mayaliv.”

²⁴ “Ijgôk lelaik hatak anyô te, êj ma hi havenj loj thiliv ek êmbôlêm loj mavi te ek enja lovak ba êmô. Ma miñ hapôm loj te ami ma tem enañ nena, ‘Yatup sij yana unyak sêbôk esak loj bô.’ ²⁵ Ma hayô ba hayê nena unyak êj lêk epesañ ba habitak mabuñ mavi. ²⁶ Êj ma tem ni êmbôlêm ngôk baheñvi ba lahavuju takatu ba iniñ lôklokwanj hamôj ek anêj ba enja i imbiñ ek nimbitak nêyô unyak êj kapô esak loj bô. Êj ma ôpêj tem êmô kambom anôj ek yañ sêbôk.”

²⁷ *Yisu hanañ abô takêj hamô denañ ma avi te hamiñ avômalô nômbêj êj malêvônj ma halam aêntêk, “Avi

---

* 11:22: Kol 2:15 * 11:23: Luk 9:50 * 11:27: Luk 1:28,42,48

atu ba havathu o ba hêv sum hadêḡ o, yani êḡ êmô lôk lamavi.”

²⁸ Ma doḡtom Yisu hanaḡ, “Ôpatu ba halaraḡ Wapômbêḡ anêḡ abô ba hasopa, yani êḡ êmô lôk lamavi anôḡ.”

Anyô doho leḡiḡhaviḡ nêḡê lavôḡiḡ

(Mat 12:38-42; Mak 8:11-12)

²⁹* Avômalô bêḡ anôḡ êyô ek Yisu. Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Avômalô bôlôḡ êntêk ma avômalô kambom. Thêlô enaḡ ek yandum lavôḡiḡ ek injik thô nena Wapômbêḡ bôk hêv ya ba yahalêm, ma doḡtom tem mi. Thêlô tem nêḡê Jona anêḡ lavôḡiḡ iyom. ³⁰ Sêbôk ma Jona habitak hatôm lavôḡiḡ ek avômalô Ninive. Ma lêk Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu tem imbitak aêḡ iyom êndêḡ avômalô bôlôḡ êntêk.

³¹* “Sêbôk ma Siba iniḡ kwin hatak anêḡ loḡ ma halêm anêḡ pik anêḡ daḡ ek endaraḡ Solomon anêḡ auk mavi. Odaḡô! Nômplate hamô loḡ êntêk ma bêḡ ek Solomon. Ma doḡtom môlô ôdô anêḡ nodaraḡ. Ma waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek nindum abô ma Siba iniḡ kwin êḡ tem enaḡ môlônim kambom takêḡ bêḡ. ³²* Ma sêbôk ba avômalô Ninive elaraḡ Jona anêḡ abô ba ele kapôlôḡiḡ liliḡ. Ma nômplate lêk hamô loḡ êntêk ma bêḡ ek Jona. Ma doḡtom môlô ôdô anêḡ nodaraḡ. Ma waklavôḡ atu ba Wapômbêḡ hatak ek nindum abô ma tem avômalô Ninive nimiḡ ba nenaḡ môlônim kambom takêḡ bêḡ.”

Deda leḡviḡkupik

(Mat 5:15; 6:22-23)

³³* “Anyô miḡ ethak êtôm atum ba ivuḡ hamô lôḡ kapô mena êdô hamô uḡ kapô ami ma mi. Thêlô êthôkwêḡ hamiḡ ek avômalô takatu ba êyô unyak kapô tem nêḡê deda. ³⁴ Malem daluk ma hatôm atum ek nêm deda

* 11:29; Mat 16:4 * 11:31; 1Kiḡ 10:1-10 * 11:32; Jna 3:5-10 * 11:33; Mak 4:21; Luk 8:16

êndêŋ lemvimkupik. Malem daluk mavi ma tem deda êmô lemvimkupik sapêŋ. Ma doŋtom malem daluk kambom ma tem momaŋiniŋ bêŋ ênjêk lemvimkupik. ³⁵ Aêŋ ba nôŋgô katô nena anêm deda ma deda anôŋ ek malê nena deda doho ma hatôm momaŋiniŋ. ³⁶ Ma deda hamô lemvimkupik sapêŋ, ma momaŋiniŋ miŋ hêk bute ami. Êŋ ma lemvimkupik sapêŋ tem imbitak deda êtôm atum habi malem loŋ.”

*Yisu hathaŋ Palisi lôk nê lôkauk hathak abô balabuŋ
(Mat 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)*

³⁷ Yisu hanaŋ abô yôv ma Palisi te hanaŋ hik Yisu liŋ ek enjaŋ nôm êmô imbiŋ yani. Êŋ ma Yisu hi hayô ôpêŋ anêŋ unyak kapô. ³⁸ Ma Palisi êŋ hayê Yisu halôk hamô ek enjaŋ nôm ma miŋ hathik i ami. Êŋ ma yani hasoŋ kambom.

³⁹ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ yani nena, “Môlô nê Palisi, môlô othak uthik unim tase lôk belev anêŋ vidôm iyom, ma doŋtom môlônim kapôlômim putup hathak kobom vani lo kobom kambom. ⁴⁰ Môlô nê molo, Wapômbêŋ hapesaŋ viyaiŋ lôk vikapô haviŋ. ⁴¹ Ma doŋtom môlônim nômkama takatu ba hamô ma môlô nônem êndêŋ nê nômkama mi ek nê thêlô sa. Môlô nundum aêŋ ma tem môlônim nômkama sapêŋ êmô mabuŋ mavi ênjêk Wapômbêŋ ma.

⁴² “Alikaknena môlô nê Palisi, vovaŋ bêŋ tem êpôm môlô. Môlô othak usup ava takatu ba hadum nôm vasiŋ ba uik sam hi ôdôŋ laumiŋ ba ôêv ôdôŋ te hadêŋ Wapômbêŋ hatôm da. Kobom êŋ ma nôm yaôna. Ma doŋtom môlô otak kobom thêthôŋ lôk kobom lemimimbiŋ Wapômbêŋ. Kobom êntêk ma nômbêŋ! Nodaŋô! Môlô nosopa abô balabuŋ bêŋ takêntêk lôk abô balabuŋ yaônena imbiŋ!

⁴³ “Alikaknena môlô nê Palisi, vovaņ bêņ tem êpôm môlô! Môlô lemimhaviņ nômô êtôm nê bêņbêņ êmô unyak yeņ kapô lôk lemimhaviņ avômalô nenaņ, ‘Waklêvôn anyô bêņ’ êndôk loņ ethak doņtom halôk.

⁴⁴ “Alikaknena, vovaņ bêņ tem êpôm môlô. Môlô lelaik hatôm ŋama te atu ba bôk elav bô ma lêk miņ anyôla hayala ami. Ba intu avômalô êyô imiņ ba ibitak lelaik hamô Wapômbêņ ma. Aêņ ba avômalô takatu ba ele ebobo môlô ma ibitak lelaik aêņ iyom.”

⁴⁵ Nê eyala abô balabuņ te halaņô abô êņ ma hanaņ hadêņ Yisu aêntêk, “Kêdônwaga, honaņ abô êņ hadêņ nê Palisi ma huik yêlô susu haviņ.”

⁴⁶ Ma Yisu hanaņ, “Alikaknena môlô nê lôkauk hathak abô balabuņ haviņ, vovaņ bêņ tem êpôm môlô. Môlô ôêv balabuņ anêņ malaiņ lomaloma hadêņ avômalô ek nesopa. Nôm êņ ma hatôm vak malaiņ kambom ek thêlô. Ma doņtom môlô miņ ôêv thêlô sa dokte ami.

⁴⁷⁻⁴⁸ “Alikaknena, vovaņ bêņ tem êpôm môlô. Môlônim libumi bôk ik plopet bêņ anôn vônô ma môlô oyabiņ iniņ siô dedauņ mavi. Aêņ ba hik thô nena môlô ôlôk hathak libumi iniņ bôk lo loņ takatu ba idum. ⁴⁹ Ba intu Wapômbêņ anyô lôkauk bêņ bôk hanaņ aêntêk, ‘Tem yanêm plopet lo aposel bêņ anôn êndêņ thêlô, ma tem thêlô nindum kambom êndêņ doho ba nijik doho vônô.’ ⁵⁰ Aêņ ba avômalô bôlôn êntêk tem neja vovaņ bêņ esak plopet takatu ba ik vônô hadêņ waklavôn Wapômbêņ hapesaņ pik aleba lêk. ⁵¹ Plopet môņ atu ba ik vônô ma Abel ma ik aêņ habup hathak aleba hayô Sekalaia ma anêņ daņ. Ik yani vônô hêk unyak mathêņ lôk loņ êbôk da anêņ malêvôn. Avanôn, yanaņ êndêņ môlô, vuli kambom hathak bôk lo loņ takêņ tem imbitak êpôm avômalô bôlôn êntêk.

⁵² “Alikaknena môlô nê uik abô majar thô, vovar bên tem êpôm môlô! Môlô umiņ auk mavi anênj loņôndê loņ siņ. Môlôda miņ overj loņôndê êņ ami ma umiņ siņ ek avômalô takatu ba leņiņhaviņ nesopa ma miņ hatôm nesopa ami.”

⁵³ Yôv ma Yisu hatak unyak êņ ma nê lôkauk hathak abô balaburj lôk nê Palisi leņiņņarja kambom ba enarj ik yani liņ lomalama. ⁵⁴ Thêlô idum aênj ek neja yani êndôk adêk esak anênj abô.

12

Noyabiņ am esak Palisi iniņ kobom kambom (Mat 10:26-33; 12:31-32; 10:19-20)

¹* Avômalô bên anênj bomaņ ethak dorjtom ba êyô imiņ i pesa. Ma Yisu hanaņ hadên anênj nê ku aêntêk, “Noyabiņ am esak Palisi iniņ kobom kambom. Thêlô idum hatôm nê mavi êmô avômalô malêvônj, ma dorjtom auk lomalama hêk iniņ kapôlônj. Nôm êņ ma hatôm yis ba tem êmbôv avômalô bên anênj. ²* Nôm takatu ba havuņi hêk loņ kapô ma tem imbitak loņ yaiņ. Ma abô takatu ba havuņi ma tem avômalô sapênj neyala. ³ Aênj ba abô takatu ba môlô onaņ hadên bôlôvônj ma tem avômalô nedaņô êndênj lôkwak. Ma abô takatu ba môlô onaņ thikuthik halôk unyak kapô, êņ ma tem nimiņ unyak vôv ba nendam bênj.

⁴ “Yenaņ avômalô, yanaņ êndênj môlô nena miņ nôkô ek avômalô ami. Thêlô hatôm nijik lemvimkupik iyom vônô. Ma embenj yam ma tem miņ hatôm nindum nômlate ami. ⁵ Odaņô tem yangik ôpatu ba môlô nôkô esak thô: Nôkô ek Anyô Bênj. Yani hatôm injik môlô lemvimkupik vônô vêm ma imbi êndôk atum lôkmala. Ba intu nôkô ek yani iyom.

---

* 12:1: Mat 16:5-6; Mak 8:14-15   * 12:2: Luk 8:17

⁶ “Avômalô ethak êv vuli menak yaônena hathak valuseleŋ yaô ek eyaŋ. Ma doŋtom Wapômbêŋ miŋ hathôŋ thêlô te ami, mi. ⁷ *Yani bôk hakatuŋ môlô sapêŋ lemimkadôk ŋaŋŋ yôv. Aêŋ ba môlô ma bêŋ ek menak, ba intu miŋ nôkô ami.

⁸ “Yanaŋ êndêŋ môlô nena ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalô nena hasopa ya ma tem ya Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu yanaŋ imiŋ Wapômbêŋ ma ba aŋela nedaŋô nena, ‘Ôpêntêk ma yenaŋ.’ ⁹ Ma ôpatu ba hanaŋ hadêŋ avômalô nena hadô esopa ya, intu tem yanaŋ imiŋ Wapômbêŋ ma ba aŋela nedaŋô nena, ‘Yahathôŋ ôpêŋ paliŋ.’ ¹⁰ Ma anyô te hanaŋ abô kambom hathak Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu, ma Wapômbêŋ tem nêŋm ôpêŋ anêŋ kambom vê. Ma doŋtom anyôla hayê Lovak Matheŋ anêŋ ku ba hanaŋ abôma nena, ‘Êntêk ma ŋgôk Bêŋ anêŋ ku’, êŋ ma Wapômbêŋ tem miŋ nêŋm ôpêŋ anêŋ kambom êŋ vê ami.

¹¹ * “Avômalô evaloŋ môlô loŋ ba u unyak yeŋ mena êdô môlô hamiŋ ŋê bêŋbêŋ mena ŋê loŋ buyaŋ iniŋ ŋê bêŋbêŋ maleriŋ, êŋ ma miŋ nôkô ba nonaŋ nena, ‘Yêlô tem nanaŋ malê?’ mena ‘nanaŋ viyaŋ aisê?’ ami. Mi. ¹² Lovak Matheŋ tem nêŋm auk êndêŋ môlô ek nonaŋ.”

Anyô lôkmangiŋ atu ba auk mi

¹³ Anyô te hamiŋ avômalô nômbêŋ atu kapô ma hanaŋ hadêŋ Yisu aêntêk, “Kêdôŋwaga, wakamik bôk hama yôv ba onaŋ ek aiyariŋ bêŋ imbi anêŋ nômkama sam ba nêŋm ôdôŋ te ek ya.”

¹⁴ Ma doŋtom Yisu hanaŋ hik ôpêŋ liŋ, “Aisête? Opalê te hatak ya ek yambitak anyô bêŋ ek yambi môlônim nômkama sam?” ¹⁵ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ avômalô aêntêk, “Noyabiŋ am katô ek miŋ malemimkilik ek

* 12:7: Luk 12:24; Ap 27:34   * 12:11: Mak 13:11; Luk 21:12-15   * 12:15: 1Ti 6:9-10

nômkama lomaloma ami. Anyô miñ hamô lôkmala hathak nômkama ami.”

¹⁶ Ma Yisu hanañ abô loj kapô te hadêñ thêlô aêntêk, “Anyô lôk nômkama bêñ te anêñ nômkama hik anôñ bêñ anôñ hamiñ ku. ¹⁷ Êñ ma yani lahabi aêntêk, ‘Yatak yenañ nôm êmô êsê? Yenañ unyak kapô sapêñ putup ba mi.’ ¹⁸ Ma yani hanañ, ‘Aêñ ba dô ma yandum aêntêk. Yaseñ yenañ unyak sapêñ thô ma yandav unyak lukmuk bêñbêñ ek yandô yenañ nôm lôk nômkama sapêñ êmô kapô. ¹⁹ Ma yada yanañ êndêñ ya aêntêk, “Ya ma anyô lôkmañgiñ kambom. Yenañ nômkama bêñ anôñ hamô. Ba tem yanğarı lo yanum ma yamô mavi iyom êtôm wak nômbêñ intu sapêñ. Ma miñ hatôm yandum ku te ami.” ’

²⁰ “Ma dorjtom Wapômbêñ hanañ hadêñ ôpêñ aêntêk, ‘O anyô molo! Bôlôvônêñ êntêk ma tem yanja anêm lôkmala vê ba oma, ma opalê tem enja nômkama takatu ba hope-sañ ek oda?’

²¹ * “Noyabiñ am! Avômalô takatu ba êpôm nômkama bêñ anôñ ek thêlôda ba leñiñpaliñ Anyô Bêñ hatôm ôpêntêk, thêlô êñ ma nômkama mi anôñ hêk malak leñ.”

Miñ nôkô esak nôm atu tem imbitak ami

(Mat 6:25-34)

²²⁻²³ Ma Yisu hanañ hadêñ anêñ ñê ku aêntêk, “Lôkmala ma bêñ ek nôm eyañ. Ma leñviñkupik ma bêñ ek kwêv lo sup. Aêñ ba intu yanañ êndêñ môlô nena miñ lemimimbi bêñ anôñ esak nômkama pik lomaloma êtôm kwêv mena nôm ami. ²⁴ Môlô lemimimbi menak yelam. Thêlô ku kapô mi. Ma miñ ethak ewa nôm ba etak hamô unyak kapô ek waklavônêñ nôm mi ami. Ma dorjtom Wapômbêñ havakônêñ thêlô. Ma môlô ma Wapômbêñ lahaviñ bêñ anôñ hamônêñ ek menak ba intu tem eyabiñ môlô. ²⁵ Ma hatôm anyô te

* 12:21: Mat 6:19-20

hamô ba hakôki ek êmô pik êntêk, êḡ ma tem kobom êḡ nêḡm yani sa ek êmô lôkmala dokte imbiḡ e? Ma mi anôḡ.
²⁶ Môlô miḡ hatôm nundum nôḡm yaôḡna aêḡ ami. Aêḡ ba aisê ka môlô lemimhabi bêḡḡ anôḡ hathak nôḡmkama takêḡ.

²⁷ “Lemimimbi alokwaḡ vuak. Thêlô miḡ idum ku lôk epesaḡ sôḡ ami. Ma doḡtom yanaḡ êḡndêḡ môlô nena alokwaḡ vuak takêḡ iniḡ lêlêyaḡ hamôḡ ek Kiḡ Solomon anêḡ nôḡmkama mavi sapêḡ. ²⁸ Aêḡ ba Wapômbêḡ hêḡv sôḡ mavi anôḡ hadêḡ alokwaḡ vuak lo kamuḡ lomaloma atu ba êmô bidorḡ, êḡ ma anyô ethak ele ba êbôk hathak atum. Aêḡ ba môlô oyala nena Wapômbêḡ lahaviḡ bêḡḡ anôḡ ek nêḡm sôḡ êḡndêḡ môlô imbiḡ. Alikaknena, môlônim ôêḡvhaviḡ miḡ bêḡḡ ami. ²⁹ Ba miḡ kapôlômim injik am esak oḡḡgwaḡ malê mena nunum malê ami. ³⁰ ḡê ḡaluk ethak leḡḡḡhiki ba êbôlêḡm nôḡm takêḡ, ma doḡtom môlônim Lemambô hayala môlônim malaiḡ ba tem nêḡm nôḡm takêḡ êḡndêḡ môlô. ³¹ Aêḡ ba môlô lemim injik am ek nôḡmbôlêḡm Wapômbêḡ anêḡ loḡ lôkliḡyaḡ. Êḡ ma tem yani nêḡm nôḡm takêḡ sapêḡ êḡndêḡ môlô imbiḡ.

³² * “Môlô boksipsip ôḡḡḡḡ yaôḡna, miḡ nôḡkô ami. Lemambô lamavi ek nêḡm loḡ lôkliḡyaḡ êḡndêḡ môlô.

³³ * Ma môlô owa vuli hathak unim nôḡmkama ma nôḡnêḡm êḡndêḡ ḡê siv. Noja vak valuseleḡ atu ba tem miḡ kambom ami, ma nusup nôḡmkama kêkêlô lomaloma ek môlô êḡḡjêk leḡ. Loḡ êḡ ma ḡê vani lo didu mi, ba intu unim nôḡmkama valova tem êḡmô. ³⁴ Ma loḡ atu ba môlônim nôḡmkama kêkêlô hamô, loḡ êḡ iyom intu tem môlônim lemimhaviḡ êḡmô imbiḡ.

*Noyabiy Anyô Anêḡ Nakaduḡ atu
 (Mat 24:42-51)*

---

* 12:32: Mat 14:27; 25:34   * 12:33: Mat 6:20; Luk 18:22; Ap 2:45; Jem 5:2

³⁵ * “Môlô nôpôpêk am ek nundum ku ba intu nupuk unim sôp ma nôtôm unim atum lam ba noyabiņ nômô
³⁶ êtôm avômalô ku takatu ba eyabiņ iniņ anyô bêņ. Thêlôniņ anyô bêņ bôk hi hayaņ nôm ewa avi vêm ma tem êmbôlêm esak loņbô. Yani havôhalêm anêņ loņ ba hapididiņ unyak abôlêk ma tem nijik unyak abôlêk vê ketherņ ba neja yani thô. ³⁷ Anyô bêņ êņ hayô ba hayê nena anêņ nê ku eyabiņ yani ba êmô lêlê, êņ ma tem yani lamavi ma thêlô nêmô lôk leņiņmavi. Yanaņ avanôņ êndêņ môlô nena anyô bêņ êņ tem ipuk anêņ sôp ku ma enaņ ek thêlô nêndôk nêmô biņ ma yani nêm nôm êndêņ thêlô êtôm anyô ku te. ³⁸ Anyô bêņ hale halêm hadêņ bôlôvôņ biņ mena lôkbôk momaņiniņ ba hayê anêņ nê ku miņ êk sôm ami ma eyabiņ yani iyom, êņ ma tem nêm anêņ lamavi êndêņ thêlô.

³⁹ * “Môlô lemimimbi abô êntêk katô. Unyak te anêņ alaņ halaņô abô nena nê vani tem nijik anêņ unyak vose, êņ ma yani hêk lêlê ek nê vani miņ hatôm nijik unyak êņ vose ami. ⁴⁰ Ma Anyô Anêņ Nakaduņ atu tem endelêm ba indum môlô nosoņ kambom. Ba intu nômô lêlê aêņ iyom.”

⁴¹ Ma Pita hanaņ aêntêk, “Anyô Bêņ, hôêv abô loņ kapô êntêk hadêņ yêlô iyom mena hôêv hadêņ avômalô sapêņ haviņ e?”

⁴² Êņ ma Anyô Bêņ hanaņ nena, “Yahanaņ hadêņ nê takatu ba idum iniņ anyô bêņ anêņ ku mavi êtôm anyô lôkauk bêņ atu ba hayaņiņ nômkama mavi. Unyak alaņ hatak yani ek eyabiņ anêņ nê ku vi ba nêm nôm êndêņ i êtôm anêņ wakma atu ba hatak. Vêm ma hi loņ buyaņ.

⁴³ Ma unyak alaņ havôhalêm hathak loņbô ma hayê nena anyô ku êņ hadum ku mavi, ma tem lamavi esak ôpêņ.

⁴⁴ * Yanaņ avanôņ êndêņ môlô nena unyak alaņ êņ tem

* 12:35: Mat 25:1-13

* 12:39: Mat 24:43-44; 1Te 5:2

* 12:44: Mat 25:21,23

etak ôpêñ ek eyabiñ anêñ nômkama sapêñ. ⁴⁵ Ma dorñtom anyô ku êñ lahabi hêk kapô nena, ‘Lêk sawa daim ma yenañ anyô bêñ miñ havôhalêm ketheñ ami.’ Êñ ma hik anyô lo avi ku vi ma hayañ nôm lôk hanum waiñ bêñ anôñ aleba halo molo. ⁴⁶ Hadum aêñ ba hathônñ paliñ ma unyak alañ tem êyô ba indum ôpêñ esoñ kambom. Êñ ma unyak alañ tem nêñ vovañ bêñ êndêñ yani ma êndô ôpêñ êmô imbiñ ñê takatu ba miñ êvhaviñ ami.

⁴⁷* “Anyô ku atu ba hayala anêñ anyô bêñ anêñ lahaviñ ma dorñtom miñ hapesañ nômkama ba hasopa anêñ anyô bêñ anêñ lahaviñ ami ma tem enja vovañ bêñ. ⁴⁸ Ma dorñtom anyô ku atu ba miñ hayala anêñ anyô bêñ anêñ lahaviñ ami ma hadum nômkama kambom ma tem enja vovañ yaô.

“Ôpatu ba Wapômbêñ hêv auk bêñ hadêñ yani, êñ ma Wapômbêñ lahaviñ yani indum ku bêñ esak. Ma ôpatu ba Wapômbêñ hêv auk bêñ anôñ hadêñ yani, êñ ma Wapômbêñ lahaviñ yani indum ku bêñ anôñ esak.

Yisu halêm ek embak avômalô vose
(Mat 10:34-36)

⁴⁹ “Yahalêm ek yambi atum êndôk pik. Yalerñhaviñ lôklokwañ nena atum êñ bôk hathañ yôv. ⁵⁰* Tem yanja vovañ bêñ ba intu yakapôlônñ malaiñ kambom endeba anêñ dañ. ⁵¹ Mólô osoñ nena yahalêm ek yandum avômalô kapôlônñ êndôk biñ e? Mi anôñ! Yanañ êndêñ mólô nena yahalêm ek yambak i vose. ⁵² Yaô lôk ember yam ma avômalô baherñvi anêñ unyak te tem nembaki vose ni ôdônñ ju ba lokwañlô tem nêmbôliñ dômiñ êndêñ lokwañju ma lokwañju tem nêmbôliñ dômiñ êndêñ lokwañlô. ⁵³* Tem thêlô nembak i vose, ba lambô tem êmbôliñ dôm êndêñ

* 12:47: Jem 4:17 * 12:50: Mak 10:38-39 * 12:53: Mai 7:6

nakaduṅ, ma namalô tem êmbôliṅ dôm êndêṅ lambô, ma talêbô tem êmbôliṅ dôm êndêṅ nalavi, ma nalavi tem êmbôliṅ dôm êndêṅ talêbô, ma yaṅavi tem êmbôliṅ dôm êndêṅ namalô yanavi, ma namalô yanavi tem êmbôliṅ dôm êndêṅ yaṅavi.”

Noyala waklavôṅ bôlôṅ êntêk

(Mat 16:2-3; 5:25-26)

⁵⁴ Ma Yisu hanaṅ hadêṅ avômalô nômbêṅ atu aêntêk, “Môlô ôyê buliv loṅgavu hamô loṅ wak halôk, êṅ ma môlô onaṅ nena, ‘Ôthôm tem êyô.’ Êṅ ma ôthôm hik hayô. ⁵⁵ Ma lovak halêm anêṅ loṅ vovaṅ, êṅ ma môlô onaṅ nena, ‘Tem vovaṅ kambom.’ Êṅ ma tak vovaṅ kambom. ⁵⁶ Môlô avômalô abôyaṅ. Môlô ôyê leṅ lo pik ma oyala anêṅ ôdôṅ, ma doṅtom waklavôṅ êntêk ma môlô ôthônṅ anêṅ ôdôṅ paliṅ.

⁵⁷ “Aisê ka môlô miṅ lemimhabi katô nena yenaṅ abô ma thêthônṅ mena mi e? ⁵⁸ Nodaṅ! Anyô te hadum ek idum abô ek o ba hawa o ba hi unyak nindum abô. Mamu oveṅ loṅôndê denaṅ, êṅ ma opesaṅ abô imbiṅ yani ketheṅ. Ma miṅ honaṅ abô mavi hadêṅ yani ami, êṅ ma tem ôpêṅ êmbôv o lôklokwaṅ kambom ba ni êndêṅ anyô halaṅô abô. Ma anyô bêṅ êṅ tem nêṅ o ni êndêṅ sôp bidorṅ. Ma sôp bidorṅ tem êmbôv o kisi ba ni etak o êndôk koladôṅ. ⁵⁹ Yanaṅ êndêṅ o nena tem ômô koladôṅ endeba nêṅ anêṅ vuli sapêṅ am. Aêṅ ba lemimbi katô am!”

13

Node am liliṅ

¹ Yôv ma anyô doho êyô ba enaṅ hadêṅ Yisu hathak ṅê Galili doho êbôk iniṅ da ma Pailat hik thêlô vônô ba iniṅ thalaleṅ haṅgasô hathak iniṅ da. ² *Ma Yisu hanaṅ

---

* 13:2: Jon 9:2

vian nena, “Môlô osorj nena nê Galili êj inij kambom hamôj ek avômalô Galili vi ba malaij êj hapôm thêlô e? ³ Ma mi. Ma dojtom môlô miñ ole kapôlômim liliñ ami, êj ma malaij tem êpôm môlô imbiñ êtôm wak nômbêj intu sapêj. ⁴ Ma anyô hatôm 18 takatu ba unyak daim anêj Siloam harjgôli ba hik thêlô vônô, êj ma môlô osorj nena thêlônij kambom hamôj ek avômalô Jelusalem inij kambom e? ⁵ Ma mi. Ma dojtom môlô miñ ole kapôlômim liliñ ami, êj ma malaij tem êpôm môlô imbiñ êtôm wak nômbêj intu sapêj.”

Abô loj kapô hathak alokwanj anôj mi

⁶ Ma Yisu hanañ abô loj kapô te aêntêk, “Alokwanj sabo te hamiñ anyô te anêj ku kapô. Ma wak te ma yani hi ku kapô ek ênjê nena hik mena mi e? Ma dojtom mi. ⁷* Êj ma yani hanañ hadêj anêj anyô ku nena, ‘Ondañô. Sondabêj lokwanjlo ma yahalêm ek yanjê a êntêk anêj va ma dojtom mi. Alokwanj êj habulij yenañ pik anêj lêjlêj, ba dô ma onde lu.’

⁸* “Ma anyô ku êj hanañ vian nena, ‘Anyô bêt, otak imij sondabêj te vêmam ek yandav pik lo bok la esak ôdôj. ⁹ Êj ma tem injik anôj êndêj sondabêj yan endake. Nena mi, ma onde lu.’ ”

Sabat te ma Yisu hadum avi te mavi

¹⁰ Sabat te ma Yisu hanañ abô hadêj avômalô halôk unyak yej. ¹¹ Ma avi te hamô ba ngôk bôk hêv lijiñ hadêj avi êj hatôm sondabêj 18. Avi êj anêj dômlokwanj lokban kambom ba miñ hatôm imij tibum dokte ami ma mi. ¹²⁻¹³ Ma Yisu hayê avi êj ma halam “Ôlêm.” Ma avi êj halêm ma Yisu hatak ban hayôhêk yani ma hanañ, “Avi,

* 13:7: Luk 3:9   * 13:8: 2Pi 3:9,15

yahêv anêm lijij vê.” Êñ ma kethen oyan ma avi êñ haminj tibum mavi ma habô Wapômbên anên athên.

¹⁴ *Ma donjom anyô bên atu ba hayabinj unyak yen lamanij hathak Yisu hadum avi êñ mavi hadên Sabat. Êñ ma anyô bên atu hanañ hadên avômalô aëntêk, “Wak baheñvi ba lahavute ma wak nindum ku. Ma môlô nôlêm êndên wak takên ek nêm môlônim lijij vê, ma Sabat ma dô.”

¹⁵ *Ma Anyô Bên hanañ ôpên anên abô viyan nena, “Môlô ñê abôyan. Môlô sapên othak opole unim bokmanjao lôk donki ba i inum ñan hadên Sabat mena mi e? ¹⁶ Avi êntêk ma Ablaham anên lim te. Sadañ hakak yani loñ hathak lijij hatôm sondabên 18. Ma kambom ek yapole anên yak vê êndên Sabat e? Mi anôn. Êñ ma nôm mavi.”

¹⁷ Yisu hanañ abô êñ ma ñê takatu ba êpôlik hathak yani elañô ba mama kambom, ma avômalô sapên lenjijmavi hathak nômbên atu ba Yisu hadum.

Wapômbên anên lôklinyak ma hatôm malê?

(Mat 13:31-33; Mak 4:30-32)

¹⁸ Vêm ma Yisu hanañ, “Wapômbên anên loñ lôklinyak ma aisê ba hatôm malê? ¹⁹ Êñ ma hatôm ava yaônate. Ma anyô te hawa ba havatho halôk anên ku kapô. Ma haveñ yam ma ava êñ halumbak bên hatôm alokwanj ba menak elav iniñ unyak halôk anên thanañ.”

²⁰ Ma Yisu hanañ hik thêlô lij hathak loñbô, “Wapômbên anên loñ lôklinyak, êñ ma hatôm malê? ²¹ Êñ ma hatôm yis. Avi te hawa yis dokte ba hayelañ halôk palawa bên anôn kapô, ma haveñ yam ma palawa sapên hathin bên.”

---

* 13:14: Kis 20:9-10; Lo 5:13-14   * 13:15: Luk 14:5

*Unyak abôlêk yaôna**(Mat 7:13-14,21-23)*

²² Yisu hi Jelusalem ma havenj malak lodôñlodôñ nena-nena ba hadôñ avômalô. ²³ Ma anyô te hanañ hik yani liñ nena, “Anyô Bêñ, Wapômbêñ tem nêñ anyô tomtom iyom bulubiñ e?”

Ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, ²⁴ “Môlô majarñ anôñ ek numbitak nôyô unyak abôlêk yaôna. Yanañ êndêñ môlô nena tem anyô bêñ anôñ leññhaviñ nimbitak nêyô, ma doñtom thêlô miñ hatôm ami. ²⁵ *Unyak alarñ tem imbiyô injik unyak abôlêk siñ, êñ ma môlô tem numiñ viyaiñ ma nupididiñ unyak abôlêk ba nodam nena, ‘Anyô bêñ, nuñgwik unyak abôlêk vê ek yêlô.’

“Ma doñtom yani tem enarñ viyarñ nena, ‘Yahathôñ môlô paliñ. Môlô ôlêm anêñ êsê?’

²⁶ “Ma môlô tem nonarñ êndêñ yani nena, ‘Bôk yêlô arñ nôñ haviñ o ma hôdôñ yêlô hamô yêlôaniñ loñ.’ ²⁷ *Ma doñtom yani tem enarñ nena, ‘Yahathôñ môlô paliñ. Môlô ôlêm anêñ êsê? Môlô rjê kambom ba unu daim ek ya!’

²⁸⁻²⁹ * “Ma avômalô loñ buyarñ tem netak pik luvuluvu sapêñ ma ini nejarñ nôñ bêñ nêñmô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak. Êñ ma môlô tem ôñgô Ablaham lo Aisak ma Jekop lôk plopet sapêñ tem nêñmô loñ êñ. Ma doñtom Wapômbêñ tem nêñ môlô vê ba môlô tem nodarñ asêñ malêñ ba nosarñ vemimbôlêk ôdôñ loñ. ³⁰ *Odañô, anyô yaô doho ma tem nimbitak anyô bêñ. Ma anyô bêñ doho ma tem nimbitak anyô yaô.”

*Yisu halarñ hathak Jelusalem**(Mat 23:37-39)*

---

* 13:25: Mat 25:10-12   * 13:27: Sng 6:8   * 13:28-29: Mat 8:11-12; Sng 107:3   * 13:30: Mat 19:30

³¹ Yisu hanaŋ abô yôv ma Palisi doho êlêm ma enaŋ hadêŋ Yisu nena, “Otaŋ loŋ êntêk ma nu buyaŋ ek malê nena Helot hadum ek injik o vônô.”

³² Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Unu nonaŋ êndêŋ avuŋ yatap êŋ aêntêk, ‘Ondaŋô, yaô lo yamuŋ ma tem yanêm ŋgôk kambom vê lôk yandum avômalô lôk lijiŋ mavi. Ma êtôm wak lô ma tem yaŋgik yenaŋ ku anêŋ daŋ siŋ.’

³³ Aêŋ ba yaô lo yamuŋ ma yaŋ ma tem yambeŋ ba yana Jelusalem ek malê nena kambom ek plopet ema ênjêk loŋ yaŋda.

³⁴ “Ai, Jelusalem, Jelusalem! Môlô othak uik plopet pôpônô. Ma ŋê takatu ba Wapômbêŋ hêv halêm ma môlô uik i hathak valu! Alikaknena! Yahadum lôbôlôŋ ek yasup nalumi esak doŋtom êtôm tale tiŋ hasup nali ba êmô banik kapô. Ma doŋtom môlô ôdô! ³⁵ *Odaŋô! Môlônim malak ma tem kambom ba êmô ŋgathiniŋ! Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena môlô tem miŋ ôŋgô ya esak loŋbô ami endeba nonaŋ nena, ‘Wapômbêŋ nêm lamavi êndêŋ ôpatu ba halêm hathak Anyô Bêŋ anêŋ athêŋ!’ am.”

14

Yisu hadum anyô thiŋ te mavi

¹ Sabat te ma Yisu hi hayaŋ nôm hamô Palisi iniŋ anyô bêŋ te anêŋ unyak ma thêlô ititiŋ yani lôklokwaŋ.

² Anyô te hathiŋ kambom ba hamô haviŋ yani. ³ *Ma Yisu hanaŋ hik ŋê Palisi lôk ŋê lôkauk hathak abô balabuŋ liŋ nena, “Alalôaniŋ abô balabuŋ te hanaŋ nena alalô hatôm nandum anyô lôk lijiŋ mavi êndêŋ Sabat mena mi e?” ⁴ Ma doŋtom thêlô bônôŋ iyom. Êŋ ma yani hawa anyô lijiŋ êŋ ba hadum yani mavi ma hatak yani ba hi.

⁵ *Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Môlônim nalumi

* 13:35: Sng 118:26 * 14:3: Luk 6:9 * 14:5: Mat 12:11; Luk 13:15

mena bokmarjao la hêv yak halôk lôv hadêj Sabat, ma môlô tem kethêj unu nodadi imbitak yaij mena mi e?”
 6 Ma thêlô miñ hatôm nenañ abô êj viyañ ami.

Undum o endeba yaôna

7 Yisu hayê avômalô êlêm ek nejañ nôm ma thêlô leñjinhaviñ nêndôk nêmo jê bêjbêj iniñ loj iyom. Aêj ba yani hanañ abô loj kapô te hadêj thêlô nena, 8* “Anyô te hapôpêk anêj nôm bêj ba halam o ma miñ nu ômô jê bêjbêj iniñ loj ami. Yakô thêlô bôk netak loj êj ek anyô lôk athêj bêj te la. 9 Ma nôm anêj alañ tem êyô ma enañ, ‘O vê ek anyô êntêk enja anêm loj.’ Êj ma tem o mama kambom ba nu ômô jê yaô iniñ loj. 10 Aêj ba anyô te halam o ba hu ek noŋgwañ nôm, êj ma nu ômô anyô yaô iniñ loj. Hudum aêj ma nôm anêj alañ tem êlêm ma enañ, ‘Aiyañ, ôlêm ômô imbiñ jê bêjbêj.’ Yani hadum aêj ma tem onja athêj bêj ênjêk jê nômbêj atu ba êlêm eyañ nôm êj. 11* Anyô habô anêj athêj hathak leñ ma tem Wapômbêj etauviñ yani. Ma doñtom anyô hatauviñ i aleba yaôna ma Wapômbêj tem nêm athêj bêj êndêj yani.”

12 Ma Yisu hanañ hadêj unyak anêj alañ nena, “Hudum ek ôpôpêk nôm bêj ma miñ ondam anêm avômalô môlô lôk anêm thalaleñ ma avômalô lôkmarjiñ ami. Embeñ yam ma thêlô tem nendam o ba nu noŋgwañ nôm êndôk thêlôniñ unyak aêj iyom. 13 Ma doñtom hôpôpêk nôm bêj, ma ondam jê siv ma jê baheniñ kambom lôk jê vejiñ kambom ma jê maleñiñ pusip. 14* Jê anêj aêj ma miñ hatôm nênenêm anêm nôm viyañ ami. Êj ma tem lemmavi ek malê nena embeñ yam ma tem Wapômbêj

* 14:8: Snd 25:6-7   * 14:11: Mat 23:12; Luk 18:14   * 14:14: Jon 5:29

nêm anêm nô m ênj viyaņ êndênj waklavônj atu ba nê thêthônj mavi iviyô hêk n̄ama.”

*Abô loj kapô hathak nô m bêj te
(Mat 22:1-14)*

¹⁵ * Anyô te atu ba hayaņ nô m hamô haviņ Yisu halaņô abô ênj ma hanaņ hadênj Yisu nena, “Avômalô takatu ba tem nejaņ nô m nê mô Wapômbênj anênj loj lô klinyak anênj leņ nê mô lô k leņj mavi.”

¹⁶ Ma Yisu hanaņ viyaņ nena, “Anyô te hatak waklavônj te ek êpôpêk anênj nô m bêj ma hêv abô hadênj avômalô bêj anônj ek nêlê m nejaņ. ¹⁷ Waklavônj hayô ma yani hêv anênj anyô ku ba hi hadênj avômalô takatu ba bôk hanaņ yôv hadênj i ma hanaņ nena, ‘Môlô nôlê m, lêk yêlô apesaņ nô m yôv.’

¹⁸ “Ma dorjtom avômalô takênj maleņ baki iyom. Anyô te hanaņ, ‘Lêk yahêv pik te vuli yôv ba yana ek yaņgê. Alikakna, ku ênj havalonj ya loj ba tem miņ hatôm yasôk ami.’

¹⁹ “Ma anyô yaņ hanaņ, ‘Lêk yahêv bokmaņkao laumiņ vuli ek nindum yenaņ ku ba tem yana ek yasaê i ek yaņgê. Alikakna, ku ênj havalonj ya loj ba tem miņ hatôm yasôk ami.’

²⁰ * “Ma anyô yaņ hanaņ, ‘Lêk yahawa avi lukmuk ba miņ hatôm yasôk ami.’

²¹ “Ênj ma anyô ku hawa abô takênj ba hi hadênj anênj anyô bêj. Ma unyak anênj alaņ lamaniņ kambom ba hanaņ hadênj ôpênj nena, ‘Nu kethenj êndênj malak lô n anênj lojôndê bêj lô k lojôndê yaô ma onja nê siv lô k nê baherij kambom ma nê maleņij pusip lô k nê verij kambom ba ôlê m yenaņ unyak kapô.’

---

* 14:15: Luk 13:29   * 14:20: 1Ko 7:33

²² “Haverj yam ma anyô ku êj hanañ, ‘Anyô bêj, lêk yahadum hatôm honañ, ma doñtom unyak miñ putup ami denañ.’

²³ “Ma anyô bêj hanañ hadêj anyô ku nena, ‘Otak malak lôñ ênjêk ma nu ku kapô lôk unyak kudum lôk ñañ onañ sapêj ba onañ lôklokwan nena thêlô nêlêm. Yalerhaviñ yenañ unyak putup am. ²⁴ Yanañ êndêj môlô nena ñê takatu ba malenij baki, thêlô miñ hatôm nejan yenañ nôm dokte ami ma mi anôj.’ ”

Hudum ek osopa Yisu

(Mat 10:37-38)

²⁵ Avômalô bêj anôj i haviñ Yisu. Ma yani hik i liliñ ma hanañ hadêj thêlô nena, ²⁶ * “Anyô hadum ek esopa ya ma doñtom miñ hatak lambô lo talêbô ma yanavi lôk nali ma iviyañ lôk livi ma anêj lôkmala haviñ ami ma miñ hatôm imbitak yenañ anyô ku ami. ²⁷ Ma ôpatu ba miñ hawa anêj alovalaññsiñ ba hasopa ya ami ma miñ hatôm imbitak yenañ anyô ku ami.

²⁸ “Môlônim anyô te lahaviñ endav unyak bêj te, ma êmô ba laimbi katô nena hatôm endav unyak êj ba injik siñ e. ²⁹ Ma miñ lahabi aêj ami ma tem endav landiñ iyom ma miñ hatôm injik siñ ami. Ma avômalô sapêj tem nêgê ba nemalik esak yani ³⁰ ba nenañ nena, ‘Halav landiñ iyom ma miñ hatôm injik unyak siñ ami!’ Ba intu hudum ek osopa ya ma lemimbi katô am.

³¹ “Ma kiñ te lahabi injik vovak êndêj kiñ yañ, êj ma êmô ba laimbi katô êja anêj ñê vovak ma 10,000 iyom ba hatôm nijik vovak êndêj kiñ yañ atu ba anêj 20,000 e? ³² Ma mi, ma nêj abô ni ek kiñ yañ atu ba hamô daim denañ ek thai nepesañ abô ek vovak dô.

---

* 14:26: Luk 9:23

³³ “Ma aêñ iyom ma môlô te lahavij imbitak yenañ anyô ku, êñ ma etak anêñ nômkama sapêñ.

³⁴ * “Ëgwêk ma nôm mavi. Ma doñtom ñgwêk doho thilibuñ kambom ma tem nindum aisê ek anêñ vasiñ êmô esak loñbô? Mi anôñ. ³⁵ * “Ma anêñ ku lêk mi ba dô ma nubini. Ñê lôk leñôndôñ ma nodañô abô êntêk katô.”

15

Abô loñ kapô hathak boksipsip mi

(Mat 18:12-14)

¹ Ñê ewa takis lôk ñê idum kambom, thêlô êlêm ek nedañô Yisu anêñ abô. ² * “Ma doñtom ñê Palisi lôk ñê lôkauk hathak abô balabuñ enañ abô munuñmunuñ nena, “Ôpêntêk hawa ñê kambom thô ba hayañ nôm hamô haviñ thêlô.”

³ Aêñ ba Yisu hanañ abô loñ kapô hadêñ thêlô aêntêk, ⁴ * “Môlônim anyô te anêñ boksipsip hatôm 100 ba te mi, êñ ma tem yani etak 99 ba nejañ kamuñ nêôm ma ni ek êmbôlêm ali atu ba mi endeba êpôm am. ⁵ Ma hapôm boksipsip êñ, ma tem ekaliv êñjêk vakôk lôk lamavi ba ni. ⁶ Ma hayô anêñ unyak ma tem endam anêñ avômalô ma enañ nena, ‘Yalerñmavi anêñ dôêñ hathak lêk yahapôm yenañ boksipsip hathak loñbô ba nôlêm ek alalô leññmavi imbiñ i.’

⁷ “Yanañ êndêñ môlô nena Wapômbêñ lamavi hathak avômalô thêthônñ hatôm 99 takatu ba bôk ele kapôlônññ liliñ yôv. Ma doñtom anyô kambom te hale kapô liliñ ma tem avômalô malak leñ leññmavi anôñ êtôm ôpatu ba hapôm boksipsip atu ba mi.”

Abô loñ kapô hathak valuseleñ mi

* 14:34: Mak 9:49-50   * 14:35: Mat 5:13   * 15:2: Luk 5:30   * 15:4: Ese 34:11,16; Luk 19:10

⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Avi te anêŋ valuseleŋ seleva laumiŋ hamô ma doŋtom te mi. Êŋ ma yani tem indum malê? Yani tem êtôm atum ba injik unyak kapô kisi ba êmbôlêm endeba êpôm am. ⁹ Êŋ ma yani halam anêŋ avômalô ba hanaŋ hadêŋ thêlô, ‘Yaleŋmavi anêŋ dôêŋ ek malê nena lêk yahapôm yenaŋ valuseleŋ hathak loŋbô ba alalô leŋiŋmavi.’ ¹⁰ Yanaŋ êndêŋ môlô nena leŋiŋmavi anêŋ aêŋ iyom habitak Wapômbêŋ anêŋ aŋela malêvônŋ hathak anyô kambom te hale kapô liliŋ.”

Abô loŋ kapô hathak nakaduŋ hatak lambô

¹¹ Ma Yisu hanaŋ, “Anyô te anêŋ nakaduŋ bôp lo nôk êmô. ¹² Wak te ma nôk hanaŋ hadêŋ lambô aêntêk ‘Wakamik, ômbi anêm nômkama sam ba nêm ôdônŋ yaŋ êndêŋ ya.’ Êŋ ma lambô hik nômkama sam hi ôdônŋ ju.

¹³ “Nôk hamô vauna ma hêv anêŋ nômkama ba êv vuli ma yani hawa valuseleŋ sapêŋ ba hi loŋ buyaŋ. Ma yani hadum kambom lomaloma ba habuliŋ anêŋ nômkama sapêŋ. ¹⁴ Êŋ ma yani anêŋ valuseleŋ lêk thô, ma bôm bêŋ hayô loŋ êŋ. Ba yani hama kisi kambom. ¹⁵ Ma nôk hi hayô ek anyô loŋ êŋ te ma ôpêŋ hêv ku ni ek embakônŋ anêŋ bok. Ku êŋ ma lelaik kambom hêk Islael maleŋiŋ. ¹⁶ Ma nôk hama kisi ba lahaviŋ enjaŋ bok iniŋ nôm, ma doŋtom thêlô miŋ êv nôm dokte hadêŋ yani ami.

¹⁷ “Êŋ ma yani hawa auk mavi ma hanaŋ, ‘Ai, Wakamik anêŋ ŋê ku sapêŋ eyaŋ nôm mavi bêŋ anônŋ. Ma doŋtom yahamô loŋ êntêk ba yahama kisi kambom ba tem yama!

¹⁸ *Yambiyô ba yana ek wakamik ma yanaŋ êndêŋ yani aêntêk, “Wakamik, yahadum kambom bêŋ hadêŋ o lôk Wapômbêŋ. ¹⁹ Ya miŋ anyô mavi hatôm ondam ya nena nalum ami. Otak ya êtôm anêm anyô ku te.” ’

---

* 15:18: Sng 51:4

²⁰ “Yôv ma yani haviyô ba hi hadêñ lambô. Ma hamiñ daim denañ ma lambô hayê ba lahiki kambom hathak yani. Ma halañviñ ba hi hadêñ namalô ma havalonj ba halañ hathak.

²¹ “Ma nakaduñ hanañ hadêñ lambô aêntêk, ‘Wakamik yahadum kambom bêñ hadêñ o lôk Wapômbêñ. Ya miñ anyô mavi hatôm ondama ya nena nalum ami.’

²² “Ma doñtom lambô halama hadêñ anêñ ñê ku nena, ‘Kethêñ! Noja kwêv daim mavi te êlêm ek nangik esak yenañ okna. Ma notak mote êndôk banjwasin ma unjwik va bokñgôp esak vakapô. ²³ Ma môlô unu noja bokmañkao dopdop te êlêm ma unjwik ek alalô anjanj lôk leñinmavi.

²⁴ *Ek malê nena yenañ okna êntêk bôk hama yôv, ma doñtom lêk hamô lôkmala hathak loñbô. Yani bôk mi, ma doñtom lêk apôm yani hathak loñbô.’ Êñ ma thêlô enjgabôm nômbêñ ba eyañ lôk leñinmavi.

²⁵ “Ma namalô bôp haveñ ku denañ. Ma haveñ yama ma yani hale halêm anêñ ku kapô ba habobo unyak ma halañô avômalô eloyeñ bêñ. ²⁶ Êñ ma yani halama anyô ku te halêm ma hanañ hik yani liñ, ‘Idum malê?’ ²⁷ Ma anyô ku hanañ hadêñ yani nena, ‘Mamuyañ molok hale halêm hathak loñbô ba lemambô hik bokmañkao dopdop te ek malê nena yani hamô mavi ba halêm.’

²⁸ “Bôp halañô abô êñ ma lamaniñ kambom ba hadô ni unyak kapô. Êñ ma lambô hale yaiñ ma hadum ek indum yani lamavi. ²⁹⁻³⁰ Ma doñtom yani hanañ hadêñ lambô aêntêk, ‘Ondañô! Aisê ba huik bok siñ mavi ek nalum atu ba hadô o ba hi buyañ. Yani habuliñ anêm nômkama sapêñ ba hêv hadêñ avi idum sek waliliñ. Ma ya ma yahayabiñ o mavi ba yahalañô anêm abô hatôm sondabêñ nômbêñ intu sapêñ. Yahadum anêm ku hatôm

---

* 15:24: Ep 2:1,5

anyô oyañ. Ma doñtom miñ bôk huik bok nate ek ya lôk yenañ ñê môlô ami.'

³¹ "Ma lambô hanañ hadêñ yani nena, 'Yenañ okna, wak nômbêñ intu ma hômô haviñ ya ba yenañ nômkama sapêñ ma o iyom anêm. ³² Ma doñtom lêk ma alalô leñimavi ek malê nena mamuyañ molok bôk mi ma lêk alalô apôm yani hathak lojbo. Alalô asoñ nena bôk hama ma doñtom lêk hamô lôkmala hathak lojbo.' "

16

Abô loj kapô hathak kobom neyabiñ valuseley

¹ Yisu hanañ hadêñ anêñ ñê ku nena, "Anyô lôkmangiñ te hatak anyô te ek eyabiñ anêñ ku. Ma haven yam ma halañô nena ôpêñ habuliñ anêñ nômkama. ² Ba intu halam yani ba hanañ, 'Yahalañô nena hubuliñ yenañ nômkama. Ba oto anêm ku anêñ lavôñ êlêm ek yanggê. O miñ hatôm oyabiñ yenañ ku esak lojbo ami.'

³ "Ma anyô ku lahabi aêntêk, 'Yenañ anyô bêñ tem nêm ya vê ênjêk anêñ ku, aêñ ba yandum malê. Ya miñ anyô lôklokwañ hatôm yandum ku êmô ku kapô ami. Lôk ya mama ek yapetenak ek avômalô nêñêm ya sa. ⁴ Ai! Yahayala nôm atu ba yandum ek avômalô leñimavi ba neja ya thô êndêñ waklavôñ atu ba ya ku mi.'

⁵ "Aêñ ba yani halam ñê takatu ba bôk ewa anyô bêñ anêñ nômkama ba anêñ viyañ hêk denañ. Anyô môñ hayô ba yani hanañ hik ôpêñ liñ, 'Howa yenañ anyô bêñ anêñ nômkama vithê ba anêñ viyañ hêk?'

⁶ "Ma hanañ, 'Yahawa nôm lêñlêñ lôk uñ hatôm 100.' Êñ ma anyô ku hanañ, 'Onja kapyã atu ba bôk ato anêm nômkama halôk êlêm ma oto 50 iyom.'

⁷ "Yôv ma hanañ hadêñ yañ atu ba haven yam, 'Anêm viyañ ma vithê?'

"Êñ ma ôpêñ hanañ, 'Yahawa wit lôk vak hatôm 100.'

“Ma anyô ku hanaŋ, ‘Onja kapyra atu ba bôk ato anêm nômkama halôk êlêm ma oto 80 iyom.’

⁸ “Ma haveŋ yam ma anyô lôkmaŋgiŋ atu hayê nôm atu ba anêŋ anyô ku hadum. Êŋ ma hanaŋ nena ôpêŋ ma anyô kambom ma doŋtom hadum nômkama hatôm anyô lôkauk bêŋ. Avanônŋ, nê pik eyala kobom pik mavi anônŋ hamônŋ ek avômalô takatu ba esopa deda.

⁹ “Yanaŋ êndêŋ môle nena noja nômkama pik ba nônem êndêŋ avômalô vi ek thêlô leŋiŋmavi êndêŋ môle. Ma waklavônŋ atu ba nômkama mi, êŋ ma tem Wapômbêŋ enja môle thô ba unu unyak atu ba tem nômo mavi wak nômbêŋ intu sapêŋ.

¹⁰ * “Ôpatu ba hayabiŋ nôm yaônena mavi ma hatôm eyabiŋ nômbêŋ mavi aêŋ iyom. Ma ôpatu ba hayabiŋ nôm yaônena kambom ma tem eyabiŋ nômbêŋ kambom aêŋ iyom. ¹¹ Aêŋ ba oyabiŋ nômkama pik êntêk kambom, êŋ ma opalê tem nê nôm kama anônŋ êndêŋ môle? Mi. ¹² Ma oyabiŋ anyô yaŋ anêŋ nômkama kambom, êŋ ma opalê tem nê nôm kama ek môle da? Milôk.

¹³ * “Anyô ku te miŋ hatôm indum anyô bêŋ ju iniŋ ku ami. Ma tem la imbiŋ anyô yaŋ ma kapô êndô yaŋ. Ma tem ma endahaliŋ anyô yaŋ ma imbuliŋ dôm ek anyô yaŋ. Môle miŋ hatôm nosopa Wapômbêŋ lôk valuseleŋ ami.”

¹⁴ Nê Palisi takatu ba leŋiŋhaviŋ valuseleŋ elanô Yisu anêŋ abô takêŋ ba maleŋ thêlêv hathak Yisu. ¹⁵ * Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Môle udum ek avômalô leŋiŋimbi nena môle nê thêthônŋ mavi. Ma doŋtom Wapômbêŋ hayala môle nim kapôlômim. Nôm takatu ba avômalô leŋiŋhabi nena nôm mavi anônŋ, êŋ ma Wapômbêŋ hayê nena nôm ôvathek.

---

* 16:10: Luk 19:17-26   * 16:13: Mat 6:24   * 16:15: Mat 23:28; Luk 18:9-14

Yisu hanaŋ abô hathak balabuŋ

16 * “Abô balabuŋ lôk plopet iniŋ abô iyom hayabiŋ avômalô aleba hayô Jon anêŋ waklavôŋ. Ma lêk yahanauŋ Abô Mavi bêŋ hathak Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak. Ba avômalô bêŋ anôŋ lôklokwaŋ ek nimbitak nêyô loŋ lôkliŋyak êŋ kapô ba ini. 17 * Pik lo leŋ hatôm nêŋ yak. Ma doŋtom Wapômbêŋ anêŋ abô balabuŋ bunate miŋ hatôm nêŋ yak ami.

18 * “Anyô te hadô yanavi ba hawa avi yaŋ, êŋ ma hadum sek. Ma anyô te hawa avi atu ba yamalô bôk hadô, êŋ ma hadum sek haviŋ.”

Anyô lôkmaŋgiŋ lôk Lasalus

19 “Anyô lôkmaŋgiŋ te hamô ba wak nômbêŋ intu sapêŋ ma yani hik kwêv thapuk lo sôp thalaleŋ kêkêlô ba hayaŋ nôŋ mavi lomalama lôk lamavi bêŋ anôŋ. 20 Ma anyô siv te anêŋ athêŋ nena Lasalus hêk ôpêŋ anêŋ malak badêŋ abôlêk. Ma palê hatêtô liŋkupik lôkthô. 21 Ma yani lahaŋ enjaŋ ôpêŋ anêŋ nôŋ mapmap atu ba ibi hi, ma doŋtom mi. Yani hamô ma avuŋ ethak êlêm elami anêŋ palê.

22 “Haveŋ yam ma anyô siv hama, ma aŋela ewa yani ba i êdô hamô habobo Ablaham. Ma anyô lôkmaŋgiŋ êŋ hama haviŋ ba elav. 23 Anyô lôkmaŋgiŋ hamô ŋê ŋama iniŋ loŋ ba hawa vovaŋ bêŋ. Yani hêv ma liŋ ba hayê Ablaham lo Lasalus êmô daim bô. 24 Êŋ ma yani halam nena, ‘Wakamik Ablaham, lem ek ya ba nêŋ Lasalus ek etak baŋgwasin kupik êndôk ŋaŋ ba etak êyô êmô yadahalaŋ ek thilibuŋ ek malê nena yahawa vovaŋ bêŋ anôŋ hamô atum êntêk.’

25 “Ma doŋtom Ablaham hanaŋ viyaŋ nena, ‘Yenaŋ okna, sêbôk ba hômô pik ma howa anêŋ nôŋ mavi yôv ma Lasalus hawa anêŋ kambom. Ma doŋtom lêk yêlô êv

---

* 16:16: Mat 11:12-13   * 16:17: Mat 5:18   * 16:18: Mat 5:31-32; 19:9; Mak 10:11-12; Lom 7:2-3; 1Ko 7:10-11

yani thêvô ma o ma lêk howa vovaņ. ²⁶ Ma Wapômbêņ bôk hatak kolosoņ bêņ te hêk malêvôņ ek yêlô ma môlô. Ba intu miņ hatôm môlô nôlêm êndêņ yêlô ma yêlô nasôk êndêņ môlô ami.’

²⁷ “Ma ôpêņ hanaņ, ‘Aêņ ba wakamik, hatôm nêm Lasalus ba endeni wakamik anêņ unyak ²⁸ ma enaņ abô lôklokwaņ êndêņ yenaņ aiyaņ baherji takatu ek miņ nêlêm loņ vovaņ bêņ êntêk imbiņ ya ami.’

²⁹ “Ma doņtom Ablaham hanaņ, ‘Mose lo plopet iniņ abô hêk ba thêlô nedaņô ba nesopa.’

³⁰ “Ma ôpêņ hanaņ, ‘Wakamik Ablaham, miņ hatôm ami. Ma doņtom anyô ŋama te ni êndêņ thêlô, êņ ma tem thêlô nede kapôlôņiņ liliņ.’

³¹ “Ma doņtom Ablaham hanaņ hadêņ yani nena, ‘Thêlô miņ elañô Mose lo plopet iniņ abô ami. Êņ ma anyô ŋama te haviyô hathak loņbô, ma tem miņ nedaņô anêņ abô imbiņ ami.’ ”

17

Kambom hathak habuliņ êvhaviņ

(Mat 18:6-7; Mak 9:42-48)

¹ Yisu hanaņ hadêņ anêņ ŋê ku nena, “Nôm lomaloma tem êndôk avômalô leņiņ ek nindum kambom. Ma doņtom vovaņ bêņ tem êpôm opalêla takatu ba indum nôm êņ. ² Ma anyô te hadum ba yenaņ amena atu ba hêvhaviņ ya te hêv yak, ôpêņ tem êpôm malaiņ bêņ anôņ. Ôpêņ tem nêsôkwêņ valu bêņ te esak laselo ba nimbi yani êndôk ŋgwêk makidiņ ba ema. Malaiņ êņ ma yaôna ek malaiņ atu ba yani tem êpôm embeņ yam. ³ *Aêņ ba noyabiņ am.

“Mamuyaņ hadum kambom hadêņ o, êņ ma nu opesaņ abô imbiņ yani. Ma yani hale kapô liliņ, êņ ma nêm anêņ

---

* 17:3: Mat 18:15

kambom êj vê. ⁴ *Wak te iyom ma mamuyan hadum kambom hadêj o hatôm bôlônj bahenji ba lahavuju, ma bôlônj bahenji ba lahavuju havôhalêm hanañ hadêj o nena, ‘Alikakna, yahadum kambom’, êj ma nêm anêj kambom vê.”

Êvhavij

⁵ Ma aposel enañ hadêj Anyô Bêj nena, “Undum yêlôaniñ êvhavij indumbak bêj!”

⁶ *Ma Anyô Bêj hanañ, “Môlônim ôêvhavij ma yaôna hatôm ava yaônate, êj ma hatôm nonañ êndêj alokwanj sabo êntêk, ‘Osapu oda ba nu umiñ ñgwêk,’ êj ma tem endañô môlônim abô.”

Ñê ku iniñ auk

⁷ Ma Yisu hanañ, “Môlô othak ôêv ku nêpôpêk nôm hadêj malak lôj te. Êj ma ñê bêj bêj tem nenañ êndêj thêlô nena nejanj nôm êmônj e? Mi. ⁸ Ñê bêj bêj tem nenañ êndêj thêlô nena, ‘Nôpôpêk yêlôaniñ nôm êmônj ma môlônim embej yam.’ ⁹ Ma tem ñê bêj bêj nenañ leñijmavi bêj êndêj malak lôj êj e? Mi, thêlô idum iniñ ku iyom. ¹⁰ Ma môlô aêj iyom, môlô udum ku sapêj atu ba Anyô Bêj hêv hadêj môlô yôv, êj ma nonañ, ‘Yêlô ma ñê ku iyom ba adum yêlôaniñ ku iyom.’”

Yisu hadum anyô laumiñ mavi

¹¹ Yisu hi Jelusalem denañ ba hasopa loñôndê atu ba havej Samalia lo Galili iniñ pik malêvônj. ¹² Ma hi habobo malak te ma ñê lepla laumiñ êlêm êpôm yani. Thêlô imiñ daim dokte ¹³ *ma elam nena, “Anyô Bêj Yisu, lem ek yêlô.”

---

* 17:4: Mat 18:21-22   * 17:6: Mat 17:20; 21:21   * 17:13: Wkp 13:45-46

¹⁴ *Ma Yisu hayê thêlô ma hanañ, “Môlô unu uñgwik am thô êndênj nê êbôk da.” Êñ ma thêlô evenj ba i denañ ma leñjñkupik habitak mavi.

¹⁵ Ma thêlô êñ te hayê nena liñkupik lêk habitak mavi ma halehi ma halam kaêk lôk habô Wapômbênj anênj athênj. ¹⁶ Ma hayô ma halek vadônj lêlô ba thohavloma halôk pik habobo Yisu valuvi ma hêv lamavi hadênj yani. Ôpênj ma anyô Samalia te.

¹⁷ Ma Yisu hanañ, “Yahadum anyô laumiñ mavi. Ma anyô baheñvi ba lahavuva êmô êsê? ¹⁸ Aisê ka anyô loñ buyañ iyom hale halêm ek habô Wapômbênj anênj athênj?” ¹⁹ Ma Yisu hanañ hadênj ôpênj aêntêk, “Umbiyô ba nu, anêm hôêvhaviñ hadum ba o mavi.”

Wapômbênj anênj loñ lôkliñyak tem êlêm

(Mat 24:23-28,37-41; Mak 13:14-23)

²⁰ ñê Palisi enañ hik Yisu liñ nena, “Añgê ka tem Wapômbênj anênj loñ lôkliñyak êlêm?” Ma Yisu hanañ viyañ nena, “Wapômbênj anênj loñ lôkliñyak halêm ma tem miñj êlêm lôk lavônjñj ek avômalô nêgê ami. ²¹ Aênj ba tem miñj nenañ nena, ‘Ôñgô, Wapômbênj anênj loñ lôkliñyak êntêk aênj’ mena ‘Endaku aênj’ ami. Mi, Wapômbênj anênj loñ lôkliñyak lêk hamô môlô malêvônj.”

²² Ma Yisu hanañ hadênj anênj nê ku nena, “Wak te tem êyô ba môlô tem lemimimbiñj bênj anônj ek ôñgô Anyô Anênj Nakaduñj atu, ma doñtom môlô tem miñj ôñgô ami.

²³ *Ma avômalô tem nenañ êndênj môlô nena, ‘Ôñgô, yani hamiñj loñ êntêk!’ mena ‘hamiñj loñ endaku!’ Êñ ma môlô nômô maliñyaô ma miñj nosopa thêlô ami ²⁴ ek malê nena Anyô Anênj Nakaduñj atu anênj waklavônj ma tem avômalô sapênj nêgê êtôm damak hêv ba habi deda havenj

* 17:14: Wkp 14:2-3; Mat 8:3-4

* 17:23: Mak 13:21; Luk 21:8

leŋ lôkthô. ²⁵ Ma doŋtom tem yanja vovaŋ lomalomama ma môlô ɣê bôlônɛ êntêk tem nômbôliŋ dômmim êndêŋ ya vêmam.

²⁶ “Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu anêŋ waklavônɛ tem êtôm sêbôk ba Noa anêŋ waklavônɛ. ²⁷ Avômalô eyaŋ lo inum ma ewa i aleba êthônɛ paliŋ ma Noa hi yeŋ kapô. Êŋ ma ɣambô bêŋ hayô ba habuliŋ thêlô sapêŋ. ²⁸ *Aêŋ ba hatôm aêsêbôk ba Lot anêŋ waklavônɛ. Avômalô eyaŋ ba inum ma êv vuli lôk ewa vuli ma evatho ku lôk elav iniŋ unyak. ²⁹ Ma doŋtom wak atu ba Lot hatak Sodom ba hi ma atum lôk valu vovaŋ solpa halôk anêŋ leŋ ba habuliŋ thêlô sapêŋ. ³⁰ Waklavônɛ atu ba Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu injik i thô ma tem imbitak ketheŋ oyaŋ aêŋ iyom.

³¹ * “Wak êŋ ma anyô te hamô unyak vôn ma anêŋ nômkama hamô unyak kapô, êŋ ma miŋ ni unyak kapô ek enja anêŋ nômkama ami. Mi, êsôn ba ni iyom. Ma aêŋ iyom ma anyôla hamiŋ ku kapô ma miŋ endeni unyak ami. Mi, êsôn ba ni iyom. ³² *Môlô lemim imbi Lot yanavi! ³³ *Anyô te hadum ek embalonɛ yanida anêŋ lôkmala lonɛ ma anêŋ lôkmala tem nêŋ yak. Ma doŋtom anyô te hatak anêŋ lôkmala ma anêŋ lôkmala tem êmô mavi.

³⁴ “Yanaŋ êndêŋ môlô nena bôlônɛ êŋ ma anyô ju tem nêjêk yêŋ doŋtom ma tem neja anyô yaŋ ma yaŋ ênjêk. ³⁵⁻³⁶ Ma avi ju tem nepesaŋ iniŋ palawa ma tem neja avi yaŋ ma yaŋ êmô.”*

³⁷ ɣê ku enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Anyô Bêŋ, nôŋ êŋ tem imbitak êsê?”

* 17:28: Stt 18:20–19:25 * 17:31: Mat 24:17–18 * 17:32: Stt 19:17,26

* 17:33: Luk 9:24 * 17:35–36: ɣê lôkauk vi enaŋ nena abô doho atu ba Luk hato ma hêk denaŋ. Abô êŋ ma aêntêk: Anyô ju êmô ku kapô ma neja yaŋ ma yaŋ êmô.

Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Menak lambek ethak doŋtom ba êmô loŋ takatu ba alim hapalê hêk.”

18

Abô loŋ kapô hathak avi tôp lôk anyô halaŋô abô

¹*Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô ek neteŋ mek êtôm wak nômbêŋ intu sapêŋ ma miŋ kapôlônŋiŋ enŋiap ami. ²Aêŋ ba yani hanaŋ aêntêk, “Malak lôŋ te ma anyô bêŋ halaŋô avômalô iniŋ abô hamô. Yani ma miŋ hakô Wapômbêŋ ami ma hapôlik ek avômalô iniŋ abô haviŋ. ³Ma avi tôp te hamô lôŋ êŋ. Ma yani hi hadêŋ anyô bêŋ êŋ lôbôlôn ma hanaŋ, ‘Anyô te habuliŋ ya. Ma ôlêm ondanô yenaŋ abô ba opesaŋ.’ ⁴Ma doŋtom anyô bêŋ hadô avi tôp êŋ anêŋ abô hatôm wak bêŋ anôŋ.

“Haveŋ yam ma anyô bêŋ êŋ lahabi nena, ‘Miŋ yahalaŋô Wapômbêŋ anêŋ abô ami ma yakapôlôn hadô avômalô iniŋ abô haviŋ, ⁵ma doŋtom yahadô ek avi tôp êntêk êlêm wak nômbêŋ intu sapêŋ ba imbuliŋ yenaŋ auk. Aêŋ ba yandanô yani anêŋ abô ba yapesaŋ ketheŋ ek yani êmô tiŋiŋ.’”

⁶Ma Anyô Bêŋ Yisu hanaŋ, “Noja auk esak anyô bêŋ kambom êntêk anêŋ kobom. ⁷Aêŋ ba Wapômbêŋ tem endanô anêŋ avômalô takatu ba bôk hatak i yôv iniŋ asêŋ atu ba elaŋ bôlôvôn ba wak mena mi e? Tem endanô. Ma tem yani endanô yaôyaô e? ⁸Mi anôŋ! Yanaŋ avanôŋ biŋ nena yani tem endanô ketheŋ ma tem epesaŋ. Ma doŋtom Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu halêm pik hathak loŋbô, êŋ ma tem êpôm nena avômalô êvhaviŋ doho êmô mena mi e?”

Abô loŋ kapô hathak anyô ju eteŋ mek

⁹Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ avômalô takatu ba leŋiŋhabi nena thêlô ma avômalô thêthônŋ iyom ba êyê

---

* 18:1: Kol 4:2; 1Te 5:17

avômalô vi kambom. Êñ ma Yisu hanañ nena, ¹⁰ “Anyô ju i unyak mathen ek neten mek. Anyô yan ma Palisi ma yan ma anyô hawa takis. ¹¹ Palisi êñ da hamiñ ba haten mek nena, ‘Wapômbên, mavi anên ek ya anyô mavi ma ya miñ hatôm anyô vi ami. Thêlô ma ñê vani lôk ñê kambom lôk ñê idum sek haviñ anyô yan yanavi. Ma ya ma mi anên, ya ma miñ hatôm anyô hawa takis endaku ami. ¹² *Sonda te anên wak ju ma yahavak balabuñ ek nôm. Ma nômkama nômbên atu ba yahawa ma yahabi sam hi ôdên laumiñ ba yahêv ôdên te hadên o.’

¹³ * “Ma doñtom anyô hawa takis hamiñ daim ma hakô ek êñê len. Ma yani hakôm ba hatak bañ luvi hêk madaluk siñ ma hanañ, ‘Wapômbên, ya anyô kambom ba nêm kapôlôm ek ya.’ ”

¹⁴ * Ma Yisu hanañ, “Yanañ êndên mólô nena anyô hawa takis havôhi anên unyak ma lêk anyô thêthôn hêk Wapômbên ma. Ma anyô yan ma mi. Ôpatu ba hêv anên athên liñ ma tem Wapômbên etauviñ anên athên. Ma doñtom ôpatu ba hatauviñ i ma tem Wapômbên nêm anên athên liñ.”

*Yisu hêv mek hathak avômena
(Mat 19:13-15; Mak 10:13-16)*

¹⁵ Avômalô ewa iniñ avômena yaônena i hadên Yisu ek etak bañ êyô ênjêk thêlô. Ma anên ñê ku êyê ma ethañ i. ¹⁶ Ma doñtom Yisu halam avômena êlêm ma hanañ nena, “Notak avômena yaônena ba nêlêm êndên ya ma miñ numiñ loñ siñ ami ek malê nena avômalô takatu ba athên mi hatôm avômena takêntêk ma Wapômbên anên loñ lôklinyak ma thêlônin. ¹⁷ *Yanañ avanên êndên mólô nena ôpatu ba miñ hawa Wapômbên anên loñ lôklinyak

* 18:12: Ais 58:1-4; Mat 23:23   * 18:13: Sng 51:1   * 18:14: Mat 23:12

* 18:17: Mat 18:3

hatôm avômena yaônena ami ma miñ hatôm imbitak êyô loñ êñ kapô ba ni ami. Ma mi.”

*Anyô lôk nômkama bêñ hanañ abô haviñ Yisu
(Mat 19:16-30; Mak 10:17-31)*

¹⁸ *Anyô bêñ te hanañ hik Yisu liñ nena, “Kêdôñwaga mavi, ma yandum malê ek yamô lôkmala êtôm wak nômbêñ intu sapêñ?”

¹⁹ Ma Yisu hanañ, “Holam ya nena mavi eka? Anyô late miñ mavi ami ma Wapômbêñ iyom intu ba mavi. ²⁰ *Abô balabuñ ma bôk hoyala yôv: ‘Miñ undum sek imbiñ anyô yañ yanavi ami. Miñ nuñgwik anyô vônô ami. Miñ onja vani ami. Miñ onañ abôyañ esak anyô vi ba undum abô ek i ami. Ma ondovak lemambô lo lemtambô.’ ”

²¹ Ma anyô bêñ êñ hanañ, “Ya yaôna aleba lêk ma yahasopa abô balabuñ takêñ.”

²² Ma Yisu halañô ma hanañ hadêñ ôpêñ nena, “Mavi anôñ, ma doñtom nômlate hamô denañ. Nu nêñ anêñ nômkama sapêñ ek avômalô nêñ nêñ vuli ma onja valuseleñ sapêñ ba nêñ êndêñ ñê siv. Êñ ma tem anêñ nômkama mavi lomaloma êmô malak leñ. Ma ôlêñ osopa ya.”

²³ Yani ma anyô lôk nômkama bêñ anôñ. Ba intu halañô abô êñ ma hêv malaiñ bêñ hadêñ yani ba hi lôk lamalaiñ. ²⁴ Yisu hayê yani lamalaiñ ma hanañ, “Ñê lôk nômkama bêñ tem nêpôm malaiñ bêñ ek nimbitak nêyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô ba ini. ²⁵ Avanôñ biñ nena miñ malaiñ bêñ ek bok kamel imbitak êyô luvik idu sôp anêñ abyañ ba ni ami, ma doñtom malaiñ anôñ ek anyô lôk nômkama bêñ te imbitak êyô Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak kapô.”

---

* 18:18: Luk 10:25   * 18:20: Kis 20:12-16; Lo 5:16-20

²⁶ Avômalô elarô abô êñ ma enar nena, “Avanôñ e? Aên ba miñ hatôm anyôla imbitak êyô Wapômbên anên loñ lôklijak kapô ba ni ami e?”

²⁷ Ma Yisu hanañ, “Nôm takatu ba anyô miñ hatôm nindum ami, intu Wapômbên hatôm indum.”

²⁸ Ma Pita hanañ, “Yêlô bôk atak yêlôaniñ nômkama sapên ba alêm asopa o.”

²⁹ Ma Yisu hanañ hadên thêlô nena, “Yanañ avanôñ nena avômalô takatu ba leññhabi Wapômbên anên loñ lôklijak ba etak iniñ unyak lo avi ma iviyañ lôk lami ma nali, ³⁰ ma thêlô êmô pik denañ ma Wapômbên tem nêm iniñ nômkama lôkthô êndên i ba tem nêm bên anôñ êyô êmô iniñ loñ imbiñ ma ember yam ma tem nêm lôkmala atu ba nêmo êtôm wak nômbên intu sapên êndên i imbiñ.”

Yisu hanañ abô hathak anên ñama bôlônj te lô
(Mat 20:17-19; Mak 10:32-34)

³¹ *Yisu hawa ñê ku laumiñ ba lahavuju takatu hathak doñtom ma hanañ, “Nodañô. Alalô ana daku Jerusalem ma abô tak sêbôk ba plopet eto hathak Anyô Anên Nakaduñ atu tem imbitak avanôñ. ³² *Tem nêñêm yani êndôk ñê loñ buyañ Lom baheñij. Ma tem nemalik esak yani ba nenañ abô lomaloma esak yani ma nêsôvwapôk êyômô yani. ³³ Ma nebali yani ba nijik yani vônô. Ma êtôm wak lô ma tem yani imbiyô esak loñbô.”

³⁴ *Ma doñtom ñê ku miñ eyala abô takên ami. Abô êñ anên ôdôn ma havuñ ek thêlô ba thêlô miñ eyala ami ma êthônj paliñ.

Yisu hadum anyô mapusip te mavi
(Mat 20:29-34; Mak 10:46-52)

---

* 18:31: Luk 24:44   * 18:32: Luk 9:22,44   * 18:34: Mak 9:32

³⁵ Yisu hayô habobo Jeliko ma anyô mapusip te hamô lojôndê danj vi ba hapetenak ek avômalô nênmê yani sa. ³⁶ Yani halanjô avômalô bêj anôj ele ba i ma hanaj hik thêlô lij nena, “Malê?” ³⁷ Ma thêlô enaj hadêj yani nena, “Yisu anêj Nasalet halêm.”

³⁸ Êj ma anyô mapusip halam nena, “Yisu, Devit anêj Lim Lukmuk, nênm kapôlôm ek ya!”

³⁹ Avômalô takatu ba êmôj ethaj yani ba enaj, “O bônôj.” Ma dojtom yani halam lôklala nena, “Devit anêj Lim Lukmuk, nênm kapôlôm ek ya!”

⁴⁰ Êj ma Yisu hamiñ ma hanaj ek thêlô neja ôpêj êlêm. Yani hayô ma Yisu hanaj hik yani lij nena, ⁴¹ “Lemhaviñ yandum malê êndêj o?”

Ma ôpêj hanaj, “Anyô Bêj, yalenhaviñ yangê tak.”

⁴² Ma Yisu hanaj hadêj ôpêj nena, “Nôngô tak. Anêm hôêvhaviñ hadum ba hubitak mavi.” ⁴³ Ma kethej oyaj ma ôpêj madaluk hakyav ba hayê tak. Ma yani hasopa Yisu lôk habô Wapômbêj anêj athêj. Ma avômalô nômbêj atu ba i haviñ yani êyê nôm êj ba êbô Wapômbêj anêj athêj haviñ.

19

Yisu hi Sakius anêj unyak

¹ Yisu hayô Jeliko ma hi iyom. ² Ma anyô lôk valuselej bêj te hamô. Yani ma anyô bêj hawa takis ba anêj athêj nena Sakius. ³ Yani lahaviñ ênjê nena Yisu ma opalê, ma dojtom avômalô bêj anôj ma Sakius anyô bidonj ba miñ hatôm ênjê ami. ⁴ Êj ma yani halanjviñ hamôj ba hi ma hathak alokwanj sabo te ba hamô ek ênjê Yisu.

⁵ Yisu hayô loj êj ma hêv ma hathak lej ma hanaj, “Sakius, ôndôk ba ôlêm kethej. Yaô ma tem yamô anêm

unyak.” ⁶ Êñ ma kethen oyañ ma Sakius halôk ma hawa Yisu thô lôk lamavi.

⁷*Ma avômalô sapêñ êyê ba kapôlônijn diñdinj ba enañ nena, “Yani hi hamô haviñ anyô kambom te.”

⁸*Ma doñtom Sakius haviyô hamiñ ma hanañ hadên Anyô Bêñ nena, “Anyô Bêñ, ondanô. Tem yambi yenañ nômkama sam ni ôdôn ju ba yanêm yañ êndên ñê siv. Ma bôk yahasau anyôla ba yahawa anên valuseleñ doho vani, êñ ma tem yanêm valuseleñ êtôm dum ayova êyômô loñ imbiñ.”

⁹*Ma Yisu hanañ hadên yani nena, “Lêk ma Wapômbên hêv avômalô unyak êntêk êñ bulubiñ ek malê nena yani ma Ablaham anên nakaduñ te. ¹⁰*Anyô Anên Nakaduñ atu halêm ek êmbôlêm ñê takatu ba êv yak ek nêm i bulubiñ.”

Abô loñ kapô hathak anyô bêñ te hêv valuseleñ hadên ñê ku (Mat 25:14-30)

¹¹ Avômalô elañ abô êñ yôv ma Yisu hanañ abô loñ kapô te haviñ ek malê nena yani lêk habobo Jelusalem. Ma avômalô takên leñijnhabi nena yani hayô Jelusalem, êñ ma Wapômbên anên loñ lôkliñyak tem imbitak êmô pik. ¹² Êñ ma Yisu hanañ nena, “Anyô bêñ te anên namalô tem ni loñ buyañ ek enja athên lôk kuluj kiñ vêmam ka êmbôlêm anên malak ôdôn esak loñbô ek eyabiñ anên avômalô. Loñ êñ ma daim kambom. ¹³ Vêm ma yani halam anên ñê ku laumiñ hathak doñtom ma hêv valuseleñ hatôm 100 hadên thêlô tomtom sapên. Ma hanañ aêntêk, ‘Môlô noja valuseleñ êntêk ba nundum ku esak endeba yambô alêm esak loñbô am.’ Yôv ma hatak thêlô ba hi.

---

* 19:7: Luk 15:2   * 19:8: Kis 22:1; Nam 5:6-7   * 19:9: Luk 13:16; Ap 16:31   * 19:10: Luk 15:4; Jon 3:17; 1Ti 1:15

14 “Ma dorjtom yanida anêj avômalô kapôlônjij agiap ek yani. Êj ma yani hi loj buyañ ma thêlô êv anyô doho ba esopa yani ek nenañ aêntêk, ‘Yêlô adô anyô êntêk imbitak êtôm yêlôaniñ kij.’

15 “Ma dorjtom yani habitak kij yôv ma havôhalêm ma hanañ aêntêk, ‘Nodam ñê ku takatu ba bôk yahêv valuselej hadêj i ek yayala nena thêlô tomtom bôk êvôv valuselej vithê haviñ.’

16 “Êj ma anyô te hamônj hi ma hanañ, ‘Anyô bêj, yahadum ku hathak anêm valuselej êj ba yahavôv valuselej hatôm 1,000.’

17* “Ma anêj anyô bêj hanañ nena, ‘Mavi anônj! O anyô katô ba hudum ku mavi. Hoyabiñ nôm yaôna dedauñ mavi ba intu oyabiñ malak lôj laumiñ.’

18 “Yôv ma anyô yañ halêm ma hanañ, ‘Anyô bêj, hathak anêm valuselej, yahavôv valuselej hatôm 500.’

19 “Ma anêj anyô bêj hanañ hadêj yani, ‘Oyabiñ malak lôj baherji.’

20 “Yôv ma anyô ku te lô halêm ma hanañ, ‘Anyô bêj, anêm valuselej atutêk. Yahavuvi halôk sôp ba yahadô hamô ²¹ ek malê nena yahakô ek o. O ma anyô malem thêlêv. Hothak hôvôv anyô vi iniñ nômkama ba howa hatôm anêm. Ma pik atu ba anyô yañ hapaliv yañvêk halôk ma hothak howa anêj anônj.’

22 “Êj ma anêj anyô bêj hanañ, ‘O anyô ku mi kambom ba oda anêm abô intu hanañ o bêj. Bôk hoyala yôv nena ya hathak yahavôv anyô vi iniñ nômkama ba yahawa hatôm yenañ. Lôk pik atu ba anyô yañ hapaliv yañvêk halôk ma ya hathak yahawa anêj anônj. ²³ Ma aisê ka miñ hotak yenañ valuselej halôk unyak valuselej ek êmbôv

---

* 19:17: Luk 16:10

doho ami ek wakma atu ba yahavôhalêm hathak loṅbô ma tem yanja doho êyômô loṅ imbiṅ?

²⁴ “Êṅ ma hanaṅ hadêṅ ṅê takatu ba imiṅ habobo nena, ‘Môlô noja anêṅ valuseleṅ hatôm 100 vê ênjêk yani ba nônmêm êndêṅ ôpatu ba hawa 1,000.’

²⁵ “Ma thêlô enaṅ hadêṅ yani nena, ‘Anyô bêṅ, yani anêṅ 1,000 bôk hamô yôv.’

²⁶* “Ma yani hanaṅ, ‘Yanaṅ êndêṅ môlô nena ôpatu ba hadum ku mavi hathak yenaṅ nômkama ba habitak bêṅ, êṅ ma tem yatak doho êyômô loṅ imbiṅ ba yanêm êndêṅ ôpêṅ. Ma doṅtom ôpatu ba miṅ hadum ku hathak yenaṅ nômkama ami, êṅ ma tem yanêm dokte atu ba havalonṅ loṅ vê ênjêk yani.’

²⁷ “Ma doṅtom ṅê takatu leṅṅmanṅ hathak ya ba êdô ek yambitak iniṅ kiṅ, ‘Noja i êlêm loṅ êntêk ma uṅgwik i pôpônô ênjêk yamaleṅ.’ ”

²⁸ Yisu hanaṅ abô êṅ yôv ma hamônṅ ba hi Jerusalem.

*Yisu habitak hayô Jerusalem hatôm kiṅ
(Mat 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)*

²⁹ Yisu habobo Betpagi lo Betani, malak ju êṅ hêk habobo Dum Oliv. Ma hêv anêṅ ṅê ku ju ba i ma hanaṅ nena, ³⁰ “Mamu unu malak entuvulu. Ma numbitak nôyô ma tem ôṅgô ekak bok doṅki map te loṅ ba hamiṅ. Bok êṅ ma miṅ bôk anyôla hayô hamô ami. Ma nopole yak vê ma nondom ba nôlêm. ³¹ Ma anyôla hanaṅ nena, ‘Mamu opole eka’, êṅ ma nonaṅ viyaṅ nena, ‘Anyô Bêṅ lahaviṅ indum ku te esak.’ ”

³² Yisu hêv thai ba i ma êyê nômkama sapêṅ hatôm atu ba yani hanaṅ. ³³ Thai epole bok doṅki êṅ anêṅ yak vê ma bok anêṅ alaṅsi enaṅ hadêṅ thai nena, “Mamu opole eka?”

---

* 19:26; Mat 13:12; Luk 8:18

³⁴ Ma thai enañ, “Anyô Bêñ lahavij indum ku te esak.”

³⁵ Êñ ma thai ewa bok doñki ba i êv hadêñ Yisu. Ma thai ibi iniñ kwêv thilibuñ daim thô ba engava hayôhêk bok doñki dômlokwañ, ma thai êv Yisu sa ek hathak hayô hamô bok êñ. ³⁶ Ma Yisu hi ma avômalô engava iniñ kwêv thilibuñ hêk loñôndê.

³⁷ Yani halôk Dum Oliv ek ni vi tuvulu Jelusalem. Ma avômalô nômbêñ atu ba esopa yani leñijmavi hathak nômbithi nômbêñ atu ba bôk thêlô êyê. Ba êbô Wapômbêñ ba elam nena,

³⁸ * “Wapômbêñ nêñ lamavi êndêñ kiñ atu ba halêñ hathak Anyô Bêñ anêñ athêñ! *Kapya Yey 118:26*
Avômalô malak leñ leñijmavi ma alalô nanêñ athêñ lôkmañgij êndêñ Wapômbêñ esak leñ ba ni.”

³⁹ Ma Palisi doho imiñ avômalô takêñ kapô ba enañ hadêñ Yisu aêntêk, “Kêdôñwaga, osañ anêñ ñê ku takêntêk.”

⁴⁰ Ma Yisu hanañ vijañ nena, “Yanañ êndêñ môlô nena thêlô bônôñ ma tem valu nendam kaêk.”

⁴¹ Yisu habobo Jelusalem ma hayê vi tuvulu ba halañ hathak avômalô Jelusalem ⁴² ba hanañ, “Yalerjhavij lêk oyala nôñ takatu ba nundum ek Wapômbêñ indum môlô kapôlômmim êñjêk yaô. Ma doñtom mi, nôñ takêñ hamô loñ kapô ba môlô miñ hatôm ôñgô ami. ⁴³ Aêñ ba waklavôñ hayô ma ñê vovak tem nêyô ba nedav badêñ êwê embeñ Jelusalem sapêñ ba nêñ mô kapô ba nindum ek nijik môlô vônô. ⁴⁴ *Thêlô tem nimbuliñ môlônim loñ sapêñ ba nijik môlô takatu ba ôñmô unim badêñ kapô vônô. Ma valu atu ba olav unyak hathak ma tem miñ êyômô yañ loñ ami. Nôm malaiñ êñ tem êlêñ ek malê nena môlô miñ

---

* 19:38: Luk 2:14   * 19:44: Luk 21:6

oyala waklavônj atu ba Wapômbênj halêm pik ek nê mômô bulubiñ ami.”

*Yisu hêv nê idum ku valu vê hêk unyak mathej kapô
(Mat 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)*

⁴⁵ Vê m ma Yisu habitak hayô Wapômbênj anênj unyak mathej anênj piklêvônj. Ma hayê avômalo ewa nômkama ba êdô hamô ek avômalo vi nê nê m vuli. Ênj ma halupunij i ba hêv i vê hêk unyak mathej kapô ba êle yaiñ ba i. Ma hanañ hadênj thêlô aêntêk, ⁴⁶ * “Wapômbênj anênj kapya hanañ nena, ‘Yenañ unyak ma unyak netej mek êndôk.’ Ma mômô lêk udum ba habitak hatôm nê vani iniñ loñ ekopak êmô.”

⁴⁷ * Ma wak nômbênj intu ma yani hadênj avômalo halôk unyak mathej. Ma nê bêngbênj êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ lôk Israêl iniñ nê bêngbênj, thêlô êbôlêm loñondê ek nijik Yisu vônô. ⁴⁸ Ma doñtom thêlô miñ hatôm nêpôm loñondê te ami ek malê nena avômalo sapênj lenjñmavi bênj ek Yisu ba êmô ek nedañô anênj abô sapênj.

20

*Yisu, opalê hêv athênj bênj hadênj o?
(Mat 21:23-27; Mak 11:27-33)*

¹ Wak te ma Yisu hadênj avômalo hamô Wapômbênj anênj unyak mathej anênj piklêvônj ba hanañ Wapômbênj anênj Abô Mavi hadênj i. Ma nê bêngbênj êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ ethak doñtom haviñ nê bêngbênj ba i hadênj Yisu. ² Ma thêlô enañ, “Opalê hêv athênj bênj hadênj o lôk hêv ku hadênj o ba intu hudum nô m takêntêk?”

* 19:46: Ais 56:7; Jer 7:11   * 19:47: Luk 21:37

³ Ma Yisu hanaŋ viyaŋ nena, “Tem yanaŋ injik môlô liŋ esak abô te aêŋ iyom. ⁴ Opalê hêv ku nisik avômâlô êndôk ŋaŋ hadêŋ Jon? Wapômbêŋ leŋ? Mena anyô pik?”

⁵ Ma thêlôda enaŋ hadêŋ i nena, “Alalô anaŋ nena Wapômbêŋ hêv ku êŋ hadêŋ Jon ma tem yani enaŋ, ‘Ma aisê ka môlô miŋ ôêvhaviŋ yani ami?’ ⁶ Ma doŋtom alalô anaŋ nena, ‘Anyô pik te hêv ku êŋ,’ êŋ ma avômâlô tem nijik alalô esak valu ek malê nena thêlô êvhaviŋ nena Jon ma plopet te.”

⁷ Ma thêlô enaŋ hadêŋ Yisu nena, “Yêlô athônŋ paliŋ.”

⁸ Êŋ ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô, “Aêŋ ba miŋ hatôm yandam ôpatu ba hêv athêŋ bêŋ hadêŋ ya anêŋ athêŋ bêŋ êndêŋ môlô ami. Ma mi.”

Abô loŋ kapô hathak ŋê kambom eyabiŋ ku yak waiŋ

(Mat 21:33-46; Mak 12:1-12)

^{9*} Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ avômâlô, “Anyô te havatho anêŋ ku yak waiŋ ma hêv hadêŋ ŋê ku doho ek neyabiŋ ba hanaŋ nena, ‘Waklavônŋ yak waiŋ hik anônŋ ma nombak vose ni ôdônŋ ju ba nônêm vi êndêŋ ya ma noja vi êtôm môlônim vuli.’ Ma hi hamô loŋ buyaŋ sawa daim. ¹⁰ Ma waklavônŋ yak waiŋ hik anônŋ hayô ma hêv anêŋ anyô ku te ba hi hadêŋ thêlô ek enja anêŋ sam. Ma doŋtom thêlô ik yani kambom ba êv yani hi oyaŋ. ¹¹ Êŋ ma ku anêŋ alaŋ hêv anyô ku yaŋ ba hi hadêŋ thêlô, ma doŋtom thêlô idum kobom kambom hadêŋ yani lôk ik yani ma êv yani vê oyaŋ ba hi. ¹² Yôv ma hêv anyô ku te lô ba hi, ma doŋtom ŋê ku takêŋ ibuliŋ yani ma êvônŋ yani ba ibi yani hi.

¹³ “Aêŋ ba ku alaŋ hanaŋ hadêŋ yanida nena, ‘Yandum malê? Tem yanêm yenaŋ okna atu ba yalenŋhaviŋ bêŋ anônŋ. Yahadum aêŋ ma tem nedaŋô anêŋ abô.’ ¹⁴ Ma doŋtom ŋê ku êyê namalô hayô ma enaŋ hadêŋ i nena,

---

* 20:9: Ais 5:1

‘Ôpêntêk ma ku alañ anêḡ nakaduḡ ba tem eyabiḡ lambô anêḡ ku. Alalô ik yani vônô ma ku êḡ tem imbitak alalôaniḡ.’ ¹⁵ Ba intu evaloḡ yani ba êvôv hale yaiḡ ma ik yani vônô.

“Aêḡ ba ku anêḡ alañ tem indum malê êndêḡ thêlô? ¹⁶ Tem ni injik ḡê ku takêḡ vônô ma nêḡ ku êḡ êndêḡ anyô vi ek neyabiḡ.”

Ma avômalô elañô abô loḡ kapô êḡ ma enañ, “Yêlô adô abô loḡ kapô êḡ injik anôḡ!”

¹⁷ Ma doḡtom Yisu hatitiḡ thêlô lôklokwaḡ ma hanaḡ, “Ma bôk eto abô êntêk aêḡ eka?

“Valu atu ba ḡê elav unyak êpôlik hathak,

ma lêk habitak landiḡ anôḡ.’ *Kapya Yey 118:22*

¹⁸ *Ma avômalô takatu ba êv yak hayôhêk valu êntêk, ma tem nipup nenanena. Mena valu êḡ hêv yak hayôhêk anyôla, ma tem ipulusik ba imbitak malimmalim.”

¹⁹ Ma ḡê bêḡbêḡ êbôk da lôk ḡê lôkauk hathak abô balabuḡ eyala nena Yisu hanaḡ abô loḡ kapô êḡ hathak thêlô. Ba intu êbôlêḡ loḡôndê ek nebaloḡ yani, ma doḡtom êkô hathak avômalô.

Nênêḡ takis êndêḡ Sisa mena dô

(Mat 22:15-22; Mak 12:13-17)

²⁰ *Yôv ma ḡê bêḡbêḡ maleḡ hadahaliḡ Yisu ek nebaloḡ yani esak anêḡ abô. Ma thêlô êv ḡê kambom doho vuli ek nimbitak êtôm ḡê thêthôḡ ek nesau Yisu. Thêlô elav gwasilim ek nebaloḡ Yisu anêḡ abô êndôk ba nêḡnêḡ yani êndêḡ Lom iniḡ anyô bêḡ Pailat. ²¹ Êḡ ma thêlô enañ hadêḡ Yisu nena, “Kêdôḡwaga, yêlô ayala nena anêḡ abô sapêḡ ma abô avanôḡ iyom. Ma hudum kobom doḡtom hadêḡ avômalô sapêḡ lôk hôdôḡ avômalô hathak Wapômbêḡ anêḡ abô ma thêthôḡ iyom. ²² Aêḡ ba lemhabi

* 20:18: Ais 8:14-15 * 20:20: Luk 11:54

aisê? Bumalô iniņ balabuņ hanaņ nena yêlô hatôm nanêm valuseleņ êndêņ Sisa mena mi e?”

²³ Yisu hayala thêlônin auk ba hanaņ hadêņ thêlô,
²⁴ “Môlô unġwik valuseleņ te thô ek yangê. Opalê anêņ dahô lôk athêņ hêk valuseleņ êntêk?” Ma thêlô enaņ, “Sisa.”

²⁵ Êņ ma Yisu hanaņ hadêņ thêlô nena, “Sisa anêņ nômkama ma nônêm êndêņ Sisa da. Ma Wapômbêņ anêņ nômkama ma nônêm êndêņ Wapômbêņ da.”

²⁶ Yisu hanaņ aêņ ba avômalô sapêņ elanô. Ba intu ñê êņ miņ hatôm nebalon yani esak anêņ abô ami. Ma eson kambom hathak anêņ abô ba thêlô bônôn.

Abô hathak ñê ñama tem nimbiyô aisê

(Mat 22:23-33; Mak 12:18-27)

²⁷ Ma Sadyusi doho i hadêņ Yisu. Thêlô ma ôdôn te atu ba enaņ nena ñê ñama tem miņ nimbiyô esak loņbô ami. Aêņ ba intu enaņ hik Yisu liņ nena, ²⁸*“Kêdônwaga, Mose hato hadêņ alalô nena, ‘Anyô te hama ba nali mi ma anêņ yaņ hamô, ma enja avi tốp êņ ek imbi yaņ atu ba hama anêņ nakaduņ vê.’ ²⁹ Aêņ ba ñê lôk iviyaņ baherņvi ba lahavuju êmô. Ma bôp hawa avi te ba hama ma nakaduņ mi. ³⁰ Ma nôk enja avi tốp êņ, hawa ba hama ba nakaduņ mi. ³¹ Ma ñgwa aêņ iyom. Ma iviyaņ takatu ba êmô ma nesopa kobom doņtom êņ iyom. ³² Vêm ma avi tốp êņ hama haviņ. ³³ Ma waklavôn ñê ñama iviyô hathak loņbô ma avi tốp atu ba ñê lôk iviyaņ baherņvi ba lahavuju takatu ba ewa ma alisê te anêņ avi?”

³⁴ Ma Yisu hanaņ vinyaņ hadêņ thêlô nena, “Avômalô pik ethak ewa i, ³⁵ ma doņtom avômalô takatu ba Wapômbêņ hêv i bulubiņ ba ewa lôkmala hathak loņbô, thêlô êņ miņ hatôm neja i esak loņbô ami. ³⁶ Thêlô ma tem nêtôm anjela

---

* 20:28: Lo 25:5

ba intu tem miñ nema ami. Wapômbênj bôk hik thêlô liñ yôv hêk ñama ba intu hik thô nena thêlô ma yani anêñ nali.

³⁷ **“Mose da anêñ abô hik thô nena ñê ñama tem nimbiyô esak loñbô. Sêbôk ba Mose hayê atum hathañ hamô alokwañ liñ ma halam Anyô Bêñ nena ‘Ablaham lo Aisak ma Jekop iniñ Wapômbênj.’* ³⁸ *Alalô ayala nena Wapômbênj ma miñ ñê ñama iniñ Wapômbênj ami. Mi, yani ma ñê lôkmala iyom iniñ Wapômbênj ek malê nena yani hayala nena avômalô lôkthô ma êmô lôkmala.”*

³⁹ *Ñê lôkauk hathak abô balabuñ doho elañô abô êñ ma enañ hadêñ Yisu aêntêk, “Êê, Kêdônwaga, anêm abô ma mavi anôn!”* ⁴⁰ *Ma avômalô sapêñ elañô anêñ abô ba êkô ma miñ enañ hik yani liñ ek nesau yani esak loñbô ami.*

Mesia ma opalê anêñ lim lukmuk?

(Mat 22:41–23:36; Mak 12:35–40; Luk 11:37–54)

⁴¹ *Yôv ma Yisu hanañ hadêñ thêlô nena, “Avômalô ethak enañ nena Mesia ma Devit anêñ lim lukmuk eka?*

⁴² *Hêk Kapya Yey kapô ma Devit da hanañ aêntêk,*

“Anyô Bêñ Wapômbênj hanañ hadêñ yenañ Anyô Bêñ Mesia nena,

“Ômô yabaheñ vianôn

⁴³ *endeba yatak ñê takatu ba ik vovak hadêñ o nêômô vemkapô vibiñ am.”* *Kapya Yey 110:1*

⁴⁴ *Ma Devit da bôk halam Mesia nena anêñ Anyô Bêñ. Ma aisê ka Mesia ma yani anêñ lim lôk anêñ Anyô Bêñ imbiñ?”*

⁴⁵ *Avômalô elañô Yisu anêñ abô imiñ denañ ma Yisu hanañ hadêñ anêñ ñê ku aêntêk,* ⁴⁶ *“Môlô noyabiñ am ek ñê lôkauk hathak abô balabuñ. Thêlô leñiñhaviñ nijik kwêv daim kêkêlô ba nemberj ek avômalô nebam i. Ma leñiñhaviñ avômalô nenañ nena, ‘Waklêvôn anyô bêñ’*

---

* 20:37: Kis 3:6

êmô loŋ ethak doŋtom halôk. Ma leŋiŋhaviŋ nê mô êtôm ñê bêŋbêŋ ê mô unyak yeŋ kapô. Ma avômalô enġabôm nô m bêŋ ma leŋiŋhaviŋ nejaŋ nô m ê mô ñê bêŋbêŋ iniŋ loŋ ethak ê mô. ⁴⁷ Thêlô esau avi tốp ek neja iniŋ unyak ba eteŋ mek daim bomaŋ ek avômalô nêġê. Wapômbêŋ tem nê m vovaŋ kambom êndêŋ i.”

21

Avi tốp te anêŋ da
(Mak 12:41-44)

¹ Yisu hamô Wapômbêŋ anêŋ unyak ba hayê ñê lôk nô mkama bêŋ etak iniŋ valuseleŋ halôk alapa da. ² Ma avi tốp te atu ba nô mkama mi anôŋ hayô ma hatak anêŋ da hatôm valuseleŋ thalaleŋ ju iyom halôk alapa da êŋ. ³ *Yisu hayê ma hanaŋ nena, “Yanaŋ avanôŋ biŋ êndêŋ mô lô nena avi tốp êntêk hêv valuseleŋ bêŋ anôŋ hamôŋ ek avômalô takêntêk sapêŋ. ⁴ Avômalô nô mbêŋ êntêk iniŋ valu bêŋ anôŋ hamô ma doŋtom êv doktena iyom. Ma avi tốp êntêk ma nô mkama mi anôŋ ma lêk hêv anêŋ valuseleŋ sapêŋ ba miŋ havalonġ dokte loŋ ami.”

Yisu hanaŋ abô hathak unyak matheŋ Jerusalem
(Mat 24:1-2; Mak 13:1-2)

⁵ ñê ku doho enaŋ abô hathak valu kêkêlô lôk nô m da mavi anôŋ atu ba etak hathak unyak matheŋ ek anêŋ lêlêyaŋ mavi anôŋ. Êŋ ma Yisu hanaŋ, ⁶ * “Odanô katô. Nôm takêntêk ba lêk mô lô ôyê, malaiŋ bêŋ tem imbitak ba ñê vovak tem nijik nô mkama mavi nô mbêŋ êntêk pesa ba valu yaŋ miŋ hatôm êyômô yaŋ loŋ ami.”

Malaiŋ lomalomoma tem nimbitak
(Mat 24:3-14; 10:17-22; Mak 13:3-13)

* 21:3: 2Ko 8:12 * 21:6: Luk 19:44

⁷ Ma thêlô enaŋ hik Yisu liŋ nena, “Kêdônŋwaga, aŋgê intu nôŋ takêŋ tem imbitak? Ma malê intu tem imbitak ek injik thô nena nôŋ takêŋ lêk habobo?”

⁸ Ma Yisu hanaŋ, “Noyabiŋ am, avômalô tem nindum ek nesau môlô. Nê lomaloma tem nêlêm esak yenaŋ athêŋ ba nenaŋ nena, ‘Ya ma Mesia atu’. Lôk nenaŋ nena, ‘Waklavônŋ pik lo leŋ anêŋ daŋ lêk habobo tem êyô.’ Ma doŋtom miŋ nônêŋmimiŋ iniŋ abô ba nosopa ami. ⁹ Môlô olaŋô vovak bêŋ ba avômalô iki vônô, êŋ ma miŋ nôkô ami. Nôm takêŋ tem imbitak êmônŋ, ma doŋtom pik lo leŋ anêŋ daŋ tem miŋ imbitak ketheŋ oyaŋ ami.”

¹⁰ Êŋ ma Yisu hanaŋ, “Ma avômalô ôdônŋ yaŋ tem nijik vovak imbiŋ ôdônŋ yaŋ. Ma kiŋ yaŋ lôk anêŋ avômalô tem nijik vovak êndêŋ kiŋ yaŋ. ¹¹ Ma loŋ lomaloma ma duviaŋ lôk bôm ma lijiŋ bêŋ tem êyô injik avômalô bêŋ anônŋ vônô. Lavônŋiŋ lôkmaŋgiŋ lomaloma tem ênjêk leŋlêvônŋ ba indum avômalô nêkô kambom anônŋ.

¹² “Ma nôŋ takêŋ tem miŋ imbitak ami denaŋ ma tem nebalonŋ môlô ba nindum kambom êndêŋ môlô. Ma tem nenaŋ môlô bêŋ imiŋ unyak yeŋ lôk nindum abô ek netak môlô êndôk koladônŋ. Môlô osopa ya ba intu tem neja môlô ba unu numiŋ kiŋ lôk iniŋ nê bêŋbêŋ malleŋiŋ. ¹³ Ma nôŋ êŋ tem imbitak êtôm loŋôndê ek nonaŋ yenaŋ Abô Mavi bêŋ êndêŋ i. ¹⁴ *Ma miŋ lemimimbi nena, ‘Dokte ka yêlô nanaŋ aisê êndêŋ thêlô’ ami. ¹⁵ *Ek malê nena yada tem yanêm abô lôkauk mavi êndêŋ môlô. Ma nê takatu ba idum abô ek môlô ma miŋ hatôm nijik abô êŋ pesa ami. ¹⁶ *Avômalô tem nenaŋ môlô bêŋ ba tem nijik môlô doho vônô ma môlônim lemami lôk môlôviyaŋ lôk anêm thalaleŋ lôk anêm anyô môlô tem nindum aêŋ iyom. ¹⁷ Môlô ma yenaŋ avômalô ba intu avômalô sapêŋ tem

* 21:14: Luk 12:11-12   * 21:15: Ap 6:10   * 21:16: Mat 10:21-22

nêpôlik esak môlô. ¹⁸ Ma dorjtom Wapômbêj tem eyabiñ môlô ba lemimkadôk ñauñ te miñ hatôm nê m yak ami. ¹⁹ Ma môlô numiñ lôklokwañ ma tem noja lôkmala êtôm wak nômbêj intu sapêj.”

Tem nimbuliñ Jelusalem

(Mat 24:15-28; Mak 13:14-23)

²⁰ Ma Yisu hanañ, “Môlô ôyê nena ñê vovak lodôñlodôñ êyô even Jelusalem luvi, êñ ma môlô noyala nena tem nimbuliñ malak lôñ êñ kethej. ²¹ Aêñ ba môlô takatu ba ômô Judia kapô, ma nôsôv ba unu dumlolê. Ma môlô takatu ba ômô Jelusalem kapô, ma unu viyaiñ kethej. Ma môlô takatu ba ômô Jelusalem viyaiñ, ma miñ unu kapô ami. ²² *Ek malê nena waklavôñ êñ ma Wapômbêj anêñ wakma nê m vovañ viyañ ek abô takatu ba hêk Wapômbêj anêñ kapya ma tem injik anôñ. ²³ Ai, kikak-nena. Waklavôñ êñ ma tem malaiñ bêñ ek avi takatu ba esabeñ lôk avi takatu ba êv sôm hadêñ nali ek malê nena malaiñ lôk vovañ bêñ tem imbitak Israeñ iniñ pik êntêk, ma Wapômbêj anêñ lamaniñ tem êyô êmô avômalô pik êñ. ²⁴ *Ñê vovak tem ini Jelusalem ma iniñ biñ vovak tem injik avômalô Jelusalem pôpônô. Ma tem neja avômalô Jelusalem vi ba ini pik lomaloma. Ma avômalô loj buyañ tem nêyô nê mô Jelusalem ba neyabiñ Jelusalem endeba ñê loj buyañ iniñ waklavôñ anêñ dañ am.”

Anyô Anêñ Nakaduñ atu tem endelê m

(Mat 24:29-35; 13:24-31)

²⁵ * “Ma lavôñiñ tem êpôm wak lo ayôñ ma vuliñ. Ma ñgwêk budum tem injik ba pôk lôklala bomañ ba avômalô pik sapêj tem nedañô ba nêkô kambom anôñ ba iniñ

---

* 21:22: Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7   * 21:24: Sng 79:1; ALK 11:2   * 21:25: Ais 13:10; Ese 32:7; Jol 2:31; ALK 6:12-13

auk tem ni mayaliv. ²⁶ Ma nô m takatu ba hamô leŋ tem nedowaliŋ ba avômalô tem nêkô ba nemayak esak malaiŋ bêŋ atu ba tem imbitak pik. ²⁷ *Ma wak êŋ ma tem thêlô nêgê Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu tem êyô êmô buliv ba êlêm imbiŋ anêŋ lôkliŋyak lôk anêŋ deda lôkmaŋgiŋ. ²⁸ Nôm kama takêŋ hadum ek imbitak ma numiŋ ba nô nê m malemim esak leŋ ek malê nena waklavôŋ Wapômbêŋ nê m môlô vê êŋjêk unim malaiŋ lêk habobo.”

²⁹ Ma Yisu hanaŋ abô loŋ kapô te hadêŋ thêlô aêntêk, “Lemimimbi esak alokwaŋ beleŋ* lôk alokwaŋ vi imbiŋ. ³⁰ Ôyê nena alokwaŋ takêntêk habi ŋauŋ belap, êŋ ma oyala nena wak mavi lêk habobo. ³¹ Ma aêŋ iyom, môlô ôyê nô m takêŋ habitak, êŋ ma noyala nena Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak tem êyô ketheŋ.

³² “Yanaŋ avanôŋ êndêŋ môlô nena avômalô bôlôŋ êntêk tem miŋ nema ami denaŋ ma nô m takêntêk sapêŋ tem imbitak. ³³ Pik lo leŋ tem nê m yak ba ni, ma doŋtom yenaŋ abô bute miŋ hatôm nê m yak ami.

³⁴⁻³⁵ “Môlô noyabiŋ am. Anyô Anêŋ Nakaduŋ tem êlêm esak loŋbô ba tem êpôm avômalô pik sapêŋ. Môlô udum pik anêŋ kobom ba unum waiŋ ba olo molo lôk lemimhikam hathak nô m kama pik, ma wak êŋ tem enja môlô ketheŋ êtôm gwasilim ba tem nosoŋ kambom. ³⁶ Aêŋ ba wak nô mbêŋ intu ma môlô noyabiŋ am lôklokwaŋ ba noteŋ mek ek Wapômbêŋ nê m môlô sa ek numiŋ lôklokwaŋ ek nô m takêntêk miŋ hatôm imbuliŋ môlô ami. Êŋ ma môlô hatôm numiŋ Anyô Anêŋ Nakaduŋ atu ma.”

³⁷ Wak nô mbêŋ intu ma Yisu hadôŋ avômalô hamô Wapômbêŋ anêŋ unyak mathêŋ. Ma bôlôvôŋ ma yani hathak hi hamô Dum Oliv. ³⁸ Ma lôkbôk momaŋiniŋ ma

* 21:27: Dan 7:13; Mat 26:64; ALK 1:7
Nôŋgô Mat 24:32.

* 21:29: Abô Bômbôm ma “fik”.

avômalô sapêṅ ethak i unyak mathenṅ ek elarṅô Yisu anêṅ abô.

22

Judas hanaṅ Yisu bêṅ

(Mat 26:1-5,14-16; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53)

¹ Waklavônṅ anêṅ athêṅ nena Eyaṅ Polom Yis Mi lêk habobo ba thêlô elam waklavônṅ êṅ nena Hale Ba Hi.* ² Ma ṅê bêṅbêṅ êbôk da lôk ṅê lôkauk hathak abô balabuṅ êbôlêm loṅôndê ek nijik Yisu vônô ek malê nena thêlô êkô ek avômalô. ³* Ma Sadaṅ halôk Judas Iskaliot la. Yani ma ṅê ku laumiṅ ba lahavuju takatu te. ⁴ Yani hi ba hanaṅ abô haviṅ ṅê bêṅbêṅ êbôk da lôk unyak mathenṅ iniṅ sôp bidoṅ nena yani tem enaṅ Yisu bêṅ aisê? ⁵ ṅê êṅ leṅṅmavi ma thêlô evak abô ek nêṅnêṅ valuseleṅ êndêṅ yani. ⁶ Êṅ ma Judas halôk hathak thêlônṅ abô ba hadum ek nêṅ Yisu êndôk thêlô baheṅṅ êndêṅ wak te atu ba avômalô miṅ êmô haviṅ Yisu ami.

ṅê ku lokwanju êpôpêk nôṅ

(Mat 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30)

⁷ *Waklavônṅ anêṅ athêṅ nena Eyaṅ Polom Yis Mi hayô. Wak êṅ ma thêlô ik boksipsip nakaduṅ te vônô ek leṅṅhabi waklavônṅ anêṅ athêṅ nena Hale ba Hi. ⁸ Êṅ ma Yisu hêṅ Pita lo Jon ba i ma hanaṅ, “Mamu unu nôpôpêk nôṅ waklavônṅ Hale ba Hi ek alalô aṅgaṅ.”

⁹ Ma thai enaṅ hik Yisu liṅ, “Yai napôpêk nôṅ êmô êsê?”

---

* 22:1: Sêbôk ba Wapômbêṅ hêṅ anêṅ aṅela atu ba idum ku injik anyô vônô ma hik ṅê Ijip iniṅ nali vônô. Ma doṅtom ṅê Israeṅ esaba thalaleṅ hathak unyak abôlêk ba intu aṅela miṅ hik iniṅ nali ami. Yani hayê thalaleṅ ma hatak ma hale ba hi. * 22:3: Jon 13:2,27 * 22:7: Kis 12:1-27

¹⁰ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thai nena, “Odaŋô. Mamu unu malak bêŋ kapô ma tem nôpôm anyô te hawa ŋaŋ lôk uŋ. Ma nosopa yani ba numbitak nôyô unyak atu ba yani habitak hayô ba hi. ¹¹ Êŋ ma nonaŋ êndêŋ unyak anêŋ alaŋ nena, ‘Kêdôŋwaga hanaŋ hik o liŋ nena unyak kapô atu ba yaŋgaŋ nôŋŋ waklavôŋ Hale ba Hi imbiŋ yenaŋ ŋê ku hamô êsê?’ ¹² Êŋ ma tem injik unyak kapô bêŋ atu ba hêk vuliŋ thô êndêŋ mamu. Unyak kapô êŋ ma nômkama sapêŋ bôk hamô yôv. Ba intu nôpôpêk nôŋŋ êmô loŋ êŋ.”

¹³ Êŋ ma thai i ma êpôm nômkama sapêŋ hatôm atu ba yani hanaŋ. Êŋ ma thai êpôpêk waklavôŋ Hale ba Hi anêŋ nôŋŋ.

Yisu hêv polom lôk waiŋ hadêŋ anêŋ ŋê ku

(Mat 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Ko 11:23-25)

¹⁴ Wakma nejaŋ nôŋŋ hayô ma Yisu hayaŋ nôŋŋ hamô haviŋ anêŋ aposel. ¹⁵ Ma Yisu hanaŋ hadêŋ thêlô nena, “Ya vovaŋ ek yaŋgaŋ nôŋŋ waklavôŋ Hale ba Hi imbiŋ môlô vêm ka yanja vovaŋ. ¹⁶ Yahanaŋ avanôŋ nena tem miŋ yaŋgaŋ nôŋŋ êntêk esak loŋbô ami endeba waklavôŋ Hale ba Hi injik anôŋ ênjêk Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak am.”

¹⁷ Ma yani hawa waiŋ lôk tase ma hêv lamavi ma hanaŋ, “Noja ba nunum imbiŋ am. ¹⁸ Yanaŋ êndêŋ môlô nena tem miŋ hatôm yanum waiŋ esak loŋbô ami endeba Wapômbêŋ anêŋ loŋ lôkliŋyak êlêm am.”

¹⁹ Ma yani hawa polom te ma hêv lamavi ma haya ba hêv hadêŋ thêlô ma hanaŋ, “Êntêk ma yenaŋ vathiap atu ba yahêv ek nêŋ môlô sa. Nundum aêŋ ek lemimimbi ya.”

²⁰ Eyaŋ vêm ma hadum aêŋ hathak tase lôk waiŋ ma hanaŋ, “Êntêk ma tabô lukmuk atu ba yahavak hathak yenaŋ thalaleŋ ba tem yaŋgasô ek nêŋ môlô sa. ²¹ *Ma doŋtom odaŋô. Ôpatu ba tem enaŋ ya bêŋ lêk hayaŋ nôŋŋ

* 22:21: Sng 41:9; Jon 13:21-22

haviņ ya. ²² Anyô Anêņ Nakaduņ atu tem indum êtôm atu ba Wapômbêņ bôk hanaņ yôv, ma doņtom alikakna. Malaiņ bêņ ek ôpatu ba hanaņ yani bêņ.” ²³ Ņê ku elañô abô êņ ma thêlôda enaņ hik i liņ nena, “Opalê te tem indum nôm êņ?”

²⁴ *Ma Yisu anêņ ņê ku êkôki nena thêlônij opalê tem êtôm thêlônij anyô bêņ êmô loņ lôkliņyak atu ba tem imbitak emberņ yam. ²⁵ *Ma Yisu hanaņ hadêņ thêlô nena, “Avômalô daluk iniņ kiņ ethak eban i ba ibuliņ ņê takatu ba êmô thêlô vibiņ. Ma ņê lôk athêņ leņiņhaviņ avômalô nebam thêlô nena ‘Ņê wapôm mavi’. ²⁶ *Ma doņtom mólô miņ nundum aêņ ami. Mólônim anyô lôk athêņ indum êtôm anyô athêņ mi. Ma mólônim anyô bêņ indum ku êtôm anyô ku oyaņ. ²⁷ *Opalê te ma anyô bêņ, ôpatu ba halôk hamô ba hayaņ nôm mena ôpatu ba hapôpêk nôm? Ôpatu ba halôk hamô ba hayaņ nôm, aêņ e? Ma doņtom yahamô haviņ mólô hatôm anyô ku te.

²⁸ “Mólô takatu ba malaiņ lomaloma habitak ma doņtom ômô haviņ ya denaņ. ²⁹⁻³⁰ *Ma yahêv athêņ ‘kiņ’ hadêņ mólô hatôm wakamik hêv hadêņ ya ek mólô tem oņgwaņ nôm lôk nunum ņaņ imbiņ ya êmô yenaņ loņ lôkliņyak. Ma mólô tem nôtôm kiņ ek noyabiņ avômalô Israêl ôdôņ laumiņ ba lahavuju takatu.”

Yisu hanaņ nena Pita tem enaņ nena hathôņ yani paliņ

(Mat 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38)

³¹ Ma Yisu hanaņ, “Saimon, Saimon, ondaņô. Sadaņ hanaņ hik Wapômbêņ liņ ek yani êyôkwiņ mólô êtôm lovak hayôkwiņ alokwaņ te ek êņjê nena o lôklokwaņ mena mi e? ³² *Ma doņtom lêk yahateņ mek yôv ek anêm

---

* 22:24: Luk 9:46   * 22:25: Mat 20:25-27; Mak 10:42-45   * 22:26: Mat 23:11; Mak 9:35   * 22:27: Jon 13:12-15   * 22:29-30: Mat 19:28   * 22:32: Jon 17:15

hôiêvhaij miñ nêm yak ami. Ma hole o liliñ, êñ ma ombatho môlôviyañ loñ.”

³³ Ma doñtom Pita hanañ, “Anyô Bêñ, ya anyô lôklok-wañ ba ya hatôm yamô koladôñ ba yama imbiñ o.”

³⁴ Ma doñtom Yisu hanañ nena, “Pita, yanañ êndên o nena bôlôvôñ êntêk ma tale miñ halañ ami denañ, ma tem onañ êtôm bôlôñ lô nena hôthôñ ya paliñ.”

Noja valuselej lôk vak ma biñ vovak

³⁵ *Yôv ma Yisu hanañ hadên thêlô aêntêk, “Bôk yahêv môlô ba u ma miñ môlô owa valuselej lôk vak lôk vemimkapô bokngôp haviñ môlô ami. Wak êñ ma môlô nômkama mi e?”

Ma thêlô enañ, “Mi, hamô.”

³⁶ Ma Yisu hanañ hadên thêlô nena, “Ma doñtom lêk anêm valuselej lôk vak hamô ma noja. Ma o biñ vovak mi, ma nêm anêm kwêv daim ek nênmê vuli ma onja biñ vovak esak. ³⁷ *Ek malê nena Wapômbên anên kapy hanañ aêntêk, ‘Thêlô tem nêgê yani êtôm anyô kambom te.’ Abô êñ tem injik anôn esak ya ma nômkama sapên atu ba hathak ya ma anên dañ tem êyô.”

³⁸ Ma thêlô enañ, “Anyô Bêñ, nôngô yêlôaniñ biñ vovak ju êntêk hamiñ.”

Ma Yisu hanañ hadên thêlô nena, “Yôv.”

Yisu hatej mek hamô Dum Oliv

(Mat 26:36-46; Mak 14:32-42)

³⁹ Yisu hatak Jelusalem ma hi Dum Oliv hatôm hathak hadum, ma nê ku esopa yani. ⁴⁰ Yisu hayô loñ êñ ma hanañ hadên thêlô nena, “Noten mek ek miñ nônmê yak ba nundum kambom ami.” ⁴¹ Ma hatak thêlô ba hi daim dokte. Ma halek vadôn lêlô ma hatej mek aêntêk,

* 22:35: Luk 9:3; 10:4   * 22:37: Ais 53:12

⁴² “Wakamik, lemhaviņ nêm tase êntêk vê ênjêk ya, ma nêm vê. Ma doņtom miņ osopa yenaņ yaleņhaviņ ami. Mi, osopa oda anêm lemhaviņ.”

⁴³ Ma aņela te anêņ leņ hayô ek yani ma havatho yani loņ. ⁴⁴ Yisu kapô malaiņ kambom ba hateņ mek lôklokwan ba vovanik hatektek halôk pik hatôm thalaleņ.

⁴⁵ Yani hateņ mek yôv ma haviyô hamiņ ma hi hadêņ anêņ nê ku ma hayê thêlô êk sôm ek malê nena thêlôniņ kapôlôņiņ malaiņ kambom. ⁴⁶ Ma hanaņ hadêņ thêlô, “Môlô ôêk sôm eka? Numbiyô noteņ mek ek miņ nônêm yak ba nundum kambom ami.”

Thêlô evaloņ Yisu

(Mat 26:47-56; Mak 14:43-52; Jon 18:1-11)

⁴⁷ Yisu hanaņ abô denaņ ma avômalô bêņ anôņ êyô. Ôpatu ba elam nena Judas, yani ma nê ku laumiņ ba lahavuju takatu te, intu halom thêlô ba êlêm. Yani hayô ek indiņu Yisu, ⁴⁸ ma doņtom Yisu hanaņ hik ôpêņ liņ aêntêk, “Judas, hudum ek undiņu Anyô Anêņ Nakaduņ atu ek onaņ yani bêņ e?”

⁴⁹ Êņ ma nê ku eyala nôm atu ba tem imbitak ba intu enaņ, “Anyô Bêņ, yêlô naņgik thêlô esak biņ vovak e?”

⁵⁰ Êņ ma thêlôniņ anyô te hale anyô bêņ habôk da anêņ anyô ku te limbuk vianôņ vê.

⁵¹ Ma Yisu hayê ma hanaņ, “Dô.” Ma hatak baņ hayôhêk ôpêņ limbuk ma habitak mavi hathak loņbô.

⁵² Êņ ma Yisu hanaņ hadêņ nê bêņbêņ êbôk da lôk unyak mathen iniņ sôp bidon lôk nê bêņbêņ takatu ba êlêm ek nebalon yani aêntêk, “Ya ma anyô kambom anôņ ba intu owa biņ vovak lôk okdiba ba ôlêm ek nobaloņ ya e? ⁵³ Aisê? Wak nômbêņ intu ma yahamô unyak mathen anêņ piklêvôn haviņ môlô ma miņ ovaloņ ya ami eka? Ma

doɽtom lêk ma momaɽiniɽ hayabiɽ pik ba intu môlônim waklavôɽ.”

Pita hanaɽ nena yani hathônɽ Yisu paliɽ

(Mat 26:69-75; Mak 14:66-72; Jon 18:15-18,25-27)

⁵⁴ *Ma evaloɽ Yisu ba ewa ba i êyô anyô bêɽ habôk da anêɽ unyak. Ma Pita hasopa haveɽ yam ma doɽtom haveɽ daim dokte. ⁵⁵ Anyô doho ebaɽ atum hamô unyak êɽ anêɽ badêɽ kapô, ma Pita hi halôk hamô haviɽ thêlô. ⁵⁶ Pita hamô atum deda ma avi ku te hatitiɽ yani ma hanaɽ, “Anyô êntêk ma hathak hamô haviɽ Yisu.”

⁵⁷ Ma doɽtom Pita hanaɽ, “Livônɽ, yahathônɽ ôpêɽ paliɽ.”

⁵⁸ Kasana ma anyô yaɽ hayê yani ma hanaɽ, “O ma ɽê takatu iniɽ anyô te.”

Ma doɽtom Pita hanaɽ, “Mi anônɽ.”

⁵⁹ Yani hamô hatôm wakma te ma anyô yaɽ hanaɽ lôklokwaɽ hathak loɽbô nena, “Avanônɽ biɽ, yani ma anyô Galili te. Aêɽ ba yani ma Yisu anêɽ anyô ku te.”

⁶⁰ Ma Pita hanaɽ, “Aiyaɽ, yahathônɽ anêm abô paliɽ!” Pita hanaɽ denaɽ ma tale halaɽ. ⁶¹ Ma Anyô Bêɽ hik i liliɽ ma hatitiɽ Pita ma Pita lahabi anêɽ abô atu ba hanaɽ, “Tale miɽ halaɽ ami denaɽ ma tem onaɽ êtôm bôlônɽ lô nena hôthônɽ ya paliɽ.” ⁶² Êɽ ma Pita hale yaɽ ma lahiki ba halaɽ bêɽ.

Ik Yisu lôk emalik hathak

(Mat 26:67-68; Mak 14:65)

⁶³ ɽê takatu ba evaloɽ Yisu enaɽ abôma hathak yani ma ik yani. ⁶⁴ Thêlô ivuliv thohavloma siɽ ma ik yani ba enaɽ nena, “O plopet te ma onaɽ nena opalê intu hik o?” ⁶⁵ Ma enaɽ abô kambom lomaloma hadêɽ yani haviɽ.

---

* 22:54: Mak 14:53-54

*Enañ Yisu bêñ hamiñ Israël iniñ nê bêñbêñ maleñiñ
(Mat 26:59-68; Mak 14:55-65; Jon 18:19-24)*

⁶⁶Haviyô hayañ ma avômalô Israël iniñ nê bêñbêñ ethak doñtom ek elañô abô. ñê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ êmô. Ma thêlô ewa Yisu ba enañ hik yani liñ, ⁶⁷* “Onañ êndênj yêlô nena o ma Mesia e?”

Ma Yisu hanañ hadênj thêlô nena, “Yanañ abô êñ êndênj môlô, êñ ma môlô tem miñ nônêmimbiñ ami. ⁶⁸ Ma yanañ injik môlô liñ, ma tem miñ môlô nonañ viyañ ami. ⁶⁹*Ma doñtom yaô ma Anyô Anênj Nakaduñ atu tem êyô êmô Wapômbênj lôklokwañ anênj bañ vianônj êtôm wak nômbênj intu sapênj.”

⁷⁰Ma thêlô sapênj enañ hik yani liñ, “Aênj ba oda ma Wapômbênj anênj Nakaduñ e?”

Ma Yisu hanañ hadênj thêlô, “Môlôda oyala ba onañ.”

⁷¹Êñ ma thêlô enañ, “Aisê ka alalô leñiñhaviñ nadañô abô doho imbiñ? Yani hanañ yanida bêñ ba alalô lêk alañô yôv.”

23

*Enañ Yisu bêñ hamiñ Pailat ma
(Mat 27:11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38)*

¹Ma nê bêñbêñ takatu iviyô ma ewa Yisu ba i ek Pailat. ²Êñ ma enañ yani bêñ aëntêk, “Ôpêntêk habuliñ yêlôaniñ avômalô. Yani hadô môlô Lom noyabiñ yêlô ba hanañ ek miñ nênêm takis êndênj Sisa ami. Ma hanañ nena yani ma Mesia. Mesia anênj ôdônj nena kiñ.”

³Ma Pailat hanañ hik Yisu liñ, “O ma avômalô Israël iniñ kiñ e?”

Ma Yisu hanañ nena, “Intu êñ, hatôm intu honañ.”

---

* 22:67: Jon 3:12   * 22:69: Ap 7:56

⁴ Êñ ma Pailat hanañ hadêñ nê bêñbêñ êbôk da lôk avômalô nômbêñ atu nena, “Miñ yahapôm yani anêñ kambom la ami.”

⁵ Ma doñtom enañ lôklokwañ nena, “Yani hadôn avômalô ba halela iniñ auk haveñ Judia lôkthô. Môn hêk Galili aleba hayô loñ êntêk.”

⁶ Pailat halañ abô êñ ma hanañ hik thêlô liñ, “Ôpêñ ma anyô Galili e?” ⁷*Pailat halañ nena Yisu halêm anêñ Galili, êñ ma hêv yani hi hadêñ Helot ek malê nena yani hayabiñ loñ êñ. Wak êñ ma Helot hamô Jelusalem haviñ.

⁸ Ma Helot hayê Yisu ba lamavi bêñ anôn. Yani bôk halañ abô hathak Yisu ba lahaviñ êñjê yani ma doñtom mi aleba lêk hayê ma lahaviñ Yisu indum lavônñ te ek yani êñjê. ⁹ Ba intu Helot hanañ hik Yisu liñ bêñ anôn, ma doñtom yani bônôn iyom. ¹⁰ Ma nê bêñbêñ êbôk da lôk nê lôkauk hathak abô balabuñ takatu ba imiñ loñ êñ enañ abô lôklokwañ ba ibi yani liñkupik hathak abô lomaloma. ¹¹ Êñ ma Helot lôk anêñ nê vovak ewa kiñ anêñ kwêv thalaleñ daim te ma ik hathak Yisu ma enañ abôma ba emalik hathak yani. Vêm ma Helot hêv yani ba hi ek Pailat hathak loñbô. ¹² Bôk Helot lo Pailat êpôlik hathak i, ma doñtom lêk ma thai ibitak nê môlô.

Pailat hanañ ba ik Yisu hathak a

(Mat 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:38-19:16)

¹³ Yôv ma Pailat halam nê bêñbêñ êbôk da lôk nê bêñbêñ lôk avômalô ba ethak doñtom. ¹⁴ Ma hanañ, “Môlôwa anyô êntêk halêm hadêñ ya ma môlô onañ nena anyô êntêk hanañ abôyañ hadêñ avômalô ek thêlô nêndô Lom eyabiñ thêlô. Ma môlô ômô ma yahanañ hik ôpêñ liñ hathak nôm takêñ. Yôv ma môlô odañô. Miñ yahapôm ôpêntêk anêñ kambom takatu ba môlô onañ yani bêñ

* 23:7: Luk 3:1

hathak ami. ¹⁵ Ma Helot anêḡ auk aêḡ iyom ba intu hêv ôpêntêk halêm hadêḡ alalô hathak loḡbô. Odaḡô. Anyô êntêk miḡ hadum kambom te ek yanaḡ nena nijik yani vônô ami. ¹⁶⁻¹⁷ Aêḡ ba yambali yani ma yatak yani ba ni.”*

¹⁸ Ma doḡtom avômalô sapêḡ elam kaêk lôklala aêntêk, “Nijik ôpêntu vônô ma netak Balabas ba êlêm êndêḡ yêlô.”

¹⁹ (Balabas ma ôpatu ba hik vovak hadêḡ gavman Lom hamô Jerusalem kapô ba hik anyô te vônô ba êdô yani hamô koladôḡ.)

²⁰ Yôv ma Pailat hadum ek etak Yisu ba ni. Êḡ ma yani halam hadêḡ avômalô hathak loḡbô. ²¹ Ma doḡtom thêlô elam lôbôlôḡ aêntêk, “Nijik vônô esak a! Nijik vônô esak a!”

²² Yôv ma Pailat hanaḡ bôlôḡ te lô hadêḡ thêlô nena, “Eka? Yani hadum malê kambom? Ôdôḡ te miḡ hamô ek yaḡḡik yani vônô ami. Aêḡ ba tem yambali yani ma yatak yani ba ni.”

²³ Ma doḡtom thêlô lôklokwaḡ kambom ba elam kaêk nena Pailat injik Yisu esak a. Thêlôninḡ kaêk êḡ ma bêḡ anôḡ ba Pailat halaḡô. ²⁴ Aêḡ ba Pailat hasopa thêlôninḡ abô ²⁵ ba hatak Balabas hadêḡ thêlô ma hêv Yisu hadêḡ ḡê vovak hatôm inin leḡḡhavinḡ.

Ik Yisu hathak a

(*Mat 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27*)

²⁶ Thêlô ewa Yisu ba i ma êpôm anyô Sailini te halôk loḡôndê ba anêḡ athêḡ nena Saimon. Yani halêm anêḡ loḡ buyaḡ ba hadum ek ni Jerusalem. Ma ḡê vovak evaloḡ yani ba êv Yisu anêḡ a ba hawa ba haveḡ Yisu yam.

---

* ^{23:16-17}: ḡê lôkauk vi enaḡ nena abô doho atu ba Luk hatô ma hêk denaḡ. Abô êḡ ma aêntêk: Kobom te hamô Jerusalem aêntêk, “Hanaḡ aêḡ ek malê nena waklavôḡ nôm bêḡ êḡ anêḡ sondabêḡ tomtom ma hêv anyô koladôḡ te vê ba hi hadêḡ i”.

²⁷ Ma avômalô bêñ anôn everj Yisu yam, lôk avi doho elañ asêñ malêñ ba everj yani yam. ²⁸ Ma doñtom Yisu hik i liliñ ma hanañ hadêñ thêlô aêntêk, “Môlô avi Jerusalem, miñ nodañ ek ya ami. Mi, nodañ ek amda lôk nalumi. ²⁹ *Odañô, malaiñ bêñ tem êyô ma tem avômalô nenañ aêntêk, ‘Avi yamu atu ba avômena mi lôk miñ bôk êv sum ami, thêlô nêmo mavi ek malê nena iniñ avômena miñ hatôm nêpôm vovañ ami.’ ³⁰ *Wak êñ ma avômalô tem nenañ êndêñ dumlolê nena, ‘Upu ba usivuy yêlô.’” ³¹ Ma Yisu hanañ abô loñ kapô te aêntêk, “Lêk ma idum kambom hadêñ alokwañ lôkmala ma tem nindum malê êndêñ alokwañ kapok?”

³² Ma thêlô ewa anyô kambom ju haviñ ek nijik vônô imbiñ Yisu. ³³ Thêlô i êyô loñ te ba anêñ athêñ nena Lenkadôk Lokwañ. Loñ êñ ma thêlô êthôkwêñ Yisu lôk anyô kambom ju atu hathak a. Êthôkwêñ yañ hamiñ Yisu bañ vianôn ma yañ hamiñ bañ vikeñ. ³⁴ *Ma Yisu hanañ, “Wakamik, nêmo thêlônin kambom vê ek malê nena thêlô êthôn paliñ ba idum.” Vêmo ma ñê vovak ibi valu ek nêgê nena opalêla intu tem neja anêñ kwêv lo sôp.

³⁵ *Avômalô imiñ ba êyê iyom. Ma ñê bêñbêñ ibi yani liliñ ba enañ, “Yani bôk hêv avômalô vi bulubiñ. Yani ma Mesia, ôpatu ba Wapômbêñ bôk hatak yôv ek nêmo avômalô bulubiñ, êñ ma nêmo yanida bulubiñ.”

³⁶ *Ma ñê vovak êyô haviñ ba enañ abôma ma êv waiñ maniñ hadêñ yani. ³⁷ Ma enañ, “O ma avômalô Israêl iniñ kiñ e? Êñ ma nêmo oda bulubiñ.” ³⁸ Ma eto abô te hamiñ Yisu vuliñ aêntêk,

AVÔMALÔ ISRAEL INIÑ KIÑ

---

* 23:29: Luk 21:23   * 23:30: Hos 10:8; ALK 6:16   * 23:34: Sng 22:18;
Ais 53:12   * 23:35: Sng 22:7-8   * 23:36: Sng 69:21

³⁹ Anyô kambom ju atu ba êthôkwêñ haviñ Yisu ma yañ hanañ abôma hadêñ Yisu nena, “O ma Mesia e? Êñ ma nêma oda bulubiñ lôk yai imbiñ.”

⁴⁰ Ma doñtom yañ halañô abô êñ ma hathañ yañ êñ ba hanañ, “Alalô tem nama ba miñ hôkô ek Wapômbêñ ami e? ⁴¹ Alai adum kambom bêñ anôn ba intu êv vovañ hadêñ alai, ma doñtom ôpêntêk ma miñ hadum kambom te ami.” ⁴² Êñ ma hanañ, “Yisu, hôyô anêma loñ lôkliñyak ma lemimbi ya.”

⁴³ Ma Yisu hanañ, “Yanañ avañônñ êndêñ o nena yaô ma tem ômô imbiñ ya êmô malak leñ.”

Yisu hama

(Mat 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30)

⁴⁴⁻⁴⁵ *Habobo waktêvônñ biñ ma momañiniñ hayô pik sapêñ vov ba hêk aleba hayô 3 kilok. Ma sôp bêñ atu ba êthôkwêñ hamiñ unyak matherñ kapô hapup hi luvi. ⁴⁶ Ma Yisu halam kaêk lôklala nena, “Wakamik, oyabiñ yadahôlônñ.” Yani hanañ aêñ ma auk habitak ba hi ma hama.

⁴⁷ Anyô vovak laik hayê nôma êñ ma yani habô Wapômbêñ anêñ athêñ ba hanañ, “Avañônñ biñ, ôpêntêk ma anyô thêthônñ mavi.” ⁴⁸ Ma avômalô takatu ba ethak doñtom ba imiñ ek êyê, thêlô êyê nôma êñ ba kapôlônñ malaiñ kambom ba ik biñ daluk ba êvôi. ⁴⁹ Ma doñtom Yisu anêñ avômalô sapêñ lôk avi takatu ba everñ haviñ yani hêk Galili ba êlêma imiñ daim dokte ma êyê nôma takatu ba habitak.

Elav Yisu

(Mat 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42)

⁵⁰⁻⁵¹ Josep ma anyô Alimatia te anêñ Judia. Yani hayabiñ waktêvônñ atu ba Wapômbêñ anêñ loñ lôkliñyak tem êlêma pik. Yani ma anyô thêthônñ mavi te ma Sanhedlin iniñ

* 23:44-45: Hib 6:19-20; 10:19-20

anyô bêñ te. Ma miñ halôk hathak Sanhedlin iniñ auk atu ba ik Yisu vônô ami. ⁵² Ba intu hi hadêñ Pailat ma hanañ hik liñ ek enja Yisu anêñ kupik. ⁵³ Êñ ma hawa Yisu liñkupik vê ma havuliv siñ hathak sôp, ma hawa ba hi hadô hêk siô lukmuk atu ba ekolop valu ba abyañ ek nedav ñê ñama êndôk. Ma miñ bôk êdô anyô ñama la hêk ami.

⁵⁴⁻⁵⁵ Avi takatu ba esopa Yisu hêk Galili ba êlêm, ma esopa Josep ba i êyê valu abyañ atu ba êdô Yisu hêk. Wak êñ ma waklavônñ atu ba avômalô Israêl nêpôpêk i ek nêgê Sabat. ⁵⁶ *Aêñ ba avi takêñ i iniñ unyak ma êpôpêk nôm ôv mavi lôk nôm lêñlêñ. Sabat hayô ma ewa lovak hatôm balabuñ hanañ.

24

Yisu haviyô hathak loybo

(Mat 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10)

¹ Sonda êñ anêñ wak te môn anêñ lôkbôk momañiniñ ma avi ewa nôm ôv mavi takatu ba bôk epesañ yôv ba i siô. ² Thêlô êyô ma êyê valu atu ba hamô lôv abôlêk lêk ibubi hi hamô dañ. ³ Ma thêlô ibitak êyô kapô, ma donjom thêlô miñ êpôm Anyô Bêñ Yisu anêñ kupik ami. ⁴ Ma thêlô leñiñhabi bêñ anônñ imiñ denañ ma ketheñ oyañ ma anyô ju lôk kwêv thapuk hatôm damak hêv imiñ haviñ thêlô. ⁵ Êñ ma avi takêñ êkô ba êkôm ba êyê pik. Ma donjom thai enañ hadêñ thêlô aêntêk, “Aisê ka môlô ôlêm ôbôlêm anyô lôkmala haveñ ñê ñama iniñ loy? ⁶ *Yani miñ hêk loy êntêk ami, ma yani lêk haviyô yôv. Ma môlô lemimbi abô sêbôk ba yani hanañ hadêñ môlô hêk Galili. ⁷ Yani hanañ aêntêk, “Tem nêñêm Anyô Anêñ Nakaduñ atu êndôk ñê kambom baherñ ba nijik yani vônô esak a ma êtôm wak

* 23:56: Kis 20:10; Lo 5:14   * 24:6: Luk 9:22

lô ma tem imbiyô esak loḡbô.’ ” ⁸ Êḡ ma thêlô leḡḡhabî abô êḡ.

⁹ Êḡ ma thêlô etak siô ba êvôi ma enaḡ abô takêḡ sapêḡ hadêḡ ḡê ku laumiḡ ba lahavute lôk avômalô vi atu ba êmô haviḡ. ¹⁰ Avi takêḡ te ma Malia anêḡ Magadala, ma Joana lo Jems anêḡ talêbô Malia, lôk avi doho haviḡ. ¹¹ Ma aposel elañô avi takêḡ iniḡ abô ba esoḡ nena enaḡ abô molo la ba miḡ êvhaviḡ ami. ¹² Ma doḡtom Pita haviyô ma halaḡviḡ ba hi siô ma hakôm ba hayê sôp iyom hamô. Yôv ma yani hale hi anêḡ unyak hathak loḡbô ma lahabi bêḡ anôḡ hathak nôḡ takatu ba lêk habitak.

Yisu hapôm anyô lokwanju halôk loḡndê

(Mak 16:12-13)

¹³ Wak êḡ iyom ma anyô ku ju i malak Emeus. Loḡ êḡ hamô daim dokte hatôm 11 kilomita ek Jelusalem. ¹⁴ Thai evenḡ loḡndê ba i ma enaḡ hathak nôḡ takatu ba habitak. ¹⁵ Thai enaḡ abô bêḡ anôḡ, ma Yisu da halêm haveḡ haviḡ thai, ¹⁶ ma doḡtom Yisu hik thai maleḡ loḡ ba miḡ eyala yani ami.

¹⁷ Ma yani hanaḡ hik thai liḡ, “Mamu onaḡ malê?”

Êḡ ma thai imiḡ ma idum hatôm thai elañ. ¹⁸ Anyô yaḡ anêḡ athêḡ nena Kelopas hanaḡ hik yani liḡ, “Êê, avômalô Jelusalem sapêḡ eyala nôḡ atu ba lêk habitak hêk loḡ êntêk, ma hoverḡ êsê ba miḡ hoyala ami?”

¹⁹ Ma Yisu hanaḡ hik thai liḡ, “Malê?”

Ma thai enaḡ hadêḡ yani nena, “Nôm takatu ba habitak hapôm Yisu anêḡ Nasalet. Yani ma plopet te ba hadum ku bêḡbêḡ ba anêḡ abô ma lôkliḡyak kambom hamiḡ Wapômbêḡ ma lôk avômalô sapêḡ maleḡḡ. ²⁰⁻²¹ *Ma yêlô leḡḡhabî nena Yisu ma Mesia atu ba Wapômbêḡ hêv ek nêḡ Israeḡ vê êḡḡêk iniḡ malaiḡ. Ma doḡtom alalôaniḡ ḡê

* 24:20-21: Luk 19:11; Ap 1:6

bêḡbêḡ lôk ḡê bêḡbêḡ êbôk da enaḡ yani bêḡ hadêḡ Lom iniḡ anyô bêḡ ba halôk hathak iniḡ abô ba intu ik vônô hathak a. Ma lêk ma wak te lô. ²² Ma yêlôaniḡ avi doho elela yêlôaniḡ auk. Hadêḡ lôkbôk momaḡiniḡ ma thêlô i siô ²³ ma miḡ êpôm Yisu anêḡ kupik ami. Ma thêlô êvô êlêm ma enaḡ nena thêlô êyê wêḡ aḡela doho ba enaḡ nena Yisu hamô lôkmala. ²⁴ *Ma yêlôaniḡ anyô doho i siô ma êyê nôḡ takeḡ hatôm atu ba avi enaḡ, ma doḡtom thêlô miḡ êyê Yisu ami.”

²⁵ Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thai nena, “Mamu ḡê auk mi lôk kapôlômim pulusikna ba intu miḡ ôêvhaviḡ plopet iniḡ abô ami! ²⁶ *Thêlô bôk enaḡ yôv nena Mesia tem enja vovaḡ takêḡ vêm ka tem enja anêḡ athêḡ lôkmaḡiḡiḡ êḡjêk leḡ.” ²⁷ *Vêm ma yani hawa Wapômbêḡ anêḡ abô takatu ba bôk eto hathak yanida sa hadêḡ thai. Môḡ ma hanaḡ hathak Mose anêḡ kapya vêm ma plopet sapêḡ iniḡ abô takatu ba bôk eto hathak yani haviḡ.

²⁸ Ma thêlô êyô malak Emeus ma Yisu hadum ek ni thêthô. ²⁹ Ma doḡtom thai enaḡ lôklokwaḡ, “Lêk yaḡsiḡ habôk ba tem bôlôvônḡ ba dô ma ôḡô imbiḡ yai.” Êḡ ma yani hi unyak kapô ek êḡjêk imbiḡ thai.

³⁰ Yôv ma thêlô êḡô ek nejaḡ nôḡ ma yani hawa polom ba hêv mek ma haya ba hêv hadêḡ thai. ³¹ Thai êyê ma maleḡ hakyav ba eyala yani. Ma ketheḡ oyaḡ ma yani mi. ³² Ma thai enaḡ hadêḡ i nena, “Êê, avanônḡ biḡ. Alai aveḡ loḡônḡdê ma yani hik Wapômbêḡ anêḡ abô thô ba alaianiḡ kapôlônḡiḡ hatôm atum hathaḡ.”

³³ Ma bôlônḡ doḡtom ma thai etak loḡ êḡ ma ele i Jelusalem hathak loḡbô. Thai êyô ma êpôm ḡê ku laumiḡ ba lahavute lôk anyô doho ethak doḡtom haviḡ ba êḡô.

---

* 24:24: Jon 20:3-10   * 24:26: Luk 9:22   * 24:27: Sng 22:1-21; Ais 53

³⁴ *Ma thêlô enaḡ hadêḡ thai aêntêk, “Avanôḡ birḡ nena Anyô Bêḡ haviyô hathak loḡbô ba yani hik i thô hadêḡ Saimon.” ³⁵ Yôv ma anyô ju êḡ enaḡ nôḡ takatu ba hapôm thai halôk loḡndê lôk polom atu ba yani haya, êḡ ma thai eyala nena Yisu.

ḡê ku êyê Yisu hathak loḡbô

(Mat 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23)

³⁶ ḡê ku enaḡ abô êḡmô denaḡ ma Yisu hamiḡ thêlô malêvôḡ ma hanaḡ, “Môlô kapôlômim êḡḡk labali!”

³⁷ *Ma thêlô esorḡ nena ḡḡk anyô dahô ba êkô kambom.

³⁸ Ma doḡtom Yisu hanaḡ, “Môlô osorḡ ba unim auk hêv yak eka? ³⁹ Ôḡḡô yabahaḡ lo yaveḡ. Yada êḡ êntêk ba nobaloḡ yaleḡviḡkupik. Ma ḡḡk liḡkupik mi, ma doḡtom yenaḡ ma hamô.” ⁴⁰ Êḡ ma Yisu hik va lo baḡ thô hadêḡ thêlô.

⁴¹ Thêlô êyê yani ma leḡḡmavi, ma doḡtom thêlôniḡ auk mayaliv ba miḡ êvhaviḡ ami. Êḡ ma Yisu hanaḡ, “Nôm doho hamô e?” ⁴² Êḡ ma êv alim êbôk kabuk te vi, ⁴³ ma yani hawa ba hayaḡ ma thêlô êyê.

⁴⁴ *Ma Yisu hanaḡ hadêḡ thêlô, “Bôk yahamô lôkmala haviḡ môlô, ma yahanaḡ nena abô takatu ba bôk eto hathak ya ba hêk Mose anêḡ Abô Balabuḡ lôk Kapya Plopet ma Kapya Yeḡ tem injik anôḡ.” ⁴⁵ Ma yani hik iniḡ auk liḡ ek neyala Wapômbêḡ anêḡ kapya ⁴⁶ ba hanaḡ, “Wapômbêḡ anêḡ kapya hanaḡ nena Mesia tem enja vovaḡ ba ema ma êtôm wak lô ma tem imbiyô êḡḡk ḡê ḡama iniḡ loḡ esak loḡbô. ⁴⁷ Ma esak anêḡ athêḡ ma tem nenaḡ êndêḡ ḡê Jelusalem lôk Israeḡ ma avômâlô loḡ buyaḡ sapêḡ nena nede kapôlôḡniḡ liliḡ ek Wapômbêḡ nêḡ iniḡ kambom vê. ⁴⁸ *Môlô lêk ôyê nôḡ takêḡ yôv ba

* 24:34: 1Ko 15:4-5   * 24:37: Mat 14:26   * 24:44: Luk 9:22   * 24:48: Jon 15:27; Ap 1:8

intu nonaŋ lôkthô bêŋ. ⁴⁹* Odaŋô! Tem yanêm nô m atu ba Wakamik bôk havak abô ek nêm êyômô môlô. Aêŋ ba nô mô Jerusalem endeba lôklokwaŋ anêŋ leŋ êndôk êyômô môlô am.”

Yisu hathak leŋ ba hi

(Mak 16:19-20; Ap 1:9-12)

⁵⁰ Ma Yisu halom thêlô ba hi hayô Betani iniŋ loŋ ma hêv baŋ liŋ ba hêv mek hadêŋ thêlô. ⁵¹ Hêv mek denaŋ ma hatak thêlô ma ewa yani hathak leŋ ba hi. ⁵² Êŋ ma thêlô êbô yani ma ele i Jerusalem lôk leŋiŋmavi bêŋ anôŋ. ⁵³ Ma wak nô mbêŋ intu sapêŋ ma êbô Wapô mbêŋ ê mô unyak matheŋ.

---

* 24:49: Jon 14:16; 15:26; Ap 1:4

Wapômbênj Anêj Abô Matherj
The New Testament in the Malei-Hote Language of Papua New
Guinea

Nupela Testamen long tokples Maei-Hote long Niugini

copyright © 2010 Wycliffe Bible Translators, Inc. and The Malê people

Language: Hotê-Malê (Malei-Hote)

Translation by: Wycliffe Bible Translators

Contributor: The Malê people

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-02

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Apr 2018 from source files dated 20 Jul 2017

c8e90bc3-6cab-57b1-9a48-04f5f30fe59a